

ARUANNE
„KULTUURIPOLIITIKA
PÕHIALUSED AASTANI 2020“
AASTA 2019 TÄITMISE KOHTA

Sisukord

Sissejuhatus	4
I Kultuuripoliitika eesmärk	5
II Kultuuripoliitika kujundamine ja elluviimine	5
Välissuunalised tegevused	15
Kultuurikoostöö rahvuskaaslaste ja hõimurahvastega	18
Eesti laulu ja tantsu 150. juubeliaasta. Traditsiooni ulatus ja mõju.	21
III Valdkondlikud ülevaated	26
Arhitektuur	26
Disain	30
Etenduskunstid	32
Filmikunst	35
Helikunst	36
Kirjandus ja kirjastamine	39
Kujutav kunst	40
Kultuuriajakirjandus ja meedia	44
Kultuuriline mitmekesisus	46
Muinsuskaitse	48
Muuseumid	50
Raamatukogud	54
Rahvakultuur	57

SISSEJUHATUS

Riigikogus 2014. aasta 12. veebruaril vastu võetud „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“ („Kultuur 2020“) (RT III, 14.02.2014, 2) on aluseks riiklike otsuste tegemisel kultuurivaldkonnas aastani 2020. Strateegiline dokument on jätk 1998. aastal Riigikogus vastu võetud Eesti riigi kultuuripoliitika põhialustele (RT I, 1998, 81, 13531).

Vabariigi Valitsusel on kohustus esitada igal aastal Riigikogu täiskogu kevadistungjärgul ettekanne põhialuste elluviimise kohta eelmisel aastal. 2020. aastal tutvustab kultuuriminister kultuuripoliitika põhialuste elluviimist 29. jaanuaril toimival Riigikogu istungil.

„Kultuur 2020“ on visioonidokument, milles kajastatud põhimõtted on olnud aluseks Kultuuriministeeriumi arengukavade ja tööplaanide koostamisel ning teiste ministeeriumide arengudokumentide ja õigusaktide kooskõlastamisel. Alates 2020. aastast planeeritakse riigi eelarvestrateegia kultuuri tulemusvaldkonna elluviidavaid tegevusi riigi tegevuspõhisele eelarvestamisele ülemineku protsessis koostatava kultuuriprogrammi alusel. Kultuuriministri kinnitatav kultuuriprogramm on koostatud kooskõlas riigi eelarvestrateegia nelja-aastase perioodiga 2020.–2023. aastaks ja on kättesaadav ministeeriumi kodulehel¹.

Aruanne „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“ täitmise kohta toob välja 2019. aastal elluviidud tegevused, saavutused või olulised edasimineked. Samuti on esitatud olulisemad jätkutegevused 2020. aastal.

2019. aasta aruande koostamisel jätkatakse üldjoones eelmistel aastatel kujunenud aruande kaheosalise struktuuriga. Esimese osa peatükkides antakse ülevaade kultuuripoliitika valdkondade ülesest kujundamisest, välissuunalistest tegevustest ning kultuuri koostööst rahvuskaaslaste ja hõimurahvastega. Aruande fookuspeatükiks on Eesti tantsu ja laulu juubeliaasta, mille raames analüüsitakse ka laulu- ja tantsupeoliikumise traditsiooni elujõulisust. Aruande teises osas kajastatakse arenguid kõigis „Kultuur 2020-s“ nimetatud kultuuri alavaldkondades. Tegevuste kajastamisel tuginetakse kultuuripoliitika põhialuste raames elluviidavatele punktidele ja eesmärkidele, kuid alavaldkondade tegevusi on kajastatud ka laiemalt.

Aruandesse on koondatud kõigi ministeeriumide esitatud informatsioon, mis on seotud „Kultuur 2020“ tegevuseesmärkidega. Vajaduse korral on saadud sisendit täpsustatud või üldistatud. Kohalike omavalitsuste tasandil elluviidavaid tegevusi aruanne detailselt ei kajasta.

¹ Kultuuriministeeriumi programmid avaldatakse ministeeriumi kodulehel <https://www.kul.ee/et>

I Kultuuripoliitika eesmärk

Kultuuripoliitika eesmärk on kujundada loovust väärtustav ühiskond, hoides ja edendades eesti rahvuslikku identiteeti, uurides, talletades ja kandes edasi kultuurimälu ja luues soodsad tingimused elujõulise, avatud ning mitmekesise kultuuriruumi arenguks ja kultuuris osalemiseks.

Üldine eesmärk, mis on aluseks kultuuripoliitika kujundamisele ja elluviimisele.

II Kultuuripoliitika kujundamine ja elluviimine

Kultuuripoliitikat kujundab vastutava ministeeriumina Kultuuriministeerium, kuid seda viiakse ellu ka teiste seotud valdkondade ja organisatsioonide tegevuste kaudu. Samal moel avaldub rakendatavate poliitikate mõju. Kultuuripoliitikal on suur ühisosa haridus-, regionaal-, sotsiaal-, majandus-, turismi-, maaelu- ja lõimumisvaldkonnaga. Poliitika elluviimisel on tihedad seosed eesti keele ning hõimurahvastele ja rahvusaaslastele suunatud tegevuste elluviimisega. Ühiselt luuakse Eesti identiteeti seostudes nii Eesti sise- kui ka välispoliitikaga. Seega, riigi kultuuripoliitika kujundamises ja elluviimises on oluline osa ja vastutus lisaks Kultuuriministeeriumile paljudel teistelgi riiklikel institutsioonidel ja kodanikuühiskonna organisatsioonidel. Keskse rolliga on kohalikud omavalitsused, kes tagavad kohalikus kultuurikorralduses eesti kultuuri järjepidevuse hoidmiseks soodsa ja turvalise kasvukeskkonna ning loovad ühiseid väärtusi kandvat lõimunud ja sidusat ühiskonda.

Strateegiline planeerimine

Kultuuriministeeriumi juhitud olulisim strateegilise planeerimise protsess kultuuri valdkonnas on viimase kahe aasta jooksul olnud kultuuripoliitika põhialuste uuendamine.

Kehtiva kultuuripoliitika alusdokumendi „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“ planeerimisperiod, mis andis suunad Eesti kultuuri arendamiseks aastatel 2014–2020, lõpeb 2020. aastal. Kuna alusdokumendi tähtpäev on käesoleval aastal, kavandab Kultuuriministeerium senise „Kultuur 2020“ lõpparuande koostamist, mis vaatleks perioodi 2014–2020 tervikuna.

Kultuuriministeerium alustas uue alusdokumendi koostamist 2018. aastal. Protsessi kõige sisulisem osa jäi 2019. aastasse, mil ministeerium kaasas uute kultuuripoliitiliste eesmärkide sõnastamiseks eri valdkondade esindajaid üle Eesti. 2019. aasta kevade ja suve jooksul toimus hulk kohtumisi valdkondlike organisatsioonide, seotud ministeeriumide esindajate ja muude huviosalistega. Kokku oli aruteludesse kaasatud üle 500 inimese. 2019. aasta augustist novembrini peeti kõigis maakondades arutelupäevi, et seni tehtuga ühiselt tutvuda ning lisada uusi mõtteid ja ideid. Arutelupäevade teemadeks olid tehnoloogia, haridus ja haritus, kogukond ja keskkond, rahastamismudelid. Väljakutsetena jäid

kõlama riigi ja kohaliku omavalitsuse asutuste palgaerisused, regionaalse ebavõrdsuse vähendamiseks vajadus laiendada programmi „Teater maal“ analoogi teistesegi valdkondadesse, samuti info üleküllus ja turunduse keerukus. Plaani kohaselt on uue alusdokumendi eelnõu kavas Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks esitada 2020. aasta esimeses pooles.

2019. aastal jätkati ka mitmete oluliste riiklike strateegiate koostamist, millest kultuuri valdkonnal on tihedamad seosed Haridus- ja Teadusministeeriumi alustatud haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna järgmise perioodi 2021–2035 strateegiatega ning Välisministeeriumi juhtimisel koostatava „Välispoliitika arengukava 2030“ väljatöötamist. Kultuuriministeerium võtab neist protsessidest aktiivselt osa. Kultuuriministeerium alustas ka lõimumisvaldkonna „Lõimuv Eesti 2020“ jätkustrateegia väljatöötamist. Hetkel on ettepanek koostada Siseministeeriumiga ühine arengukava, planeeritava esialgse pealkirjaga „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava“.

Palgapoliitika ja sotsiaalsed garantiid

Kultuuriminister Tõnis Lukas ja Teenistujate Ametiliitude Keskorganisatsiooni (TALO) juhatuse esimees Ago Tuuling allkirjastasid 9. detsembril kultuuritöötajate palgakokkuleppe. Selle kohaselt tõuseb Kultuuriministeeriumi valitsemisala asutuste töötajate palgafond 2,5 protsendi võrra.

Läbirääkimiste lähtealus oli endiselt alusdokument „Kultuur 2020“, mille kohaselt peaks kultuuritöötaja töötasu alammäär olema vähemalt võrdne riigi prognoositava keskmise brutotöötasuga. Tulenevalt riigieelarve võimalustest ja Vabariigi Valitsuse mitmete oluliste üleriigiliste eesmärkide elluviimise vajadustest jääb järgmise aasta palgatõusu tase viimaste aastatega võrreldes pisut madalamaks. Kavandatud palgafondi tõus laieneb asutuste kogu töötajaskonnale ning selle jaotamine sõltub valitsemisala asutuste endi otsustest.

Üleriigiline palgakokkulepe puudutab Kultuuriministeeriumi eelarvest palka saavaid kultuuritöötajaid, kuid on soovituslik kõigile kultuurivaldkonna asutustele, sõltumata nende haldusalluvusest või omandivormist. Kultuuriministeeriumi eelarvest palka saava kultuuritöötaja miinimumtöötasu on 2020. aastal vähemalt 1300 eurot.

Palgalepe arvestab kõiki riigieelarvest palka saavaid riigiasutuste, avalik-õiguslike institutsioonide, sihtasutuste ja maakonnaraamatukogude töötajaid. Silmas peetakse kõrgharidusega, kõrgema kutsekvalifikatsiooniga või kõrgharidusnõudega võrdsustatud spetsiifiliste eriteadmistega kultuuritöötajaid, keda on kokku ligi 4000.

Oluliste poliitikamuudatustena kultuuri valdkonnas 2019. aastal saab välja tuua Euroopa Liidu (EL) audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi ülevõtmise ettevalmistamist Eesti siseriiklikusse õigusesse ja 2019. aasta 1. mail jõustunud muinsuskaitseaduse. Jätkuvad tööd etendusasutuste seaduse muutmise seaduse väljatöötamise ning rahvaraamatukogu seaduse väljatöötamiskavatsuse koostamisega.

Euroopa Komisjon uuendas aastatel 2016–2018 Euroopa audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi (AVMSD), mille protsessis Eesti aktiivselt osales. Eesti erihuviks oli asukohamaa mõiste mõtestamine uues rahvusvahelises olukorras. Enam kui kaks ja pool aastat väldanud protsess lõppes 6. novembril 2018. Direktiiv ajakohastab Euroopa audiovisuaalmeedia teenuste regulatsioone lähtudes turul toimunud muudatustest, säilitades samas direktiivi jaoks keske nn asukohamaa põhimõtte. Selle kohaselt peab meediateenuste

osutaja lähtuma üldreeglina vaid ühe riigi ehk oma asukohamaa õigusest, mitte kõigi EL liikmesriikide õigusest, kus ta meediateenust osutab. Direktiiv muudab meediateenuste osutajatele ehk teleringhäälingutele ja tellitavate teenuste pakkujatele reklaami osutamise reeglid senisest paindlikumaks ning täpsustab kohaldatava õiguse kriteeriume. Lisaks loob direktiiv eraldi reeglistiku videote jagamise platvormidele (nt Youtube), tugevdab alaealiste kaitset neid kahjustava sisu eest, aitab senisest enam edendada Euroopa audiovisuaalseid töid ning loob õigusliku raamistiku meediateenuste regulaatorasutuste toimimiseks.

Eesti on kohustatud direktiivi oma siseriiklikusse õigusesse üle võtma 2020. aasta septembriks. 2019. aastal keskendus Kultuuriministeerium direktiivi ülevõtmiseks vajaliku meediateenuste seaduse muutmise seaduse eelnõu koostamisele, huvirühmade kaasamisele ning eelnõuga seotud läbirääkimiste pidamisele puudutatud osapooltega. 2020. aasta alguses esitatakse eelnõu ministeeriumidele kooskõlastamiseks ning selle järel Vabariigi Valitsusele heaks kiitmiseks, et saata eelnõu Riigikokku esimesele lugemisele.

Muinsuskaitse seaduse vastuvõtmisega kaasajastati muinsuskaitse korraldus ja loodi alused paindlikuma riikliku kaitse rakendamiseks. Samuti viidi muuseumidega seotud ülesanded Muinsuskaitseametisse, et tagada kultuuriväärtuste valdkonna ühtne juhtimine. Muinsuskaitse seaduse rakendamiseks töötas Kultuuriministeerium koostöös Muinsuskaitseametiga välja seaduse rakendusaktid, korrastati Muinsuskaitsemeti struktuuri ja töökorraldust ning tegeleti seaduse rakendamise küsimustega. Sealhulgas korraldati teabepäevi, alustati muinsuskaitsealade kaitsekordade väljatöötamisega ja viidi kohaliku omavalitsuse üksustega sõlmitud halduslepingud kooskõlla uue seadusega.

Vabakutseliste loovisikute majandusliku toimetuleku ja sotsiaalsete garantiide kättesaadavuse parandamiseks on toimunud koostöö nii Riigikantselei kui ka Sotsiaalministeeriumiga. Riigikantseleiga on püütud jätkuvalt leida lahendust aastaid planeeritud uuringu läbiviimiseks, mis annaks ülevaate vabakutseliste loovisikute majanduslikust hakkamasaamisest ning sotsiaalsetest garantiidest. Kultuuriministeerium on uuringu läbiviimise planeerinud oma 2020. aasta tööplaani. Sotsiaalministeeriumi eestvedamisel täidetakse Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi punkti 7.18. „Laiendame loovisikute sotsiaalseid garantiisid, eeskätt ravikindlustust“ ja 2019. aasta lõpus on nii ravikindlustuse parema kättesaadavuse kui ka sotsiaalsete garantiide lahenduste väljatöötamised Sotsiaalministeeriumis aktiivselt käsil.

Fookusega ravikindlustuse tagamisel on lõpusirgel analüüs „Analüüs ja ettepanekud tervishoiu rahastamissüsteemi jätkusuutlikkuse ning tervishoiuteenuste kättesaadavuse tagamiseks ravikindlustamata isikutele“, mis käsitleb ka ebaregulaarse sissetuleku saajaid (sh loovisikuid). Kaalumiseks olevaid ettepanekuid on mitmeid ja need esitatakse Vabariigi Valitsusele hiljemalt 2020. aasta veebruari lõpuks. Samuti on Sotsiaalministeeriumis valmimas töötushüvitiste väljatöötamiskavatsus (VTK), mis liigub 2020. aasta alguses kooskõlastusringile. VTKs käsitletakse muuhulgas muudatusettepanekut, millega laiendatakse töötuskindlustusega hõlmatute ringi. Ettepaneku kohaselt saaksid iseseisva töö tegijad (sh FIEd, ettevõtlikkonto kaudu tegutsejad, juriidilise isiku juhtimis- või kontrollorgani liikmed) ligipääsu töötushüvitiste süsteemile.

Õigusloome

Oluliste poliitikamuudatustena kultuuri valdkonnas 2019. aastal saab välja tuua Euroopa Liidu (EL) audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi ülevõtmise ettevalmistamist Eesti

siseriiklikusse õigusesse ja 2019. aasta 1. mail jõustunud muinsuskaitseaduse. Jätkuvad tööd etendusametuse seaduse muutmise seaduse väljatöötamise ning rahvaraamatukogu seaduse väljatöötamiskavatsuse koostamisega.

Euroopa Komisjon uuendas aastatel 2016–2018 Euroopa audiovisuaalmeedia teenuste direktiivi (AVMSD), mille protsessis Eesti aktiivselt osales. Eesti erihuviks oli asukohamaa mõiste mõtestamine uues rahvusvahelises olukorras. Enam kui kaks ja pool aastat väldanud protsess lõppes 6. novembril 2018. Direktiiv ajakohastab Euroopa audiovisuaalmeedia teenuste regulatsioone lähtudes turul toimunud muudatustest, säilitades samas direktiivi jaoks kesksel asukohamaa põhimõtte. Selle kohaselt peab meediateenuste osutaja lähtuma üldreeglina vaid ühe riigi ehk oma asukohamaa õigusest, mitte kõigi EL liikmesriikide õigusest, kus ta meediateenust osutab. Direktiiv muudab meediateenuste osutajatele ehk teleringhäälingutele ja tellitavate teenuste pakkujatele reklaami osutamise reeglid senisest paindlikumaks ning täpsustab kohaldatava õiguse kriteeriume. Lisaks loob direktiiv eraldi reeglistiku videote jagamise platvormidele (nt Youtube), tugevdab alaealiste kaitset neid kahjustava sisu eest, aitab senisest enam edendada Euroopa audiovisuaalseid töid ning loob õigusliku raamistiku meediateenuste regulaatorasutuste toimimiseks.

Eesti on kohustatud direktiivi oma siseriiklikusse õigusesse üle võtma 2020. aasta septembriks. 2019. aastal keskendus Kultuuriministeerium direktiivi ülevõtmiseks vajaliku meediateenuste seaduse muutmise seaduse eelnõu koostamisele, huvirühmade kaasamisele ning eelnõuga seotud läbirääkimiste pidamisele puudutatud osapooltega. 2020. aasta alguses esitatakse eelnõu ministeeriumidele kooskõlastamiseks ning selle järel Vabariigi Valitsusele heaks kiitmiseks, et saata eelnõu Riigikokku esimesele lugemisele.

Muinsuskaitseaduse vastuvõtmisega kaasajastati muinsuskaitse korraldus ja loodi alused paindlikuma riikliku kaitse rakendamiseks. Samuti viidi muuseumidega seotud ülesanded Muinsuskaitseametisse, et tagada kultuuriväärtuste valdkonna ühtne juhtimine. Muinsuskaitseaduse rakendamiseks töötas Kultuuriministeerium koostöös Muinsuskaitseametiga välja seaduse rakendusaktid, korrastati Muinsuskaitsemeti struktuuri ja töökorraldust ning tegeleti seaduse rakendamise küsimustega. Sealhulgas korraldati teabepäevi, alustati muinsuskaitsealade kaitsekordade väljatöötamisega ja viidi kohaliku omavalitsuse üksustega sõlmitud halduslepingud kooskõlla uue seadusega.

Toetused ja investeeringud

Riik jätkab kultuuri toetamist Eesti Kultuurkapitali kaudu. Lisaks Kultuuriministeeriumile panustavad kultuuri valdkonda erinevate toetusmeetmete kaudu paljud teisedki ministeeriumid.

2019. aastal alustati Kultuurkapitalis mitme olulise programmiga. Valiti ka uued eksperdid nii maakondlikele ekspertgruppidele kui ka sihtkapitalidele ning samuti vahetusid Kultuurkapitali nõukogu liikmed.

Maikuu viidi läbi esimene Balti Kultuurifondi taotlusvoor, mida juhib 2019.–2021. aastal Eesti Kultuurkapital. Laekus 33 Balti riikide koostööprojekti taotlust, millest rahastati üheksat.

Alates 1. jaanuarist 2019 hakkas kehtima hasartmängumaksu seaduse muudatus, mille kohaselt suurenes Eesti Kultuurikapitalile eraldatav hasartmängumaksu laekumise osakaal,

et toetada kunstide ja rahvakultuuri valdkondade õppejõudude loometegevust. Esimene stipendiumide taotlusvoor toimus augustis, millest toetati 52 õppejõudu.

Suuremate rahvusvaheliste kultuurisündmuste Eestis toimumist toetavad peamiselt Kultuuriministeerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium (MKM). Kultuurisündmuste toimumine mõjutab positiivselt mitmete valdkondade (kultuuri, majanduse, lõimimise, turismi jt) eesmärkide saavutamist. 2019. aastal toetas MKM Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) rahvusvaheliste sündmuste toetuse meetmest nüüdismuusika festivali World Music Days, elamusfestivali I Land Sound ning mitmendat aastat ka Viljandi Pärimusmuusika Festivali korraldamist. Oluliste kultuurisündmustena toimusid ka uue muusika ja linnakultuuri festival Tallinn Music Week, Pimedate Ööde filmifestival PÖFF ja Narva Ooperipäevad toetatuna rahvusvaheliste suursündmuste meetmest.

Maaeluministeeriumi juhitava „Maaelu arengukava 2014–2020“ LEADER-meetmetest panustati kultuurivaldkonda 2019. aastal muuseumide haridusprogrammide ja arendustegevuste toetamise kaudu. Lisaks on LEADER-meetmest toetatud 2019. aastal 45 piirkondliku kultuuripärandiga seotud projekti. Suuremate objektidena võib välja tuua Risti kiriku lääne- ja tornifassaadi restaureerimist, Kadrina kalmistu hüljatud ristide väärtustamist kunstiobjektina „Ristisalu“ ning Kostivere mõisa ajalooto ja garderoobi rekonstrueerimist. Veel toetati 34 piirkondliku kunsti-, muusika- jm kultuuritegevusega ja seitset käsitööndusega seotud projekti.

Eesti Kultuurkapital jätkas Riigikogu poolt 1996. aastal koostatud üleriigiliste kultuuriobjektide nimekirja kantud ehitiste rahastamist ning valmis nimekirjas viimane objekt, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia saal. Eesti Kultuurkapital toetas saali rajamist kokku 5 miljoni euroga. 2019. aasta sügisel avatud uue saalikompleksi, milles on 480 istekohaga kontserdisaal ja 130-kohaline *blackbox*, teatrisaali ehitust rahastas veel Haridus- ja Teadusministeerium (HTM) ASTRA meetmest ELi struktuurivahendite toel.

2019. aasta teises pooles jõudsid lõpufaasi kahe muuseumi restaureerimisprojektid, mida rahastati ELi struktuurivahendite piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meetmest, ja kaasrahastas Kultuuriministeerium. 2019. aasta juulis taasavas SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid Haapsalu piiskopilinnuse – restaureeritud hoonesse loodi tänapäevane ekspositsioon ning rajati uue arhitektuuriga linnuse õueala. SA Narva Muuseumi projekt Narva linnuse konvendihoonest restaureerimiseks lõpetatakse 2020. aasta alguses, misjärel avatakse külastajatele kogu linnus uuendatud ekspositsiooni ja avastuskeskusega.

EASi Euroopa Regionaalfondist rahastatud rahvusvaheliste pereturismi atraktsioonide toetusmeetme toetusel valmis 2019. aastal Eesti Meremuuseumi Paksu Margareeta hoonete kompleks tänapäevase perekeskse muuseum-külastuskeskusena. Väärrib märkimist, et esimest korda Eestis pakutakse võrdseid elamuslikke võimalusi toetavaid lahendusi nii nägemis-, kuulumis- või liikumisraskustega kui ka intellektipuudega külastajatele.

Kultuuriministeerium osaleb aktiivselt ka 26. septembril 2019 Vabariigi Valitsuse poolt Riigikantselei juurde loodud ligipääsetavuse rakkerühma töös, kelle ülesanne on esitada 2021. aasta suveks ettepanekud, poliitikasuunised ja lahendused, mis võimaldavad lähima kümne aasta jooksul liikuda kõikidele inimestele ligipääsetava ühiskonna, avaliku ruumi ja teenuste suunas. Eesmärk on ligipääsetavuse ja universaalse disaini põhimõtete rakendamine kõikide poliitikavaldkondade loomuliku osana, seades esikohale avaliku sektori eeskujuga ning ligipääsetavuse alase teadlikkuse ja pädevuse tõstmise ühiskonnas läbivalt.

HTMi eestvedamisel jõudis 2019. aastal järgmisesse arenguetappi Tallinna Muusika- ja Balletikooli loomine – lõppenud on nimekonkurss, alustatud on arengukava koostamist, välja kuulutatud ehitushange. Augustis kinnitas valitsus loodava Tallinna Muusika- ja Balletikooli ehitamise ja sisustamise rahastamise kokku 43 miljoni euro ulatuses. Uues, Pärnu maanteel asuvas hoones alustab kool õppetegevust 1. septembril 2022. Kool saab maailmatasemel õppe-, harjutus- ja esinemistingimused koos umbes 700 õppekohaga. Kutseõppeasutuse ja gümnaasiumina tegutsev Tallinna Muusika- ja Balletikool luuakse praeguste Tallinna Muusikakeskkooli, Georg Otsa nimelise Tallinna Muusikakooli ja Tallinna Balletikooli ühendamisel.

2019. aastal jätkusid mitmete suurinvesteeringute planeeringud. Kultuuriministerium kavandab Eesti Rahvusringhäälingu (ERR) tänapäevase tehnoloogia ja optimeeritud mahtudega telestuudiote ehitust, Eesti Rahvusraamatukogu hoone projekteerimist ja ehitust ning samuti arendatakse edasi muuseumide ühishoidlate rajamise kontseptsiooni. ERRi praegune telekompleks ei vasta kehtivatele ohutusnõuetele, selle energiakasutus on ebaefektiivne ja hooned amortiseerunud. Eesti Rahvusraamatukogu hoone renoveerimise eesmärgid on tagada olemasolevate funktsioonide areng, pakkuda kasutajatele mitmekülgseid teenuseid ning tagada nii inimeste kui ka nõuetekohane, pikka aega säilitatavate väljaannete turvalisus. Renoveerimise tulemusena lisanduksid tänapäeva raamatukogule kui õpikeskkonnale ja kultuurikeskusele vajalikud funktsionaalsused. Rahvusraamatukogu renoveerimise käigus paigutub Rahvusraamatukogu hoonesse ka Rahvusarhiivi Tallinna osakonna ja Eesti Hoiuraamatukogu Eesti Pimedate Raamatukogu tegevus, mis toetab riigivalitsemise reformi sihte. Muuseumide ühishoidlate rajamise peaesmärk on tagada riiklike muuseumikogude pikaajaline säilimine, kuid see panustab oluliselt ka kultuuripärandi paremasse kättesaadavusse. Ühishoidla pakuks museaalide säilitamise teenust laiemalt koos konserveerimis-, restaureerimis- ja digiteerimisteenustega.

Eesti keel

Üks oluline kultuuripoliitika eesmärk on edendada eesti rahvuslikku identiteeti, mh eesti keele arendamise teel. Eesti keelepoliitilised eesmärgid on seatud „Eesti keele arengukavas 2011–2017 (2020)“, mille uue kava koostamist alustati 2019. aastal.

HTM kuulutas 2019. aasta eesti keele aastaks, et väärtustada eesti keelt arvukate sündmuste ja tegevustega ning tähistada eesti keele esmamainimist riigikeelena sada aastat tagasi. Eesti keelest kui riigikeelest räägiti esimest korda 4. juunil 1919 vastuvõetud eelkonstitutsioonilises aktis „Eesti Vabariigi valitsemise ajutine kord“. Eesti keele ametlik riigikeele staatus kinnitati 1920. aastal Eesti Vabariigi esimeses põhiseaduses.

Eesti keele aastal toimusid üritused, millega juhiti tähelepanu vajadusele eesti keelt aktiivselt ja oskuslikult kasutada ning selle seisundit ja arengut märgata ja toetada. Eesti keele aasta tegevused ja sündmused olid jaotatud 12 kuu peale, millest igas oli mõni keskne sündmus². Jaanuar oli näiteks kirjanduse kuu, mille olulisima sündmusena toimus 24. jaanuaril Teaduste Akadeemia ja Emakeele Seltsi korraldatud keeleaasta avakonverents „Sajand Eesti Vabariigi riigikeelt“. Märts oli näiteks emakeelekuu, kus tähistati

² Rohkem infot: <https://www.hm.ee/et/keeleaasta>

emakeelepäeva ja toimus traditsiooniline e-etteütlus. Kuu olulisem sündmus oli aasta keeleteo väljakuulutamine. Märtsis toimusid ka ülemaailmsed eesti keele õpetajate päevad Helsingis ning Eesti ja väliseesti õpilaste kirjandivõistlus „Minu Eesti“, mida korraldas Eestikeelse Hariduse Selts. Mitmed ettevõtmised toimusid terve aasta vältel. Eesti keele aasta tegevuste korraldamisele aitasid kaasa ja korraldasid paljud HTMi partnerid.

Haridus- ja Teadusministeerium väärtustab eesti keele hoidmist ja arendamist, andes igal aastal välja keeleteoauhinna ja riikliku elutööpreemia – J. F. Wiedemanni keeleauhinna.

Huviharidus ja -tegevus

Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas jätkatakse riigipoolse täiendava toetuse eraldamist noorte huvihariduse ja -tegevuse arendamiseks, mille eesmärk on muuta huviharidus ja huvitegevus 7–19-aastastele noortele paremini kättesaadavaks ning pakkuda mitmekesisemaid osalusvõimalusi.

Riikliku lisatoetuse kogumaht oli 2019. aastal 15 miljonit eurot, millest KOVidele suunatud toetus on 14,25 miljonit. Riigi eraldis on täiendav toetus KOVi enda panusele ning selle kasutamisel tuleb tagada munitsipaal- ja eraõiguslike huvihariduse ning huvitegevuse pakujate võrdne kohtlemine. Toetuse kasutamiseks koostavad vallad/linnad noorte huvihariduse ja huvitegevuse kava ning peavad toetuse raames pakkuma noortele võimalusi vähemalt kolmes valdkonnas: kultuur, sport ning loodus- ja täppisteadused ja tehnoloogia.

2017.–2018. aasta toetuse kasutamise tulemused³ kinnitavad, et sellel on olnud positiivne mõju noorte huvihariduse ja -tegevuse mitmekesisusele ja kättesaadavusele ning toetust on kasutatud eesmärgipäraselt. Kõik omavalitsused kasutasid toetust nii mitmekesisuse kui ka kättesaadavuse parandamiseks, kuid mitmekesisuse tagamise vajadus oli mõnevõrra suurem – vastavalt 76% ja 58%. Kõige enam loodi võimalusi osalemiseks kultuuri valdkonnas – 53% tegevustest olid seotud kultuuri valdkonnas kättesaadavuse ja mitmekesisuse võimaluste suurendamisega. Toetuse kasutamisel arvestasid omavalitsused enda hinnangul kõige rohkem perede sotsiaalmajandusliku olukorraga (49%).

Kohalikele omavalitsustele eraldatav toetus moodustab 95% riiklikust huvihariduse ja huvitegevuse lisarahast. Teine osa riiklikust lisatoetusest on mõeldud omavalitsuste koostöö edendamiseks, kavade koostamise nõustamiseks ja edasiseks seireks, millega tegeleb Eesti Noorsootöö Keskus. Kolmanda osa moodustab toetus huvialavaldkondade esindusühingutele huvialade kvaliteedi parandamiseks ja huviala valdkonna sees koostöö suurendamiseks – nn kvaliteeditoetus. 2019. aastal määrati HTMi strateegilisteks partneriteks loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia valdkonnas Eesti Teadushuvihariduse Liit, muusika valdkonnas Eesti Muusikakoolide Liit, kunsti valdkonnas Eesti Kunstikoolide Liit, spordi valdkonnas Eesti Koolispordi Liit, tantsu valdkonnas Eesti Tantsuhuvihariduse Liit ja üldkultuuri valdkonnas Eesti Huvikoolide Liit.

³ Esimese toetuse kasutamise perioodi tulemustega on võimalik tutvuda lehel: <https://noortehuviheaks.entk.ee/>

Tunnustamine ja stipendiumid

Kultuuritegelaste järjepidevaim tunnustamissündmus on toimunud aastast 1995, kui antakse välja Eesti Kultuurkapitali aastapreemiad, mis määratakse aasta jooksul enim silma paistnud kultuurivaldkonna tegelastele. Sihtkapitalid esitavad Eesti Kultuurkapitali aastapreemiale oma kandidaadid ning Kultuurkapitali nõukogu valib igas valdkonnas välja ühe laureaadi – kokku antakse välja kaheksa aastapreemiat. Peale selle annavad sihtkapitalid välja oma valdkonna aastapreemiad, mille määrab iga sihtkapitali nõukogu või volitavad seda tegema valdkonna esindusorganisatsioon. Keskmiselt annab sihtkapital välja kümme aastapreemiat.

Eesti Vabariigi kultuuripreemiad määratakse väljapaistvate loominguliste saavutuste eest kultuuri alal ja antakse üle Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamise raames. Igal aastal antakse välja kolm elutööpreemiat pikaajalise väljapaistva loomingulise tegevuse eest ning viis preemiat eelmisel kalendriaastal avalikkuseni jõudnud väljapaistvate tööde eest. 2019. aastal pälvisid kultuuripreemiad pikaajalise loomingulise tegevuse eest Leelo Tungal, Viivi Luik ja Fred Jüssi. 2018. aasta loomingulise tegevuse eest tunnustati Kristjan Suitsu 2018. aastal tehtud tööde eest, mis hõlmavad lava-, kostüümi-, valgus- ja videokujundusi ning näituse- ja kontserdikujundusi; Greta Koppelit näituse „Michel Sittow. Eesti maalikunstnik Euroopa õukondades“ kureerimise ja vastavasisulise raamatu koostamise eest; Juhan Rohlat, Koit Ojaliivi, Joel Koplit ja Eik Hermanni Eesti Kunstiakadeemia uue hoone õnnestunud arhitektuurse lahenduse eest, ning Olga Privist ja Marko Mäetamme silmapaistva loomingulise tegevuse eest 2018. aastal.

Kultuurisõbra tiitlit annab Kultuuriministeerium välja alates 2011. aastast. Igal aastal on tunnustuse pälvinud mitukümmend kultuuri väärtustavat ettevõtet ja eratoetajat. Kõik laureaadid saavad õiguse kasutada aegade lõpuni kultuurisõbra logo. Ettevõtteid ja eraisikuid, kes toetasid kultuurivaldkonda 2018. aasta jooksul, tunnustati 15. jaanuaril 2019. Ühtekokku sai 2018. aastal kultuuri toetamise eest kultuurisõbra tunnustuse 31 kultuurisõpra, kellest peapreemia ehk aasta kultuurisõbra tiitel läks viiele kultuurivaldkonnast esitatud kandidaadile. Aasta kultuurisõbra tiitliga ehk peapreemiaga pärjati Narva Gate OÜ, Maarja Oviir-Neivelt, Meelis Kubits, Sylvia Kistler-Thompson ja Andrew Thompson ning Heiti Hääl ja Alexela Group OÜ. 2019. aasta kultuurisõbra tiitli saajad avaldatakse traditsioonilisel kultuurisõbra tseremoonial, mis toimub sõbrapäeval, 14. veebruaril 2020.

Lisaks tunnustamistele toetab Kultuuriministeerium õpinguteks välismaa kõrgkoolides või teadusasutustes Eestist pärit 20 kõrghariduse omandajat kultuuristipendiumidega kogusummas 46 tuhat eurot.

Kehtiva autoriõiguse seaduse kohaselt hoiab riigile pärimise teel üle läinud autoriõigust ja korraldab sellega kaasnevat tegevusi Kultuuriministeerium. Kogunevat raha kasutab Kultuuriministeerium stipendiumide maksmiseks. Stipendiume makstakse üliõpilastele, kelle tegevusvaldkond on seotud õiguste pärandaja loomevaldkonnaga. Kultuuriministeerium annab välja Eduard Wiiralti nimelisi stipendiume eesmärgiga edendada kunstiüliõpilaste õppe- ja loomingulist tegevust ning toetada nende enesetäiendamist. Stipendiumi makstakse Eduard Wiiralti teoste kasutamise eest kogutud autoritasudest. 2019. aastal anti välja kolm Wiiralti stipendiumi kogusummas 9000 eurot. Uue stipendiumina andis Kultuuriministeerium 2019. aastal välja kolm Artur Lemba nimelist loomingulist stipendiumit, mille eesmärk on toetada heliloomingu, klaveri ja

muusikateaduse üliõpilaste loomingulist tegevust, samuti Artur Lemba (1885–1963) loomingu või temaga seotud tegevuste uurimist.

Stipendiume mobiilsuse toetamiseks eraldab HTM üldistel alustel kõigi kõrgkoolide üliõpilastele, sh Kristjan Jaagu programm, DoRa+ programm.

Koostöö erasektoriga

Riigi ja erasektori koostöö ühe parema näitena on viimastel aastatel toodud Kultuuriministeeriumi initsiatiivil ASi Swedbank, Eesti Rahvuskultuuri Fondi ning maestro Paavo Järvi 2015. aastal asutatud Sihtasutus Eesti Pillifondi tegevust, mille kolleksiooni (omanikeks erainvestorid) kuuluvad keelpillid, mis anti fondi vahendusel muusikute kasutusse. 2019. aastal alustas SA Eesti Pillifond koostöös rahvusvaheliste partneritega unikaalseid pillimeistrite kursusi, mis tagab, et Eestis on tulevikus rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline oskusteave haruldaste vanade muusikainstrumentide hooldusest. Samuti algatas pillifond rahvusvahelise haardega investorite kursused, mis toimusid nii Tallinnas kui ka Helsingis ja mille eesmärk on tuua SA Eesti Pillifondi juurde uusi nii Eesti päritolu kui ka rahvusvahelisi ettevõtjaid, kes on valmis pillifondi investeerima.

2019. aastal jätkus riigi ja erasektori koostöö Konrad Mägi Sihtasutuse kaudu. Sihtasutuse eesmärgiks on Eesti kunstiajaloo ühe olulisima maalikunstniku Konrad Mägi elu, loomingu ja pärandi avalikes huvides tutvustamine ja jäädvustamine Eestis ning välismaal. Selle nimel toetab ja edendab sihtasutus uurimistegevust ja näituste korraldamist, publikatsioonide väljaandmist, organiseerib Konrad Mägi kadunud teoste otsimist ning korraldab Konrad Mägi elu ja loomingulise pärandiga seotud tegevusi. Fondi tegevust rahastavad suurettevõtja Enn Kunila ja Eesti riik. Eesti Kunstimuuseumi ja Torino kuningliku muuseumi koostöös ning Konrad Mägi sihtasutuse toetusel avati 2019. aasta novembris Itaalias Torinos Konrad Mägi loomingi ülevaatenäitus „Konrad Mägi. Põhjamaa valgus“ (kuraator Eero Epner), mille raames tutvustati ka kunstnikust valminud dokumentaalfilmi (režissöör Marianne Kõrver). See on hea näide erasektori algatuste nii sisulisest kui ka majanduslikust panusest meie kultuuripärandi tutvustamisel.

Loomemajandus

2019. aastal jätkus Euroopa Regionaalarengu Fondist rahastatud loomemajanduse arendamise meetme elluviimine. Seitsmest tegevussuunast on 2019. aasta lõpuks planeeritud seitsmeaastase perioodi eelarve otsustega kaetud kolmes: loomemajanduse inkubatsiooni, tugistruktuuride ja taristu ning tehnoloogilise võimekuse arendamiseks. Kuigi 2018. aastaks seatud tulemusnäitajate (toetusi ja mitterahalist abi saavate ettevõtete arv) ja väljamaksete sihttasemed olid meetme raames täidetud või ületatud, ei õnnestunud meetme eelarvesse Euroopa struktuuri- ja investeerimisfondide tulemusreservist lisavahendeid saada. Seetõttu on oht, et loomemajanduse arendamise osade tegevuste (nt loomemajanduse valdkondades tegutsevate ettevõtete ekspordivõime arendamine) toetamine tuleb järgmisel aastal lõpetada, sest selleks ei ole vabu vahendeid ka meetme teiste tegevuste eelarvetes. Loomettevõtte rahvusvahelistumise ja nende ekspordivõime arendamise ühistegevuste toetamiseks on 2020. aastaks ette nähtud tegevused ja eelarve loomemajandusalase teadlikkuse ja teadmiste ning oskuste suurendamise tegevussuunas, mille elluviijaks on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus.

Kultuuri- ja loomesektori majandusliku toimetuleku parandamiseks, innovatsiooni toetamiseks ning loomeettevõtjate konkurentsivõime, ekspordivõimekuse ja jätkusuutlikkuse kasvatamiseks on vajalik jätkata arendustegevuste elluviimist, mis on osutunud perioodil 2015–2020 tulemuslikeks ning mille mõju tööhõivele, sektori kogutulule jm majandusnäitajatele on positiivne. Nimetatud arendustegevustel puudub püsirahastus, mistõttu on Kultuuriministeerium esitanud taotluse ka Euroopa Liidu 2021–2027 finantsperioodist vahendite saamiseks. Eesmärk on siduda kultuuri- ja loomevaldkondades olevat potentsiaali ettevõtlusega, soodustada uute ambitsioonikate ärimudelitega ettevõtete juurdekasvu, tõsta loomeettevõtete ekspordivõimekust ja jätkusuutlikkust ning pakkuda teistele majandussektoritele lisandväärtust ärimudelite, toodete ja teenuste ning müügi ja turunduse arendamisel. Kavandatavad arendustegevused sobituvad Euroopa Liidu ühtekuuluvuspoliitika esimese prioriteetse suuna (nutikam Euroopa) alla ja haakuvad Euroopa Komisjoni poolt Eestile tehtud soovitusel edendada väike- ja keskmise suurusega ettevõtete kasvupotentsiaali ja konkurentsivõimet.

Meetmete kujundamisel lähtutakse ka ettevõtlus- ja innovatsioonitoetuste tulemuslikkuse vahehindamisest, mille lõpparuanne valmib 2020. aasta algul. Hindamise üldine eesmärk on välja selgitada, kas toetatakse õigeid tegevusi ja kas toetatavate tegevustega liigutakse õiges suunas. Hindamise tulemusena antakse sõltumatu hinnang ettevõtlustoetuste asjakohasusele, tõhususele, tulemuslikkusele, vastastik- ja koosmõjule ning jätkusuutlikkusele. Samuti selgitatakse välja, kuidas on struktuurivahenditest rahastatud ettevõtlustoetused mõjutanud Eestis tootlikkust, ekspordit, tööhõivet, haridust, teadusasutuste ja ettevõtete koostööd ning piirkondlikku majandusarengut.

Digiteerimine

Nii „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“ kui ka „Eesti infoühiskonna arengukava 2020“ seavad eesmärgiks väärtusliku kultuuripärandi digiteerimise ja vajaduse tagada veebis loodud kultuuripärandi talletumine, kättesaadavus ja kogutud kultuuripärandi pikaajaline säilivus.

„Kultuuripärandi digiteerimine 2018–2023“ tegevuskava sai kultuuriministri allkirja ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministri heakskiidu 2018. aastal. 2018. aastal hoogsalt alanud raamatukogude ja teiste mäluasutuste koostöö valdkondade ülese suuremahulise digiteerimise ettevalmistamisega jõudis 2019. aastal esimeste praktiliste tulemusteni, kui alustati trükiste, dokumentide ja esemete digiteerimisega.

Kultuuripärandi digiteerimine jätkub ka 2020. aastal. Digiteeritakse trükiseid, dokumente, esemeid, fotosid, filme ja kunsti. Samuti alustatakse eelnevale analüüsile ja eri pärandivaldkondade vahelistele kokkulepetele tuginedes pikaajalise digitaalse säilitamise süsteemide arendamisega. Näiteks hangib Eesti Rahvusraamatukogu rahvustrükise digitaalarhiivi arhiivitarkvara ning Muinsuskaitseamet koostöös Registrate ja Infosüsteemide Keskusega arendab muuseumide infosüsteemi MulS.

Lisaks kultuuripärandi digiteerimisele ja pikaajalisele säilitamisele on väga oluline digiteeritud materjalide kättesaadavaks tegemine kõigile huvigruppidele. 2020. aastal viib Kultuuriministeerium läbi digitaalse kultuuripärandi kättesaadavuse infosüsteemi analüüsi, mille eesmärk on muuhulgas mäluasutuste digitaalseid kujutisi ja kirjeldusi sisaldavate lõppkasutajale mõeldud infosüsteemide kaardistus ja uuring ning keskse kultuuripärandi kasutussüsteemi vajalikkuse ja võimaluste analüüs.

Välissuunalised tegevused

Ükski riik ega kultuur ei ela ega arene vaakumis, vaid vastastikuses läbikäimises ja koosmõjus. Mitmekesine kultuur aitab kasvatada vastastikust mõistmist. Lisaks sellele, et kultuuriga saab tutvustada oma riiki, saab kinnistada ka oma riigi positiivset kuvandit, mis läbi aidata kaasa välis- ja majanduspoliitika eesmärkide saavutamisele. Eestis on kultuurivaldkonna välissuunalise suhtluse peamised koordineerijad ja toetuste andjad Kultuuriministeerium, Eesti Kultuurkapital, Haridus- ja Teadusministeerium, Välisministeerium ja Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, aga koordineerijatena ka kultuurivaldkonna arenduskeskused.

Lisaks on kultuuri rahvusvahelistumise oluline lüli Eesti saatkondades tegutsev kultuuri-esindajate võrgustik, kelle ülesanne on aidata Eesti loovisikutel, kollektiividel, loome-ettevõtetel ja kultuuriorganisatsioonidel jõuda rahvusvahelisele areenile, toetada tugevaid rahvusvahelistumise võimekusega tegijaid ning tutvustada nende tegevuste kaudu Eestit ja Eesti kultuuri maailmas. Erinevate saatkondade juures tegutsevad kokku kaheksa kultuuriesindajat: Moskvast, Helsingis, Berliinis, Brüsselis, Pariisis, Londonis, New Yorgis ja Pekingis.

Kultuuriministeerium toetab kultuuri rahvusvahelistumist eelkõige taotlusvooru „Eesti kultuur maailmas“ ning riikidevaheliste kultuurikoostöölepingute täitmisel panustavate tegevuste kaudu.

Kuigi Eesti Vabariigi juubelpidustused (koos lisavõimaluste ja rahastusega) olid 2019. aastaks lõppenud, võib öelda, et aasta oli siiski maailmas toimuvate eesti kultuuri-sündmuste poolest tihe. Kaalukaid ettevõtmisi jagus kõikjale, ka väljapoole Euroopat – näiteks Kris Lemsalu isikunäitus Eesti paviljonis Veneetsia kunstibiennaalil, Arvo Pärdi festival juba teist korda Brüsselis Flagey' kultuurikeskuses, Eesti, Läti, Leedu ja Soome ühine fookusprogramm Prantsusmaal Les Arcs filmifestivalil, Balti filmifestival New Yorgis, Balti animafilmide fookus Animateka rahvusvahelisel animatsioonifestivalil Sloveenias, Eesti Filharmoonia Kammerkoori tuur Norras, Soomes, Lõuna-Koreas, Hongkongis ja Austraalias. ERSO kontserdid Austrias, Tšehhis, Saksamaal ja Prantsusmaal Montpellier' muusikafestivalil.

Oluline on märkida, et kuigi Riigikantselei koordineeritud EV 100 välisprogrammi jaoks moodustatud nõuandev komisjon loodud kujul oma tööd ei jätkanud, käivad Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi juures koos eri ministeeriumide esindajad, et vahetada teavet välisvisiitide kohta ning puudutada laiemalt ka rahvusvahelistumise küsimusi. Ühiskasutuses on veebipõhine kalender visiidid.ee. Samuti toimub infovahetus EASi, Kaubandus- ja Tööstuskoja ning Välisministeeriumiga.

Kultuuriministeerium osales aktiivselt „Välispoliitika arengukava 2030“ koostamise protsessis⁴, mida juhtis Välisministeerium. Arengukava määrab kindlaks strateegilised välispoliitilised eesmärgid ning tegevused ja ressursid nende elluviimiseks koostöös teiste ametkondadega. Arengukava kõigis kolmes sambas (julgeoleku kindlustamine, rahvus-

⁴ https://vm.ee/sites/default/files/Estonia_for_UN/Rasmus/vpak_08.08.19_ak_marketa.pdf

vaheliste suhete stabiilsus ning kestlik areng; välismajandus; eestlaskond võõrsil) on ka kultuuril oma roll.

2019. aastal on Kultuuriministeeriumil kehtivad kultuurikoostöölepped ligi 50 riigiga. Uuendatud sai Eesti-Vene koostööprogramm aastateks 2019–2021 ning Eesti-Vallooni koostööraamistik.

Algasid ettevalmistused kultuurikoostööprogrammide uuendamiseks Ungariga ning Eesti ja Itaalia vahelise kultuuri- ja haridusalase koostöö rakendusprogrammiks aastateks 2020–2025. Lisaks on Kreeka pöördunud ministeeriumide poole ettepanekuga uuendada Eesti ja Kreeka valitsuste vahel 1999. aastal sõlmitud kultuuri-, haridus- ja teaduskoostöö kokkulepet. Kreeka soovib lepet täiendada digi-, küberturvalisuse ja tehisintellekti teemadega.

Heaks võimaluseks riikidevahelise kultuurikoostöö tugevdamisel Põhjamaadega oli Eesti-Rootsi kultuurifondi loomine 2018. aastal. Fondi esimene panus 10 miljoni Rootsi krooni väärtuses oli Rootsi kingitus Eestile Eesti Vabariigi 100 aasta juubeli puhul. 2019. aastal otsustas Eesti valitsus, et teeb fondi sissemakse 150 tuhat eurot. Rootsi-Eesti koostööfondi peamine eesmärk on arendada kahe riigi koostööd ühiskondlikel ning majandus- ja kultuuriteemadel.

Balti riikide koostööst on oluline välja tuua, et vabariikide juubeliaastal allkirjastatud Balti Kultuurifond on nüüd täismahus tööle hakanud ning jagas välja oma esimesed toetused. Kultuurifondi eesmärk on toetada Eesti, Läti ja Leedu kultuuri rahvusvahelistumist ning arhitektuuri, kujutava kunsti, disaini, kirjanduse, muusika, etenduskunstide, raamatukogude, muuseumide ja arhiivide koostööprojekte eelkõige väljaspool Balti riike. Fondi aastaelarve oli 300 tuhat, millest iga Balti riik maksis 100 tuhat eurot. Sellest summast toetati kuut projekti. Lisaks sai Balti Kultuurifond 100 tuhande eurose annetuse Põhjamaade Ministrite Nõukogult kultuurisündmuste korraldamiseks Põhjamaades. See summa läks jagamisele kolme projekti vahel.⁵

Ka väljaspool Euroopat on 2019. aastal toimunud tihe kultuurivahetus. Hiina ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikide kultuuriprogrammi raames esines Hiinas 2019. aastal mitmeid Eesti artiste ja kollektiive, näiteks 2019. aasta sügisel Tütarlastekoor Ellerhein ning toimus ekspertide vahetus. 2017. aastal Eesti Kontserdi ja maineka Shanghai kunstifestivali vahel allkirjastatud koostööleping on Eesti muusikutele ja teatritele loonud Hiina suunal üha paremaid võimalusi. Et suurendada Eesti koostöövõimekust Hiina suunal ning leida uusi ja kasutada võimalikult hästi olemasolevaid kontakte, tõsteti Pekingi kultuuriesindaja töökoormust. Näide Eesti ja Hiina heast kultuurikoostööst on ka see, et 2019. aasta oktoobris külastas Eestit Hiina kultuuri- ja turismiminister.

Varasemast aktiivsem oli 2019. aasta ka Jaapani suunal. Eraldi tasub rõhutada Eesti Festivaliorkestri debüüti aprillis, kui orkester andis dirigent Paavo Järvi juhatusel Hamamatsus, Fukuis, Nagoyas, Osakas, Hiroshimas ja Tokios kokku kuus kontserti. Lisaks toimus 2019. aasta novembri lõpus koostöös EASi ja Eesti Disainerite Liiduga Eesti disaini rahvusvahelistumist edendav projekt, mille raames osales 23 disainiettevetet sisustus-

⁵ <https://www.kulka.ee/uudised/balti-kultuurifond-andis-valja-esimesed-toetused>

messil Interior Lifestyle Living Tokios ning Eesti disaini ja elustiili tutvustaval üritustel Yokohamas. Lisaks esindas Eesti Disaini Maja neil üritustel 13 disainibrändi ning mitmed Eesti disainitooted olid pikemat aega müügil ka *pop-up* poes Osakas. Saadud kogemuse ja tagasiside põhjal oleme veendunud, et lisaks IT-le ja e-residentsusele on Eesti visiitkaardiks meie disain ja elustiil. Samuti jätkus Jaapanis 2018. aastal alanud Eesti kunsti tutvustamine. 8. märtsil avati Nagano prefektuuris asuvas Saku Linna Kaasaegse Kunsti Muuseumis Kaljo Põllu graafika näitus, millega Eesti Kunstimuuseum tähistas ühtlasi oma 100. sünnipäeva.

Koostöö süvendamine jätkus ka USA suunal, kui loodi koostöösuhted Smithsoniani institutsiooniga. Ministeeriumi delegatsioon käis institutsioonidega tutvumas 2019. aasta kevadel. Visiidi tulemusena toimus juba 2019. aasta sügisel muuseumitöötajate täpsemini sihitatud õppereis Smithsoniani muuseumidesse. Edendamaks võimekust USA suunal, tõstetakse alates 2020. aastast ka New Yorgi kultuuriesindaja töökoormust.

2019. aastal jõudis lõpule Eesti Euroopa kultuuripealinna tiitlile kandideerimise protsess, mida koordineeris Kultuuriministeerium. Kultuuripealinn 2024 lõppvaliku langetas rahvusvaheline sõltumatu komisjon 28. augustil. Lõppvaliku koosolekule eelnesid visiidid kandideerinud linnadesse, kus nad tutvustasid oma programmi, võtmepartnereid ja koostööplaane. Lõppvoorus kandideerisid Narva ja Tartu ning tasavägise konkursi tulemusena osutus võitjaks Tartu koos 19 Lõuna-Eesti omavalitsusega. Tartu 2024 Euroopa kultuuripealinna programmi teema on „Ellujäämise kunstid“, mis puudutab loodushoidlikumat linna- ja maakultuuri, harituse, leidlikkuse ja vaimse tervise teemat ning põlvkondade sidet ja paikkondlike omapärade esiletoomist. Need teemad on olulised erinevatele huvigruppidele nii Eestis kui ka Euroopas. 2024. aastal kannab Euroopa kultuuripealinna tiitlit kokku kolm linna, lisaks Tartule Bad Ischl Austrias ja Bodø Norras. Varasemad kogemused näitavad, et ainuüksi kandideerimisprotsess annab linnale hea võimaluse neid teemasid mõtestada ja uusi algatusi realiseerida. Linnade kogemused kinnitavad, et kultuur saab targa tegutsemise korral olla võimalus ja ressurss.

2019. aastal möödus 30 aastat Balti keti toimumisest. Seda märgilist ja unikaalset sündmust tähistati eri aktsioonide, näituste ja filmiprogrammidega nii Eestis, Lätis, Leedus kui ka kaugemal, näiteks Washingtonis ja Tokios. Samuti kajastas sündmust Euronews.

2019. aastal möödus 30 aastat ka Berliini müüri langemisest. Sedagi ajalooliselt murrangulist sündmust tähistati mitmete ettevõtmistega Eestis ja mujal. Berliinis toimus selle tähistamiseks 4.–10. novembrini suurejooneline teemanädal, mida kajastas ERR.

Kultuuriministeeriumi ja selle allasutuste või partnerite kaudu osaleb Eesti enam kui 15 rahvusvahelise organisatsiooni, foorumi ja koostööprogrammi töös – näiteks Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni (UNESCO), Euroopa Audiovisuaalsektori Vaatluskeskuse (European Audiovisual Observatory), Rahvusvahelise Kultuuripärandi Säilitamise ja Restaureerimise Õppekeskuse (ICCROM), Maailma Antidoping Agentuuri (WADA), Filmi- ja audiovisuaalloomingu koostootmise ja levi toetuse Euroopa Fondi osaluslepingu „Eurimages“, Soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitee, Euroopa Nõukogu Spordi laiendatud osaluslepingu (EPAS), Põhja-Balti mobiilsus- ja residentuuriprogrammi ning Rahvusvahelise Kultuurinõukogude ja -agentuuride Föderatsiooni (IFACCA) töös.

2019. aasta sügisel toimus UNESCO 40. peakonverentsi raames üle 21 aasta taas kultuuriministrite foorum, mis tõi kokku ligi 120 ministrit. Foorumi põhiteema oli kultuuri roll ÜRO kestlike arengueesmärkide saavutamisel. Lisaks ÜRO-le ja UNESCO-le on kestliku arengu ja kultuuri seoste arutelud viimasel ajal aktuaalsed ka Euroopa Liidus, kus Soome valis just selle oma eesistumise teemaks kultuurivaldkonnas. Ka Eestis pööratakse sellele teemale siseriiklikult üha enam tähelepanu, antud teema on esile kerkinud valdkondi läbivalt nii „Kultuuripoliitika aastani 2020“ jätkuarengukava koostamise kui ka loodava „Eesti 2035“ reformikava ettevalmistamise käigus.

3. detsembril 2019 valiti Eesti UNESCO Haagi konventsiooni teise protokollri rahvusvahelisse komiteesse, mis tegeleb kultuuriväärtuste kaitsega relvakonflikti korral. Komiteesse kuulub 12 riiki – Eestit esindavad seal Muinsuskaitseameti ja Kaitseministeeriumi eksperdid. Komitee liikmena saab Eesti tõestada, et väikese riigina osatakse ja suudetakse rahvusvahelises kontekstis kaasa rääkida kultuuriväärtuste ründamist ja rüüstamist ning kultuurivaradega ebaseadusliku kaubitsemist ja väljavedu puudutatavatel teemadel. Lisaks tõstetakse oma kompetentsi rahvusvahelises koostöös.

Kultuuri valdkonna olulise sündmusena on Kultuuriministeerium MTÜ Fenno-Ugria Asutuse juhtimisel alustanud ettevalmistusi soome-ugri maailmakongressi toimumiseks Tartus Eesti Rahva Muuseumis. 2016. aastal Lahtis toimunud VII soome-ugri maailmakongressil otsustati, et järgmine kongress toimub 2020. aastal Eestis. Kongressile oodatakse lisaks 500 delegaadile ja vaatlajale nii soome-ugri aladelt kui ka teistest riikidest osalema ka Soome, Ungari ja Venemaa presideente ja kultuuriministreid. Kongressi teema on „Kultuurimaastikud – keel ja meel“, mille raames käsitletakse lisaks keele säilitamise ja edasiandmise ning kakskeelsuse probleemidele ka kliimamuutuste mõju soome-ugri rahvastele ja kultuuriinnovatsioonide küsimusi.

Kultuurikoostöö rahvusaaslaste ja hõimurahvastega

Kuigi Eestist väljaränne on alates 2014. aastast vähenenud, on Eesti kodanike arv väljaspool Eestit jätkuvalt suur, ulatudes hinnanguliselt enam kui 200 tuhande inimeseni. Eesti rahvusaaslaste poliitika eesmärk on kaasata võõrsil elavat Eesti kogukonda Eesti arengusse ja ühiskonnaellu⁶.

Välismaal elavate eestlaste rahvusliku identiteedi säilimist ja kultuurikontakte toetatakse rahvusaaslaste programmi kaudu⁷, mida rakendavad Kultuuriministeerium ja Haridus- ja Teadusministeerium. Kultuuriministeeriumi põhitegevused programmi elluviimisel on eesti kultuuriseltside tegevuse toetamine, eesti kultuurisündmuste vahendamine üleilmse eestlaskonnaga, eesti keele- ja kultuurilaagrite korraldamine väliseesti lastele ja noortele Eestis ning eestlaskonna välismaalt tagasipöördumise toetamine.

Haridus- ja Teadusministeerium toetab välismaa koolides eesti keele ja kultuuri õppega seotud tegevusi välismaal – sh rahvusaaslaste programmi haridusprojektide konkursi kaudu toetati eesti keele ja kultuuri õpet ning eestikeelset hariduse andmist ca 80 välismaal

⁶ Väliseestlaskond on riigile väga oluline koostööpartner mitmel moel – rahvusvahelisel tasandil kultuuridiplomaatidena ja kontaktvõrgustike loojana, siseriiklikul tasandil ka riigi arengu mõjutajatena, kes toovad majandusse, kultuuri, ärivaldkonda uut kogemust ja teadmisi.

⁷ <https://www.hm.ee/et/tegevused/eestlased-valismaal/rahvusaaslaste-programm>

asuvast õpetuskohas. Toetatakse eesti keeles õpetamist ning Eesti diasporaa õppimist Eesti kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes. Rahvuskaslaste programm panustab Rahvusrhiivi korraldatava väliseesti arhiiviprojektide konkursi kaudu väliseesti kultuuripärandi kogumisse, korrastamisse ja kasutusele võtmisse (digiteerimisse).

Rahvuskaslaste programmist on Haridus- ja Teadusministeerium toetanud ka välismaal elavatele lastele mõeldud e-põhikooli „Üleilmakool“ arendamist, mis pakub võimalust läbida e-kursusi osaliselt Eesti riikliku õppekava alusel. Lisaks eesti keele ja kirjanduse kursustele pakub üleilmakool ajaloo, maatumdmise ja informaatika kursusi⁸ 2019.–2020. õppeaastal õpib koolis 205 õpilast 31 riigist. Valminud on ka eesti keele e-õppe edasijõudnute kursus „Keeletee“ (B1-tase), mis pakub võimalust õppida eesti keelt interneti vahendusel tasuta ning seda on võimalik kasutada nii individuaalõppeks kui ka klassiruumis. Kursus arendab kõiki osaoskusi ning selle on olemas õpetajatugi.

Eesti diasporaapoliitika on tõusnud 2019. aastal enam ka poliitilisse päevakorda. 29. aprillil 2019 taasloodi Vabariigi Valitsuses rahvastikuministri ametikoht. Rahvastikuministri ülesanne on muuhulgas kujundada väliseesti kogukondade kaasamise poliitikat ning uue Globaalse Eesti programmi koostamist, mis on jätkuks seni välismaal elavate eestlaste ja nende organisatsioonide toetamisele suunatud rahvuskaslaste programmidele. Rahvuskaslaste poliitika tõhusamaks elluviimiseks moodustati Vabariigi Valitsuse korraldusega ülemaailmse eestluse koostöökommisjon, mille tööd juhiv rahvastikuminister ning mille eesmärk on tagada parem koostöö ministeeriumide ja eestluse edendamise tegelevate organisatsioonide vahel. Komisjoni ülesanne on esitada ettepanekuid rahvuskaslaste poliitika kujundamiseks, analüüsida rahvuskaslaste olukorda ning osaleda programmiga Globaalne Eesti seotud tegevustes. Globaalse Eesti Programm peaks valmina 2020. juulis ja selleks on moodustatud kaheksa valdkondlikku töörühma, mis alustasid tööd 2019. aasta detsembris.

Kultuuriministeerium toetab väljaspool Eestit elavate rahvuskaslaste kultuurielu ja -tegevust, sh osalemist Eestis toimuvatel suursündmustel, erinevate toetusprogrammide kaudu. Rahvuskaslaste programmi toel lähetatakse ka väliseesti kultuurikollektiividele professionaalseid juhendajaid laulu- ja tantsupeoprotsessis osalemiseks. 2019. aasta juubelilaulupeol osales kokku 25 väliseesti koori ning tantsupeol 15 väliseesti tantsukollektiivi. Riigipooset toetust said juubelilaulupeol osalemiseks Kaukaasia eestlased, San Francisco Eesti laulukoor, Peterburi tantsuansambel „Neevo“, väliseesti tantsurühmade kontsert Vabaduse väljakul „Ühendusmaa on Eestimaa“. Toetati ka juhendajate saatmist laulu- ja tantsupeoks ettevalmistumisel.

Üleilmse eestluse suursündmuseks kujunes möödunud aastal XII ESTO-festival Helsingis, Tartus ja Tallinnas. ESTO 2019 programmi raames korraldas Kultuuriministeerium konverentsi väliseestluse rollist Eesti kultuuriekspordi arendamisel⁹. Riigipoolset toetust said ka mitmed väljaspool Eestit toimunud väliseesti suursündmused, nagu Estonian Music Week ja infotehnoloogiakonverents Latitude 44 Torontos ning Eesti kultuuripäevad New Yorgis. Kultuuriministeerium aitas kaasa Idaranniku Eesti Päevade korraldamisele Floridas ja Lääneranniku Eesti Päevade korraldamisele Portlandis. Väliseesti noortele suunatud

⁸ www.yleilmakool.ee

⁹ ESTO üritustest võtsid osa eestlaskonna esindajad 29 eri riigist.

algatustest saab esile tõsta ESTO noortekonverentsi Helsingis ning eesti kultuuripärandi ja pärimuskultuuriga seotud õppepäevad Londonis, Belgias ja Riia Eesti koolis.

Rahvuskaaslaste tagasipöördumist toetatakse eelkõige teavitamise ja nõustamise abil. Eestisse saabujad¹⁰ vajavad tuge avalike teenuste kasutamiseks. Integratsiooni Sihtasutus pakub selleks erinevaid tugiteenuseid, sh tagasipöördumistoetust. INSA on täiendamas rahvuskaaslastele suunatud teabeportaali¹¹, mis koondab olulist teavet antud poliitika-valdkonnas.

Alates 1999. aastast toetab Eesti riik Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Kultuuriministeeriumi kaudu omariikluseta hõimurahvaste keelte, kultuuride, hariduse ja teaduse edendamist riikliku programmi „Hõimurahvaste programm“ tegevuste (1999–2004, 2005–2009, 2010–2014 ja 2015–2019 (2020)) ja Fenno-Ugria SA¹² tegevuste kaudu.

ÜRO Peaassamblee kuulutas 2019. aasta põlisrahvaste keelte aastaks, mida tähistati ka Eestis. Põliskeelte aastale pühendati koostöös Eesti Keele Instituudiga hõimupäevade rahvusvaheline konverents, mis keskendus mitmekeelsusele ja soome-ugri keelte digitaliseerimise küsimustele. Suur osa hõimupäevade üritustest toimub igal aastal kõikides maakondades ning on suunatud koolinoortele ja laiemale avalikkusele. Mitmeid aastaid on Eesti eksperdid osalenud ÜRO põlisrahvaste alalise foorumi töös ning Vabariigi Valitsus on ÜRO põlisrahvaste fondi toetanud ka rahaliselt.

Soome-ugri rahvaste maailmakongresse on seni toimunud seitse. Tallinnas toimus neist neljas 2004. aastal ning järgmine, kaheksas leiab taas aset Eestis, Tartus Eesti Rahva Muuseumis 17.–19. juunil 2020, kui kongressi teema on „Kultuurimaastikud – keel ja meel“. Kultuuriministeeriumi juures tegutseb maailmakongressi ettevalmistav töörühm, kuhu kuuluvad soome-ugri rahvaste konsultatiivkomitee, Tartu Linnavalitsuse, Eesti Rahva Muuseumi, Fenno-Ugria Asutuse, Siseministeeriumi, Välisministeeriumi, Haridus- ja Teadusministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Riigikogu välissuhete osakonna ja Vabariigi Presidendi Kantselei esindajad. Kultuuriministeerium on saatnud maailmakongressil osalemiseks kutsed ka Ungari, Soome ja Venemaa kultuuriministritele.

Kongressile oodatakse kuni 500 inimest, sh Venemaa, Soome ja Ungari presidentide ning kultuuriministriteid. Vaatlejatena võtavad kongressist osa parlamentide delegatsioonid ning kultuuri-, haridus- ja välisministeeriumide kõrged ametnikud. Kongressi ametliku programmi kõrval toimuvad Tartus ka kongressi teemadega seotud kõrvalüritused: seminarid, kontserdid ja näitused. Kongress on hea võimalus tutvustada Tartu linnal end 2024. aasta Euroopa kultuuripealinnana.

¹⁰ Eesti Vabariigi Põhiseaduse § 36 sätestab iga eestlase ja Eesti kodaniku õiguse asuda Eestisse elama

¹¹ Viide portaalile: <https://globalestonian.com/et>

¹² Fenno-Ugria SA esindab Eestit Soome-Ugri Rahvaste Konsultatiivkomitees ning koordineerib Eesti-poolset hõimuliikumise seotud tegevusi soome-ugri rahvaste maailmakongresside vaheajal

Eesti laulu ja tantsu 150. juubeliaasta. Traditsiooni ulatus ja mõju.

2019. aasta kuulutati Eesti laulu ja tantsu juubeliaastaks, et tähistada laulupidude traditsiooni 150. aastapäeva. Aasta tippsündmus oli Tallinna lauluväljakul ja Kalevi staadionil neljapäevast pühapäevani, 4.–7. juulini toimunud XXVII laulu- ja XX tantsupidu „Minu arm“ ning sellele eelnenud üle-eestiline Tule Tulemine. Aasta eesmärk oli tuua läheneva juubelilaulu- ja tantsupeo valguses esile laulu- ja tantsupeo teekond Eesti aja- ja kultuuriloo kaudu, selle liikumise põlvkondi ja piirkondi ühendav ulatus ning laulu- ja tantsupeo liikumise vastutus tasakaalu, koosmeele ja pühiväärtuste hoidjana tänapäeva Eestis. Aasta jooksul toimus sadu algatusi ning sündmustel osales sadu tuhandeid inimesi.

Suure juubelipeo ettevalmistused algasid juba aastaid varem. Maakondades toimus ühtekokku 770 eelproovi. 2019. aasta alguses käivitus ka suvise peo piletimüük, mis tipnes ligikaudu 20 päevaga välja müüdud tantsupeoga.

Juubeliaasta programmis oli aasta esimeses pooles fookus laulu- ja tantsupidude ajalool. Eesmärk oli tutvustada võimalikult mitmekülgset laulu- ja tantsupeo kujunemislugu, suurkujusid ning traditsiooni arengut läbi erinevate ajastute tänasesse päeva, et aidata luua ajaloolist konteksti ja eelteadmisi juubelipeole. Traditsiooni ajalugu aitasid inimesteni tuua mäluasutused, meedia ja Eesti riigikeele aasta tööühm, aga ka eraettevõtted. Üheskoos algatati mitmeid ettevõtmisi, nagu näitused, õpitoad või programmid muuseumides, raamatukogudes ja linnaruumis üle Eesti. Toimus kontserte, emakeelepäeva e-etteütlus ja mitmeid laste ja noorte joonistusvõistlusi. Juubeliaasta jõudis Eestis teenivate NATO liitlassõduriteni, kes osalesid Tule Tulemisel ning juubelilaulu- ja -tantsupeo korraldustiimis, aidates üles seada laulu- ja tantsupeo keskkondi. Samuti oli silmapaistev koostöö paljude kollektiivide ja organisatsioonidega, kes andsid üle Eesti kümneid kontserte ja etendusi, osalesid Tule Tulemist ettevalmistaval talgupäeval, muinastulede ööl või algatasid juubeliaasta ideedest kantult omi sündmusi või programme.

Eesti Pank lasi ringlusse erikujundusega 2-eurose mälestusmündi „Laulupeo 150. aastapäev“, mille tiraaž oli 1 miljon. Omniva tembeldas maist septembrini suurema osa postisaadetistest juubeliaasta eritempliga. Samuti anti välja juubelipostmark „Laulupidu 150“. Eesti Arhitektuurikeskuse eestvedamisel sai Andres Truusi ideekavandi „Risttee“ järgi valmis uus laulupeo dirigendipult. Seni kasutusel olnud dirigendipult sai Eesti laulu ja tantsu juubeliaasta ning Tallinna lauluväljaku koostöös restaureeritud ja on nüüd lauluväljaku Mäe alal väärikal kohal kõigile vaatamiseks. Sellele on lisatud kõigi 157 dirigendi nimed, kes puldist möödunud poolsajandi jooksul on koore juhatanud.

Juubeliaasta tippsündmused olid Tule Tulemine ja juubelipidu.

2019. aastal sai Tule Tulemise traditsioon 50-aastaseks. Juuni algul Tartus Raadi mõisapargis süüdatud XXVII laulu- ja XX tantsupeo „Minu arm“ tuli jõudis Tallinnasse pärast 33 päeva kestnud teekonda. Esimest korda ajaloos jõudis tuli kõikidesse maakondadesse. Tule Tulemiseks valmis ka interaktiivne kaart ning Tehnikaülikooli Akadeemilise Meeskoori meeskond uuendas tõrvikutepargi tehnosüsteeme. Kokku sai

juubelitulest enam kui 450 peatuses osa ligi 100 tuhat inimest. Kokku läbis tuli oma teekonnal rekordilised 4200 kilomeetrit.

Juubelilaulupeol osales 1020 kollektiivi, kuhu kuulus koos saatjatega vähemalt 32 302 peolist. Tantsupeol tantsis 713 kollektiivi, kuhu kuulus koos saatjate ja tantsijatega 11 500 peolist. Rahvamuusikapeol esines 74 kollektiivi 800 pillimängijaga. Välismaalt ja väliseestist osales tantsupeol 15 kollektiivi 236 liikmega ja laulupeol 42 kollektiivi 1605 liikmega ehk kokku 57 kollektiivi 1841 liikmega. Lisaks toimus laupäeva hommikul Vabaduse väljakul spetsiaalselt väliseesti rühmadele suunatud tantsupeo kontsert „Ühendusmaa on Eestimaa“, kus esinesid ka rühmad, kes peole ei pääsenud. Rongkäigus osales ligikaudu 47 tuhat inimest.

Huvi juubelipeol osalemise vastu oli rekordiline, mistõttu pikendati laulu- ja tantsupeo nädalaprogrammi ühe päeva võrra. Neljapäeval ja reedel (4.–5. juulil) toimus tantsupeo kolm etendust ja peaproov-etendus pealtvaatajatega, kus osalesid enamasti ühiskonna sotsiaalselt kaitsetumad grupid. Tantsupeo kavas oli 28 tantsu, mida saatis elav muusika. Rahvamuusikud andsid 4. juulil Tallinna Metodisti Kirikus kontserdi „Kannelde öö“ ning rahvamuusikute tasuta peakontsert toimus 5. juulil kahe tantsupeo etenduse vahele jääval ajal Vabaduse väljakul. Kokku esitasid rahvamuusikud kahel kontserdil 53 pala. 6. juulil toimus peoliste ühine rongkäik ning laulupeo avakontsert „Õpetajale“. Juubelipeo lõpetas 7. juuli laulupeo suurkanter. Kokku esitati laulupeo kahel kontserdil 64 teost. Avaühendkooris oli laval kokku 25 tuhat lauljat ja lõpuühendkooris 22 tuhat lauljat. Piletiga pealtvaatajaid oli juubelipeol kokku 125 828.

Juubelipeol oli rekordiliselt suur osalejaskond, kokku 44 602 lauljat, tantsijat ja pillimeest. Täiskasvanud kollektiivide hulgas laulupeolt kõrvalejäänuid peaaegu ei olnud. Suurim konkurents oli tantsupeole pääsemisel, mis on tingitud Kalevi staadioni suurusest ning tantsupeo lavastuslikest traditsioonidest. Tulenevalt erakordselt suurest huvist juubelipeo vastu tuli operatiivstaabi otsusel piletimüük laulupeo II kontserdile lõpetada. See kogemus on oluline sisend järgmiste pidude eelkommunikatsiooni ettevalmistamisel.

Peonädal haaras enda alla peaaegu kogu Tallinna. Tantsupeo liigiproovid toimusid 10 harjutusväljakul, kuhu loodi proovide korraldamiseks vajalikud töö- ja olmetingimused. Peolisi majutati 46 koolimajas, mis oli suureks katsumuseks. Kokku ööbisid 46 koolimajas 25 615 peolist.

Suurpeo õnnestunud korraldamiseks tuli seadistada seega kokku 60 erisugust keskkonda. Peo toimumispaigad, Kalevi staadion ja Tallinna lauluväljak saavutasid juubelipeol absoluutse maksimumi. Pidude toimumispaigad vajavad lähiaastatel väga suurt tähelepanu ning sealsed olmetingimused ja logistilised lahendused nüüdisajastamist. Eriti kriitiliseks muutub olukord laulupeol, kui lauluväljaku naabruses asuvat Eesti Näituste territooriumi enam kasutada ei saa. Viimaste pidude ajal on Eesti Näituste alale viidud kogu osalejate toitlustus, mis muuhulgas hajutab rongkäigust saabuva inimmassi. Aina keerulisemaks muutub ka liikluse- ja parkimise korraldamine lauluväljaku ja Kalevi staadioni ümbruses, sest piirkonnas käib aktiivne kinnisvaraarendus.

Järjest suuremaks väljakutseks on aastate jooksul kujunenud rongkäigu korraldamine. Piiranguid seavad turvanõuded, mis muutuvad aastatega üha keerulisemaks, mistõttu oleks edaspidi otstarbekas, kui turvasüsteemide loomisega tegeleksid vastavat kompetentsi omavad spetsialistid pikema aja jooksul. See koostöö võiks tulevikus kajastuda ka näiteks Siseministeeriumi haldusala eelarve planeerimises sarnaselt laulu- ja tantsupeo tele- ja raadio ülekannete korraldamisele koostöös ERRiga. Kuna laulu- ja

tantsupidu toob pealinna ligikaudu Pärnu linna jagu inimesi, seab see erakordsed väljakutsed ka linnatranspordi korraldusele ja logistikale. Laiem koostöö kõigi osalistega on vältimatult vajalik ka siin. Tulevikus oleks väga suureks abiks, kui laulu- ja tantsupeo korraldusele oleks võimalik süsteemsemalt kaasata kompetentsi ja tuge ka linnatranspordi korraldamisel ning parkimistingimuste loomisel nii peol osalejatele kui ka pealtvaatajatele.

Eraldi väljakutse on peoliste toitlustamine, mida väljakute välisööklates viidi ellu koostöös Kaitseliidu ja Naiskodukaitsega. Koolimajades jagati peonädala jooksul välja 168 641 toiduportsjonit ning välisööklates 188 tuhat lõunasööki – kokku 356 641 toiduportsjonit. Eraldi pakuti lihavaba menüüd nii majutuspaikades kui ka välikööki. Eriline tähtsus on meditsiiniteenistusel, kes tagab meditsiiniteenuse kõigis peopaikades – Kalevi staadionile ja lauluväljakule ehitas Põhja-Eesti Regionaalhaigla välja eraldi välihaiglad. Kokku andsid 216 meedikut juubelipeol meditsiinilist abi 5173 korral.

Üha aktuaalsemaks muutuvad küsimused suursündmuste keskkonnamõjust seavad uusi ülesandeid ka laulu- ja tantsupidude korraldusele. Kasutusele tuli mõiste „Roheline laulupidu“, tänu millele vahetati ühekordsed plastikust joogipudelid välja korduvkasutatavate joogipudelite vastu. Eesti Pandipakendi rohekampania käigus koguti 5200 pandipakendit, mis jõuavad tagasi ringlusse. Välisööklates kasutati supi toorainena ainult Eesti toorainet ning toitu pakuti taaskasutatavates biolagunevates nõudes. Peo suveniirid toodeti õiglase kaubanduse põhimõtteid järgides ning allesjäänud laulu- ja tantsupeo särkidest toodeti Astangu keskuse abiga uusi väärtuslikke tooteid – vaipu, kotte, patju. Kaelapaelad olid toodetud bambuskiust ning trükkimiseks kasutati veebaasil värve. Eesti Gaas põletas tuletornis biogaasi ning laulupeojäätis oli pakitud keskkonnasõbralikku paberpakendisse.

Keskkonnateemade selge tõusmine laulu- ja tantsupeo korraldusküsimuste hulka viitab vajadusele tõhustada keskkonnavalast teavitamistööd. Festivalid ja väliüritused sõltuvad prügikäitlemisel märkimisväärselt osalejate teadlikkusest ning soovist sellekohaste algatustega liituda. Kui korraldaja ülesanne on tagada võimalused näiteks prügi sorteerimiseks, siis arutelu vajab biolagunevate materjalide ümbertöötlemise standardiseerimise ja tõhusama korraldamise tarvidus. See toetaks kõigi suursündmuste korraldajate keskkonnavalaseid pingutusi.

Muutuste tõttu meediatarbimises pöörati suurt tähelepanu juubelipeo kättesaadavusele nii digitaalsete vahendite kaudu kui ka linnaruumis. Et juubeliaasta ja juubelipeo väärtustele ja sõnumitele tähelepanu juhtida, toodeti koos kuue omavalitsusega südamekujulised installatsioonid „Minu arm“. Digilahendused köitsid paljusid nutitelefonide omanikke, Populaarseks osutus laulupeo äpp, mis võimaldas toimuvat operatiivselt jälgida. Diginoodi rakendus Scoremusic lõi nootidele juurdepääsu iPad'i ja veebirakenduse kaudu, tänu millele said külastajad avakontserdil kõlanud laule noodist kaasa laulda. Juubeliaastal on digiteeritud pidude pärandit ja loodud andmebaas. Seniajani on valminud andmemudel ning toimub andmete korrastamine. Kultuuriministeriumi ja juubeliaasta koostöös pühendati tähelepanu ka puuetega inimeste paremale kaasamisele juubelilaulu- ja -tantsupeol. Selleks loodi pidude kirjeldustõlked ja viipekeelsed tõlked nii kohapeal kui ka meediaülekannetes, koostati taktiline tantsupeo teatmik ja punkt kirjas laulupeo kava. Loodi füüsiline ligipääsetavus peoladele, erivajadustega inimesi aitasid vabatahtlikud ning võimaldati tasuta pileteid peo vahetuks kogemiseks.

Kultuuriministeeriumi, Rahvakultuuri Keskuse ja omavalitsustega koostöös seati Eesti eri paikadesse üles ekraanid laulu- ja tantsupeo ühisjälgimiseks. Ekraanid ja väiksemad peod üle Eesti aitavad ka tulevikus tagada peost osasaamise ühiskogemust kõigile huvilistele.

Juubeliaasta oluline eesmärk oli esile tõsta laulu- ja tantsupeo liikumisele kaaluka panuse andnud inimeste tegevust ning tunnustada neid liikumise hoidmise ja edasikandmise eest. Selleks loodi eraldi tunnustus, laulu- ja tantsupeo kodaraha. Laulu- ja tantsupeo nädalal 5. juulil avaldati Kadrioru roosiaias austust 63 loojale, juhile ja korraldajale. Kodaraha tagab selle kandjale laulu- ja tantsupidudel edaspidi aukoha. Eesmärk on anda kodarrahad, laulu- ja tantsupeo liikumise kõrgeimad tunnustused üle järgmistele laureaatile igal üldlaulu- ja -tantsupeo toimumise aastal.

Laulu- ja tantsupeo tähendus on pidevalt muutunud ning igal ajal oma nägu. Laulu- ja tantsupidu kui sümbolväärtusega sündmus kannab lisaks kunstilisele elamusele ajas edasi olulisi üldnimikke väärtusi. Seetõttu on paslik kaaluda võimalusi, kuidas üldhariduskoolide õppekavades ja haridusprogrammides oleksid need väärtused ja peoga seotud valdkonnad senisest oluliselt enam esindatud. Aina digitaalsemaks muutuv as ühiskonnas on vahetult ühistegevusel kaalukas roll sidususe ja ühistunde hoidmisel. Laulukoorid, orkestrid ja tantsurühmad toovad inimesed kokku, suurendavad nende empaatiavõimet, pakuvad vajalikku sotsiaalset kapitali ja tugistruktuure. Tihti panustavad need samade kollektiivide liikmed kogukonna arengusse. Laulmine ja tantsimine parandavad nii vaimset kui ka füüsilist tervist.

Kuigi peo vastu on väga suur huvi, puudub siiani süsteemne vaade liikumise elujõulisuse tagamiseks. Laulu- ja tantsupeo liikumine tugineb täna suuresti juhendajate pühendumusel, mida paraku sageli piisavalt ei väärtustata. Laulu- ja tantsupidude traditsioon on kantud UNESCO suulise ja vaimse pärandi meistriteoste nimekirja. Pidude kestmise pant on elujõuline kollektiiv ja motiveeritud haritud juhendaja, ent juhendajaid ei jätku juba nähtavas tulevikus. Noori kutse ei motiveeri, üle poole juhendajatest hakkavad pensionile suunduma ja kollektiivid ei ole jätkusuutlikud.

Olukorra täpseks kaardistamiseks viisid Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA, Eesti Kooriühing ning Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Selts Mõttekoda Praxis abiga ja Kultuuriministeeriumi toetusel läbi uuringu, et saada ülevaade kollektiivide ja kollektiivjuhtide reaalsest majanduslikust olukorrast ning sotsiaalsetest garantiidest.

Uuringu tulemusi esitleti 30. septembril 2019 ja see kinnitas, et kollektiivide juhendajad on sageli alatasustatud ning neil ei ole võimalik põhitööna juhendamisele keskenduda isegi siis, kui selleks on soov ja vajalik ettevalmistus. Uuringu kokkuvõtte ütleb muu hulgas järgmist:

1. Laulu- ja tantsupeoprotsessis osalevate kollektiivide majandustegevus ei ole jätkusuutlik, kuna kollektiivide eelarved on üldjuhul väikesed ning kulud ületavad tulused. Kollektiivide majandustegevus mõjutab seeläbi ka juhendajate heaolu ja hõivetingimusi, muutes need ebastabiilseks, ebaregulaarseks ja madalalt tasustatuks.

2. Juhendamine on harva põhitöö ja see võtab väiksema osa juhendaja teisest tegevusest. Kollektiivide juhendamine on juhendajatele tavapäraselt kõrvaltöökoht, hoolimata sellest, et enam kui pooltel neist (55%) on olemas erialane haridus. Kui kõikidest Eesti hõivatutest on kõrvaltöö vaid 6%-l, siis juhendajatest on 90% selliseid, kel on lisaks veel mõni töökoht. Tüüpiliselt tegutsevad juhendajad mitme kollektiivi juures – 61% juhendajatest juhendab rohkem kui ühte kollektiivi. Eesti keskmise palga saamiseks peaks naised juhendama keskmiselt 10 kollektiivi, mehed 6,5.
3. Juhendajate hõivemustri tõttu on nende sotsiaalkaitse ebakindel. Kuna valdkonnas kasutatakse suures osas VÕS lepinguid (32%) või tähtajalisi töölepinguid (22%) ei ole tagatud juhendajate suvepuhkus, lähetused, lapsetoetus, pension jms. See mõjutab inimeste karjäärivalikuid ning pidurdada juhendajate vajalikku järelkasvu.

Seega on laulu- ja tantsupeo traditsiooni kestmise kogu ühiskonna, riigi, omavalitsuste ning harrastajate endi ühine hool ja ülesanne. Koostöös Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA, Eesti Kooriühingu ning Eesti Rahvatantsu ja Rahvamuusika Seltsiga valmistab Kultuuriministeerium ette palgatoetuse meedet ning sellega seotud riigieelarve ressursi on kavas taotleda 2021.–2024. aasta riigi eelarvestrateegia läbirääkimiste käigus.

Eesti laulu ja tantsu juubeliaasta andis teema-aastate rändpastlad pidulikult üle digikultuuriaastale 12. detsembril 2019 Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia uues kontserdisaalis. Juubeliaasta mõju uute algatuste ning oluliste debattide kontekstis aga kestab. See kõik aitab luua veelgi suuremat üksteisemõistmist ja koostööd eri osaliste vahel, kellest sõltub laulu- ja tantsupeo liikumise tulevik ning traditsiooni elujõud.

III Valdkondlikud ülevaated

Arhitektuur

Arhitektuurivaldkonna 2019. aasta olulisim tegevus riigi tasandil on seotud ministriumidevahelise ruumiloome töörühma tööga. Töörühm tegutses Rahandusministeeriumi juures 2019. aasta aprillist oktoobrini ja selle tegevus tugines Riigikantselei juures 2017. aasta juulist 2018. septembrini tegutsenud ruumiloome ekspertrühma tööle, mille ülesandeks oli kaardistada ehitamise, ruumilise planeerimise ja arhitektuuriga seotud tegevuse olukorda riigis ning teha ettepanekuid nende paremaks korraldamiseks. Töö lõppedes esitas ekspertrühm aruande, millest nähtub, et riik peaks oma ruumilist keskkonda senisest tunduvalt rohkem väärtustama.¹³

Ruumiloome töörühma 2019. aasta eesmärk oli täiendavalt kaardistada ruumiloomeprotsesse, et leida võimalusi nende paremaks toimimiseks ja ruumikaalutluse olulisuse esiletõstmiseks otsuste ettevalmistamisel. Riigihalduse minister viib töörühma ettepanekud riigi kinnisvarapoliitika kohta valitsuskabineti nõupidamisele eeldatavalt 2020. aasta maikuu ning rahandusminister koos teiste ministritega ettepanekud Eesti avaliku sektori investeeringute korraldamise tõhustamiseks eeldatavalt 2020. aasta septembris. Töörühm arutas läbi ja leidis koostöökohti osapoolte käimasolevates arendustegevustes. Koostöö ja sünergia olid üheks sisendiks institutsionaalsete ümberkorralduste ettepanekute tegemisel.

Ettepanekute arutamisel ja tegemisel lähtuti kahest ruumiloome protsessi kaardistamisel selgunud probleemist: kvaliteetse ruumi aluspõhimõtetele mittevastavad ehitised ning ruumiloome protsessi killustatus. Probleemid ehitistega, mis ei vasta kvaliteetse ruumi põhimõtetele, algavad sageli sellest, et ruumiotsused on piisavalt läbi kaalumata. Riigi tasandil ei ole seniajani kokku lepitud ruumipoliitikat, selle kujundajat ega elluviimise koordineerijat. Ruumiloome protsess on killustunud ruumilise planeerimise, s.o Rahandusministeeriumi planeeringute osakonna, riigivaraosakonna jt, ning ehitustegevuse, s.o Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi ehitus- ja elamuosakonna, transpordi arengu ja investeeringute osakonna, teede ja raudteeosakonna jt vahel. Ruumiloomel kui tervikprotsessil puudub seega kindel vastutaja.

Ruumipoliitika üleriigilise konsolideerimise vajadus tuleneb sellest, et riigiasutused lähtuvad investeeringute planeerimisel eelkõige strateegilistest (valdkondlikest) arengukavadest ning neist tulenevatest funktsionaalsetest vajadustest, kuid investeeringuotsused ei ole sageli ruumilise arenguga kooskõlas. Seetõttu jõudis töörühm arusaamisele, et ühtse ruumiloome poliitika vajaduse valguses on strateegilisel tasandil peamine edaspidine visioonidokument „Eesti 2035“ strateegia, mis käsitleb ühiskonna vajadustele vastava kvaliteetse ruumi ja taristu kujundamist. Tõdeti ka vajadust elukeskkonna arengukava koostamise järele.

¹³ Ruumiloome ekspertrühma lõpparuandega on võimalik tutvuda Riigikantselei veebilehel <https://www.riigikantselei.ee/et/ekspertruhmad>.

Institutsionaalsete ümberkorralduste väljapakkumiseks kaardistati esmalt osapoolte ruumiloomega seonduvad ülesanded, üksuste põhifunktsioonid, seonduvad arengukavad ja strateegiadokumendid, strateegiline vaade tegevuspõhise eelarve programmide kontekstis, tegevuskulud, kliendigrupid, partnerid ja huvirühmad, infosüsteemid ning ruumiloomega seotud komisjonide töös osalemine. Töörühm tegi 2019. aasta augustis Vabariigi Valitsusele ettepaneku moodustada ruumiloome kompetentsikeskus Maa- ja Regionaalamet (MaRe), mis täidaks seniseid Maa-ameti funktsioone ja millele antakse üle Rahandusministeeriumi regionaalhalduse osakonna (REHO) ülesanded ning lisatakse uued ruumiloome funktsioonid, mida praegu ei ole riigi tasandil täidetud või on tehtud ebapiisavalt. Kabinetinõupidamisel anti riigihalduse ministrile ülesanne koostada 2020. aasta märtsiks maa-, regionaal- ja planeeringute valdkonna ühendameti moodustamise analüüs.

Töörühm tegi ka ettepaneku koostada terviklik ruumiloome koolitusprogramm, taotleda selleks rahastust Euroopa Liidu keskse koolituse (KEKO) meetmest ning alustada koolitustega 2020. aasta sügisest. Loodav koolitusprogramm keskenduks tellija kompetentsi tõstmisele ja lähteülesannete koostamisele (hanked, detailplaneeringud, projekteerimisülesanded jne), millel on oluline mõju ruumi kvaliteedile ja kus tuleb analüüsida erinevaid ruumiga seotud aspekte. Avaliku sektori kui tellija ning ruumipoliitika kujundaja ruumipädevuse tõstmine puudutab väga paljusid osalisi, alates riigiasutustest kuni kohalike omavalitsusteni. Koolituste sihtrühm on eelkõige kohalike omavalitsuste ja riigiasutuste ruumiloomega seotud töötajad, aga kaasatakse ka erasektori ja kolmanda sektori spetsialiste.

Kindlustamaks, et riik väärtustab terviklikku elukeskkonda kui olulist komponenti säästva arengu eesmärkide saavutamisel, sõnastas töörühm ühiselt ka kvaliteetse ruumi aluspõhimõtted¹⁴, mille elluviimise jooksvat seiret ja analüüsi hakkab tegema MaRe ühendamet. Amet kaasab regulaarselt erialaühendusi, ülikoole, valdkondlikke ministeeriume ning vajadusel teisi asutusi või partnereid. Tiheda koostööga erasektori (projekteerijad, kinnisvaraarendajad, ehitajad jt) ja ülikoolide vahel kavandatakse tegevusi ja tehakse ettepanekuid poliitikakujundajatele.

Kvaliteetse avaliku ruumi edendamiseks jätkus 2019. aastal programmi „Hea avalik ruum“ raames kavandatud linnakeskuste väljaehitamine. Kui 2018. aastal avati Tõrva, Põlva, Valga ja Rapla keskväljakud, siis 2019. aastal valmisid ka Võru plats, Kuressaare väljak ning Rakvere Pikk tänav. 2020. aastal on plaanis avada Kärkla, Jõhvi ja Viljandi lahendused ning 2021. aastal on kavas Narva esimese etapi avamine (Raekoja plats, Stockholmi plats). Eesootavad võistlused puudutavad Tapa, Võsu, Lihula ja Paide keskusi. Kultuuriministeerium on koos Eesti Arhitektide Liiduga otsinud programmi jätkamisele rahastusvõimalusi. Seni kokkulepet jätkuprogrammi finantseerimiseks leitud ei ole, kuid töö 2020. aastal jätkub.

Kultuuriministeerium osales Keskkonnaministeeriumi juures 2019. aastal tööd alustanud maastikukonventsiooni rakendamise töörühmas ning „Metsanduse arengukava aastani 2030“ väljatöötamisel. Kultuuriministeerium esindab vaadet maastikule ja metsale nii ruumilise elukeskkonna kui ka pärandi poolelt. Rahandusministeeriumi planeeringute

¹⁴ Kvaliteetse ruumi põhialused ja elluviimiskava leitavad: <https://www.kul.ee/et/eesmargid-tegevused/arhitektuur>.

osakonnaga jätkub suhtlus ja koostöö planeerimist puudutava seadusloome, korraldusliku arenduse ja ruumiloome arenguks vajalike uuringute tegemise teemadel. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ehituse valdkonnaga jätkub koostöö ehituse pika vaate ning e-ehituse platvormi väljatöötamisel.

Kuigi kehtiva riigihangete seadusega on raamistik ideekonkursside korraldamiseks ja väärtuspõhiste riigihangete läbiviimiseks tagatud, teeb Kultuuriministeerium jätkuvalt koostööd valdkonna erialaliitudega – eeskätt Eesti Arhitektide Liiduga ja ettevõttega Riigi Kinnisvara AS, et töötada välja riigihanke läbiviimise parim praktika, mis tagaks kvaliteetse ehitatud keskkonna arengu ja autoriõiguste kaitse selle loomisel.

Selleks, et tagada arhitektuuriloome ja ehitatud keskkonna kõrget taset, osalevad Kultuuriministeerium ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium arhitekti kutset andva kogu tegevuses Eesti Arhitektide Liidu juures, Kultuuriministeerium sisearhitekti kutset andva kogu töös Eesti Sisearhitektide Liidu ning maastikuarhitekti kutset andva kogu töös Eesti Maastikuarhitektide Liidu juures. Rahandusministeerium osaleb ruumilise planeerija kutset andva kogu töös Eesti Planeerijate Ühingu juures. Lisaks nõustab Rahandusministeerium vastavalt vajadusele kohalike omavalitsuste ja ministeeriumide planeeringuhangete korraldamist ning neis kvaliteedikriteeriumide järgimist.

2019. aastal said valmis mitu tähelepanuväärset avaliku sektori osalusel rahastatud hoonet. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia (Ansambel Arhitektid, FraDisain) on saanud uue saali, Sisekaitseakadeemia (Arhitekt11) ja IT-Agentuur (DAGOpen, LÜNK Arhitektid, Studio TEMA, Studio Taju) uued peahooned. Renoveeriti Eesti saatkond Moskvas (KAOS arhitektid) ning arhitektuurivõistluse kaudu valiti Eesti Rahvusringhäälingu uue hoonekompleksi lahendus (KTA Arhitektid). 2018. aasta lõpus avatud Arvo Pärdi Keskus Laulasmaal (Nieto Sobejano Arquitectos, Arhitektuuribüroo Luhse & Tuhal) on oma erilise õhustikuga hoo sisse saanud ning kujunenud armastatud kontserdi- ja kohtumisaigaks.

Kultuuriministeeriumi taotlusvooru „Arhitektuuri ja disaini projektid“ raames toetab riik valdkondlikult olulisi algatusi. 2019. aasta vóorust toetas ministeerium erinevate sündmuste korraldamist ning tegevuste ja uuringute läbiviimist. MTÜ Ruumiharidus korraldas huvikooli Arhitektuurikool 10. sünnipäeva raames avalikkusele suunatud sündmuste sarja ja jätkas ruumiõppe käivitamist üldhariduskoolides. Gümnaasiumi valikkursuse „Arhitektuur kui elukeskkond“ ainekava on avalikustatud riigi õppekava infoportaalil ning gümnaasiumid saavad seda oma õppeplaani kokkupanemisel rakendada. Eesti Kunstiakadeemia ja Tallinna Ülikooli ühisõppekava kunstiõpetajate ettevalmistamiseks sisaldab arhitektuuri kursust, mis toimub üle aasta ja mis valmistab tulevasi õpetajaid ette valikkursust läbi viima.

Kultuuriministeerium toetab ettevalmistusi Eesti arhitektide osavõtuks 23. maist 29. novembrini 2020 toimuvast XVII Veneetsia arhitektuuribiennaalist, kus Eestit esindab programmi „Hea avalik ruum“ tulemustega seotud väljapanek pealkirjaga „Väärikas kahanemine“ (Jiri Tintera, Kalle Vellevoog, Garri Raagmaa, Martin Pedanik, Paulina Pähn). Ekspositsioon avab võimalusi, kuidas kasutada väikeasulate linnasüdame elavdamise võtteid rahvastiku kahanemisega kohanemisel. Elanikkonna kahanemise põhjused on küll globaalsed, kuid tagajärjed lokaalsed. Üks viis selle nähtusega võidelda on keskenduda elanike elukvaliteedi tõstmisele kohatunnetuse ning -identiteedi tugevdamise kaudu.

Ekspositsiooni sõnum on, et kvaliteetsel linnaruumil on kahanemisega kohanemisel väga oluline roll ning siinkohal annab linnadel ja arhitektidel endil väga palju ära teha. Ekspositsioon aitab teadvustada arhitekti kaalukat rolli ja vastutust elukeskkonna kvaliteedi

eest seismisel ja selle tõstmisel, kuivõrd kahanemisega kaasnevate probleemide lahendamisele aitab olulisel määral kaasa linnaruumi kvaliteedi parandamine. EV 100 arhitektuuriprogrammile „Hea avalik ruum“ tuginev ekspositsioon näitlikustab Eesti arhitektide pingutusi, et pidurdada hääbumist linnaruumi arendamise teel.

Toetatakse Eesti Arhitektuurikeskuse (EAK) kui Kultuuriministeeriumi strateegilise partneri tegevusi, mis keskenduvad muu hulgas valdkonna ettevõtete konkurentsivõime ja ekspordivõimekuse tõstmisele. Eesti Arhitektuurikeskuse eestvedamisel peeti juba viiendat korda Eesti olulisimat rahvusvahelist erialasündmust Tallinna Arhitektuuribiennaali, mida kureeris Yael Reisneri ja mis kandis sõnunit „Ilu loeb“. Biennaali programmi kuulus lisaks kuraatorinäitusele, sümposionile, teaduskonverentsile, arhitektuurikoolide näitusele, installatsioonivõistlusele ja visioonivõistlusele ka rikkalik satelliitprogramm mitmesuguste üritustega üle kogu Tallinna. Tallinna Arhitektuuribiennaali külastas avanädalal ligi 2000 inimest enam kui 25 riigist, sh Austraaliast, USAst, Jaapanist, Kanadast ja Mehhikost.

Arhitektuurivaldkonnas tegutsevate ettevõtjate ekspordivõimekuse kasvatamist toetatakse Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kaudu loomemajanduse arendamise meetme raames eesmärgiga suurendada eksportivate ettevõtete arvu, nende lisandväärtust ning tulu ettevõtte ja töötaja kohta. 2019. aastal lõppes EAK „Arhitektuuriekspordi tiigrihüppe“ projekt, millega tõsteti arhitektuurivaldkonna ettevõtete ekspordivõimekust koolituste, kontaktkohtumiste ja välisurgu tundvate ekspertide kaasamise kaudu ning toetati büroode osalemist välismaistel võistlustel. Projekti eesmärk oli kasvatada valdkonna ekspordikäivet, suurendada eksportivate ettevõtete arvu valdkonnas ning tihendada ühist tootearenduse koostööd sidusektoritega (puitmajade, mööbli ja materjalide tootjad, ehitusettevõtted jms). Aasta lõpul toimunud loomemajanduse tugistruktuuride taotlusvoorus sai rahastuse EAK uus projekt „Arhitektuuriekspordi tiigrihüppe vol 2“, mille eesmärk on suurendada arhitektuurivaldkonna ettevõtete ekspordivõimekust sihtturgude kontaktkohtumiste ning rahvusvahelistel konverentsidel ja messidel osalemisega, mentorklubide ja seminarisarja korraldamisega, välismaistel hangetel ja konkurssidel osalemisega ning ekspordijuhi juhtprogrammi läbiviimisega.

2018. aastal EASi korraldatud ideekonkursi raames said rahastuse kaks arhitektuurivaldkonna projekti. EAK alustas 2019. aasta aprillis projekti „PuitAIT vol 3 – MAJAMASINAD“ elluviimisega, mille eesmärgiks on välja töötada ja katsetada müügi- ja tarneahela digitaliseerimisel tekkivat uut ärimudelit, et saavutada kokkuhoidu, pakkuda kõigile osapooltele riske maandavat protsessi ning suuremat lisandväärtust ja konkurentsieelist nii praegustel kui ka uutel välisurgudel. Projekti jooksul katsetatakse uute turundustehnoloogiate prototüüpe, mis on kõigile projektis osalejatele vabalt kasutatavad ning avatud edasiarendustele. Ka loodud majatüüpide digitaalseid mudeleid saavad projektis osalejad kasutada katsetuste läbiviimiseks. Projekt kestab 2021. aasta märtsini ning selle tulemusena suureneb Eesti arhitektide teenuste eksport.

2019. aastal algas ka Eesti Arhitektide Liidu poolt ideekonkursile esitatud projekti „PuuExpo“ elluviimine, mille eesmärgiks on suurendada Eesti arhitektuuri eksporti ning arendada Eesti inseneride, arhitektide ja puidutootjate koostööd välismaa arhitektide, puidutootjate ja inseneridega, luues tänapäevaseid tehnoloogilisi võimalusi silmas pidades eksperimentaalsed tootearenduslikud prototüübid – puitinstallatsioonid. Tegevuse tulemusena suureneb teadlikkus Eesti arhitektide loomingust ja võimekusest, puidutööstuse innovatsioonitase ja konkurentsivõime välisurgudel ning mõlema sektori väliskontaktide arv. Projekt lõpeb 2020. aastal.

Kokkuvõttes võib 2019. aasta olulisima tegevusena esile tõsta ruumiloome töörühma tööd, mis andis selgema vaate tegevustele, mida riik peaks arhitektuuri edendamisel tulevikus kavandama. Kvaliteetse ruumi aluspõhimõtete sidumine riigi üldisemate eesmärkidega peaks tõstma ruumiloome mõistmist ja väärtustamist igal tasandil. Uus ühendamet MaRe kui ruumiloome kompetentsikeskus pakub võimaluse leida rakenduslikke lahendusi ruumikaalutluse senisest suuremaks arvestamiseks otsuste ettevalmistamisel. Ruumiloome töörühma tegevuse fookus oli kokkuvõttes suunatud sellele, kuidas riik võiks valdkondlikke teadmisi kodanike huvides maksimaalselt ära kasutada ning milliseid korralduslikke muudatusi selle soodustamiseks oleks vajalik teha.

Disain

Valdkonnasisese olulisima algatusena valmis 2019. aastal disainivaldkonna arengukava. See on kui kokkulepe, millises suunas valdkond peaks arenema ja mida tuleks selleks teha. Dokument sõnastab visiooni, strateegilised suunad, eesmärgid ja huvigrupid ning pakub valdkonnast sündinud vaadet sellele, kuidas rakendada disaini paremini majanduse ja ühiskonna hüvanguks ning kus nähakse disainivaldkonna arenguhüppe võimalusi, kuidas tõsta professionaalset taset ning vähendada tegevuste killustatust ja dubleerimist. Plaanis on koostada tegevuskava ka lähiaastateks. Riigi, sh Kultuuriministeeriumi roll ning elluviidavad ülesanded määratletakse riigi strateegilistes arengudokumentides, mis saavad sisendiks ettepanekuid disainivaldkonna arengukavast. Arengukava elluviimist koordineerib Eesti Disainikeskus, arengukava koostamisel osalesid Eesti Disainerite Liit, Eesti Kaubandus- ja Tööstuskoda, Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuseum, Eesti Disaini Instituut, ADC*Estonia (Art Directors Club Estonia), EFBA (Estonian Fashion Brands Association), Kultuuriministeerium, Loov Eesti, Tallinna Loomeinkubaator, Tallinna Tehnikaülikool, Tartu Kunstikool, Tartu Kõrgem Kunstikool Pallas, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledž, Eesti disainibüroode esindajad ja disainerid, ettevõtete esindajad ning Innovatsioonitiim.

Riigikantselei juures jätkas 2019. aastal tööd Innovatsioonitiim, kelle ülesanne on muuta avalikke teenuseid kasutajasõbralikumaks inimkeskse lähenemise abil ning seeläbi aidata kaasa uuenduslike, funktsionaalsete, keskkonnasäästlike, kasutajasõbralike ja atraktiivsete teenuste ja lahenduste väljatöötamisele ning kaasavate ja turvaliste keskkondade kujundamisele. Tiim korraldab ka innovatsioonivõrgustiku iKlubi kokkusaamisi ning teenusedisaini koolitusi avaliku sektori ametnikele. Üksus on loodud eksperimendi korras kolmeks aastaks ja tegutseb kuni 2021. aastani.

Toetatakse Eesti Disainikeskuse (EDK) kui Kultuuriministeeriumi strateegilise partneri tegevusi, mis keskenduvad muu hulgas valdkonna ettevõtete konkurentsivõime ja ekspordivõimekuse tõstmisele. EDK tegeleb näiteks professionaalsete disainerite kompetentside kaardistamise ja valideerimise süsteemiga, disainialaste uuringute algatamise ja elluviimisega ning disainihariduse ümarlaua koordineerimisega. Rahvusvahelistumise suunal on oluline, et alates 2019. aastast on EDK taas võrgustiku BEDA liige, mistõttu on avardunud võimalused osaleda piiriülestes ühisprojektides valdkonda eestvedavate riikidega nagu Taani, Holland, Saksamaa, Suurbritannia ja Põhjamaad.

2019. aasta edusammude kontekstis on tähelepanuväärne, et Eesti Kunstiakadeemia (EKA) ja EDK eestvedamisel on Eestiski hakatud ulatuslikumalt tegelema ringdisaini

teemadega, mis on senini olnud peamiselt Reet Ausi vedada. 2018. aastal EASi korraldatud ideekonkursi raames sai rahastuse EDK esitatud projekt „Ringdisain“, mille eesmärk on väikese ja keskmise suurusega ettevõtete ringdisainialase teadlikkuse tõstmine ja neile praktiliste võimaluste pakkumine, et võimaldada neil osaleda ökoinnovatsioonis ja ringmajanduse poole liikumises. EDK on võtnud sihikule ringdisaini auditi ja sprindi läbiviimise tugitegevuse pakkumise. Ringmajandus on üks neljast Euroopa Komisjoni fookusvaldkonnast ning ringdisaini auditi mudel ühendab ringmajanduse ja disainivaldkonna kompetentsid. Mitmed Eesti disainerid ja ringmajanduse eksperdid on EDK koolitustel saanud väljaõppe ringdisaini auditi läbiviimiseks ning täiendavaid koolitusi on kavas pakkuda ka 2020. aastal.

Ringdisaini audit on strateegiline tööriist ringettevõttele arendamiseks, mille metoodika töötab välja EKA jätkusuutliku disaini labor rahvusvahelise projekti EcoDesign Circle osana. Ringdisaini auditi eesmärk on hinnata ettevõtete jt organisatsioonide võimekust lõimida ringmajanduse põhimõtteid oma tegevuses. Auditi läbiviimine aitab ettevõttel või organisatsioonil analüüsida toodete ja teenuste arendamise strateegiat ja praktikat. Aruanne pakub tuge ringmajanduse põhimõtete rakendamisel toodete ja teenuste arendamise protsessis, et kasutada paremini ära selles peituvat ärilist potentsiaali.

EDK korraldab kaks korda aastas disainihariduse ümarlauda, mille eesmärk on edendada koostööd ja tõsta erialase hariduse kvaliteeti. Seal osalevad Eesti disainiõpet pakkuvate haridusasutuste esindajad, et jagada kogemusi ja arutada võimalusi disaini arengukavas väljatoodud tegevuste elluviimiseks. Üheskoos on otsustatud hakata tegelema ka disainerite kompetentsi ja kutsestandardite küsimustega. 2019. aastal jätkus disainiõppe edendamine üldhariduskoolides ning gümnaasiumid saavad valikkursuse „Disainiprotsess“ ainekava oma õppeplaani kokkupanemisel rakendada. Eesti Kunstiakadeemia ja Tallinna Ülikooli ühisõppekava kunstiõpetajate ettevalmistamiseks sisaldab disaini kursust, mis toimub üle aasta ja valmistab tulevasi õpetajaid ette valikkursust läbi viima.

Kultuuriministeeriumi taotlusvooru „Arhitektuuri ja disaini projektid“ raames toetab riik valdkondlikult olulisi algatusi. 2019. aasta voorust toetas ministeerium teiste seas moefestivali, tüpograafikonverentsi ja disainivaldkonna kui professionaalse erialavälja hetkeolukorda ning arenguvõimalusi kaardistava uuringu läbiviimist. Uuringuga võrreldakse kogutud andmeid valdkonna üleilmsete olulisemate trendide ja praktikaga. Analüüsi põhjal tehakse ettepanekuid disainivaldkonna toetavateks ja edendavateks tegevusteks. Uuringut aitavad läbi viia Tallinna Tehnikaülikool ja Statistikaamet. Lisaks on tehtud ettepanekud EMTAK koodide nüüdisajastamiseks ning täpsustatakse Maksu- ja Tolliameti töötamise registri klassifikaatoreid.

Disainivaldkonnas tegutsevate ettevõtjate ekspordivõimekuse kasvatamist toetatakse Ettevõttele Arendamise Sihtasutuse rakendatava loomemajanduse arendamise meetme raames eesmärgiga suurendada ekspordivate ettevõtete arvu, nende lisandväärtust ning tulu ettevõtte ja töötaja kohta.

2019. aastal lõppes EDK elluviidud Eesti disainiteenuse ekspordi projekt, mille eesmärk oli viia Eesti disainiteenus eksporditurgudele ja tekitada kvaliteetne ja tulemuslik kontakt Eesti ettevõtjate ja disainibüroode vahel. Lisaks said kuus disainiettevõtet toetust oma ekspordivõime arendamiseks. Aasta lõpul toimunud loomemajanduse tugistruktuuride taotlusvoorus sai rahastuse EDK uus disainikompetentside edendamise projekt disainibüroode ekspordi võimendamiseks, mille eesmärk on tõsta professionaalsete disainibüroode kompetentse nende ekspordivõimekuse suurendamiseks, aidata ettevõtjatel

disaini oma konkurentsivõime, jätkusuutlikkuse, lisandväärtuse ja kasumlikkuse tõstmiseks paremini ettevõtlusprotsessides rakendada ning kujundada tarka disaini tellijat avalikus sektoris, et meie ühiskasutatavad keskkonnad ja teenused oleksid kasutajasõbralikumad.

2019. aastal käivitati EDK juhtimisel rahvusvaheline praktikaprogramm „Executive Internship“, mis toetab võrgustumist ja vähemalt 3-aastase tööstaažiga disainerite stažeerimist tugevates välisbüroodes. Programmi eesmärk on pakkuda osalejatele ainulaadset rahvusvahelist kogemust ja teadmist disaini rakendamisest, mille abil tõuseb disainibüroode kompetents ja võimekus teenuseid eksportida.

Varasema „Disainibuldooseri“ programmi järeltulijana alustas EAS 2019. aastal „Disaini meistriklassi“ programmi elluviimisega, mille eesmärk on juurutada ettevõtetes disainimõtlemist ning kasvatada strateegilise disainikasutuse võimekust disainist juhitud tootearendusprotsesside rakendamise kaudu. Disaini meistriklassi tulemusena tõuseb koolitusprogrammis osalenud ettevõtete võimekus arendada ja turule tuua uusi tooteid, kasutades selleks disainimõtlemise lähenemist. Programmis osalemine aitab kasvatada ettevõtete müügitulu ning siseneda uutele sihtturgudele. Programmi viib läbi konsortsium, kuhu kuuluvad BDA Consulting, DesignMinds ja Brand Manual.

Üle 20 disaini ja mööbliettevõtte osales 2019. aasta novembris Tokyos sisustumessil Interior Lifestyle Living ning Eesti disaini ja elustiili tutvustavatel üritustel Yokohamas ja Osakas. Eesti Disaini Maja esindas neil üritustel täiendavalt 13 disainibrändi. Eesmärk oli luua ärikontakte ja algatada erinevaid majanduslikke ning kultuurilisi koostöövorme. Jaapani turu jaoks loodud kontseptsioon kannab nime „Ehe Eesti – sündinud loodusest“. Programmi peamised koostööpartnerid on EAS ja Eesti Disainerite Liit ning Jaapani meediaagentuur Daily Press, kelle kaudu korraldati ka Jaapani ajakirjanike visiit Eestisse Disainiöö ajal. Kavandamisel on Jaapani suunalised jätkutegevused 2020. aastal.

Kultuuriministeerium jätkab koostööd teiste ministeeriumide, riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja disainivaldkonnaga, et Eesti ettevõtted kasutaksid oma tegevuses rohkem disaini, jõudmaks disainiredeli n-ö ülemistele pulkadele. Eesmärk on suurendada nende ettevõtete osakaalu, kes kasutavad disaini uute toodete ja teenuste väljatöötamisel ning ettevõtte strateegilisel juhtimisel.

Etenduskuunstid

2019. aasta oli etenduskuunstide valdkonnas mitmekesine – nii kunstiliselt, institutsionaalselt kui ka regionaalselt. Fookuses olid professionaalse teatrikunsti kättesaadavuse tagamine kõikidele sihtgruppidele ning etendusasutuste võrgustiku korrastamine. Esialgseid andmeid vaadates kasvas jätkuvalt nii uuslavastuste, etenduste kui ka publiku arv. Kriitilisemad hääled nimetavad seda kvaliteedi kriisiks, toetavad hääled rõõmustavad, et teater on Eestis endiselt üks olulisimaid kultuurist osasaamise viise.

Suuremate muudatustena võib välja tuua sihtasutustega seonduva. Kuressaare Linnateatrist sai riigi ja Saaremaa valla koostöös tegutsev sihtasutus, mis muudab riigi toetusel toimiva teatrivõrgustiku veelgi ühtlasemalt üle Eestimaa jaotatuks. Sama eesmärki teenis ka suures mahus lisavahendite eraldamine Narva Vaba Lava toimimiseks. Mitmetes etappides ja kohati segadustki tekitanud protsess Sakala 3 hoone – 2018. aastal tegevuse lõpetanud Sihtasutuse NO99 ruumide – edasiste tegevuste kavandamisel lõppes mitmetele

osapooltele kasuliku lahendusega. Valdkonnale jäi alles hoone prooviruumideks ja etenduste andmiseks, kolmeaastase toetuse said kaks uutset ideed ning eraetendus- asutuste baastoetus suurenes.

2019. aastal toetas Kultuuriministeerium 20 etendusasutust, sh 10 eraetendusasutust, kaheksat riigi osalusega sihtasutust (SA Kuressaare Teater asutati juulis 2019), ühte munitsipaalteatrit ja avalik-õiguslikku Rahvusooper Estoniat. Etenduskunstide valdkonna toetus oli ministeeriumi eelarvest üks suurimaid, ligi 15%. Kultuuriministeerium rahastab nii etendusasutuste tegevust, teatritöötajate väärikat palka ning laiemalt rahvusvahelise teatripildi toomist igasse Eestimaa nurka etenduskunstide festivalide ja koostööprojektide kui ka lavastuste toetamise kaudu. Etenduskunstide valdkonnas tegutseb viis loometoetusi ja stipendiume jagavat loomeliitu. Lisades siia ka Kultuurkapitali näitekunsti sihtkapitali vahendid projektitoetusteks, väiksemate festivalide korraldamiseks, enesetäiendamiseks ja väärivate premeerimiseks, võib öelda, et etenduskunstid on üks mitmekülgsemalt rahastatud valdkondi Eesti kultuuriruumis.

Etendusasutuste külastuste ja lavastuste statistika 2019. aasta kohta avaldatakse 2020. aasta esimeses pooles. Seetõttu saab täpsema info vallas tugineda 2018. aasta andmetele. Teatrit käidi 2018. aastal vaatamas ligi 1,2 miljonil korral (1 192 042 külastust), kokku anti 6695 etendust ja mängukavades oli 582 lavastust. Keskmiselt oli 2018. aastal ühel etendusel 178 vaatajat, mis on küll vähem kui perioodil 2007–2013, kui saalis oli 185–214 vaatajat, kuid viimase viie aasta võrdluses (173–180) on tegu tugeva keskmise tulemusega. Kogu repertuaari 582 lavastusest kuulub n-ö riigiteatritele stabiilselt 320 lavastust, mis tähendab, et iga-aastane uuslavastuste arvu tõus või langus sõltub erateatritest ja projektidest. Nende arv sõltub ühtviisi loomingulisest initsiatiivist, vabakutseliste arvust ja projektirahastuste olemasolust.

365 sõnalavastusest 41,7% (157 lavastust) on Eesti autorite lavatekstid. Uute sõnalavastuste (kokku 135) hulgas on Eesti autorite osakaal isegi veidi kõrgem – 45,9%¹⁵. Näidendikuul, oktoobris, selgusid regulaarselt ka Eesti Teatri Agentuuri korraldatava näidendivõistluse tulemused. Rõõmustavalt oli võidukate kirjutajate seas nii kriitikuid, näitlejaid-lavastajaid kui ka dramaturge. Seega – saab öelda, et omadramaturgia oli hea aasta.

Oma osa on siin Eesti publiku huvil kodumaise näitekirjanduse vastu, Drakadeemia näidendikooli tegutsemisel ja mitmetel rahvusvahelistel dramaturgia koostööprojektidel. Näiteks VAT teatril, kellel õnnestus 2019. aastal saada eduka LOOV Euroopa projekti juhtpartneriks. Projekt keskendub dramaturgia arendamisele ja publiku kaasamisele uudsete digitaaltehniloogiliste meetodite abil. Selliste projektide taotlemise ja elluviimise toetamiseks on hädavajalik tugi Euroopa Liidu projektide omaosaluse maksmisel.

Kultuuriministeeriumi teistegi taotlusvoorude toel saab mitmesugune rahvusvaheline teatrikunst teatritvaatajatele kättesaadavaks paljudes Eesti paikades. Eestisse tuuakse silmapaistvaid lavastusi ning produtsente ja festivalikuraatoreid meelitatakse vaatama siinset loomingut, et sünniks uued koostööprojektid. Viimasele eesmärgile keskenduvad nii etenduskunstikeskused (Vaba Lava, Sõltumatu Tantsu Lava, Kanuti Gildi SAAL) kui ka üha kasvav hulk Eestis toimuvaid erineva suunitluse ja sihtgrupiga rahvusvahelisi festivale.

¹⁵ Eesti Teatri Agentuuri Eesti teatri statistika, kättesaadav kodulehel: statistika.teater.ee

Tartu kultuuripealinna kandidatuuriraamat annab samuti aimu, et koostöös Vanemuise teatri, Tartu Loomemajanduskeskuse ja Tartu 2024 tiimiga hakkab Tartus toimuma mitmeid huvitavaid rahvusvahelisi teatrisündmusi. Kui 2019. aastal toimusid suured festivalid, nagu NuQ Treff, SAAL Biennaal ja Kuldne Mask valdavalt Tallinnas, siis paari aasta pärast on uusi teatريفestivale Tartus ja Narvas.

Rahvusvahelisi tuntud nimesid toob Eestisse ka Jüri Naela juhitud magistriõppekava „Kaasaegsed etenduskunstid“ Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias (EMTA). Nii muusika- kui ka teatrihariduse valdkonnad rõõmustasid kõrgkooli uue ja kauaoodatud saalikompleksi üle. Viljandi Kultuuriakadeemiaski käib aktiivne etenduskunstide osakonna õppekavade ajakohastamine ning selgema suuna otsimine EMTA lavakunstikoolist erineva teatriõppe andmiseks. Õppekavade eesmärkide täpsustamine ja dubleerimise vähendamine oli kõneks ka 2019. aastal valminud OSKA kultuuri- ja loometegevuse uuringu ettevalmistamisel¹⁶. Kõik nimetatud tegevused on suunatud sellele, et kümnegi aasta pärast oleks Eesti teatripilt sama mitmekesine ning järelkasv väärtustaks eri teatritegemise ja -korraldamise viise.

2018. aasta statistika järgi külastas 67,5% publikust täiskasvanutele mõeldud lavastusi, ligi veerand – 24,6% – lastelavastusi, ja ülejäänud, ligi 8%, teismeliste ja noortele mõeldud lavastusi. Kõige keerulisem ongi leida sobivaid materjale ja kunstiliselt huvitavaid lahendusi viimasele sihtgrupile. Lastelavastuste osakaal on viimastel aastatel püsinud sama, vaatamata pidevalt kasvavale uuslavastuse arvule.

2019. aastal toimunud „Kultuuripoliitika põhialuste aastani 2030“ („Kultuur 2030“) koostamise aruteludel toodi kümnendivisiooni sõnastamisel mitmel puhul välja, et üks olulisemaid prioriteete on nii publiku kui ka kultuuriloojate järelkasv. Seetõttu tuleb pöörata kultuuriharidusele tähelepanu kõikidel tasanditel, nii huvitegevuses, huvihariduses kui ka eelprofessionaalses õppes. Teatrimaastikul tagab seda jätkuvalt tihe kooli- ja harrastusteatri võrgustik. Professionaalset teatrit ja tantsu viib jätkuvalt kõikjale toetusprogramm „Teater maal“. Eelviidatud „Kultuur 2030“ aruteludel kõlas paljude eri paikade kultuurikorraldajate sõnumina, et selle programmi analoog võiks toimida ka teistes valdkondades – oodatakse voore „Kontsert maal“, „Näitus maal“.

Valdkonna üha mitmekesisema pildi järgi on ilmselt jätkuvalt keeruline leida üksmeelt, milline oleks parim, läbipaistvaim ja mõistlikem mudel etenduskunstide riigipoolseks rahastamiseks. Seetõttu jätkuvad arutelud etendusasutuste seaduse uuendamiseks ka 2020. aastal. Loodetavasti on seadusemuudatused võimalik lõplikult sõnastada koostöös Eesti Etendusasutuste Liiduga. Jätkuvalt on lisaks rahastamismudelile arutelu all loominguiliste töötajate tähtajatud lepingud ning loomingu salvestamine ja säilitamine tulevastele põlvetele.

¹⁶ Uuring kättesaadav veebilehel: oska.kutsekoda.ee

Filmikunst

Kuigi käesoleva, 2019. aasta kokkuvõtte koostamise ajaks ei olnud detsembrikuu statistikat veel laekunud, oli 2019. aasta novembri lõpuks Eestis juba ligikaudu 3,34 miljonit kinokülastust. Kodumaised filmid kogusid enam kui 830 tuhat külastust ning kodumaise filmi turuosa oli 2019. aastal enam kui 20% kogu kinolevist. Seejuures on viimase kümne aastaga kinokülastuste hulk peaaegu kahekordistunud – põhjuseks viimaste aastatega oluliselt kasvanud ekraanide arv ja kvaliteetse kodumaise filmikunsti areng. 2019. aasta alguses linastunud „Tõde ja õigus“ oli oktoobri lõpuks kinodesse toonud enam kui 267 tuhat inimest, tõustes sellega Eesti enim vaadatud linasteoseks. Koos joonisfilmiga „Lotte ja kadunud lohed“ oli tegemist ühega viimasest kahest Eesti Vabariigi 100. sünnipäevaks loodud filmist, mis 2019. aastal kinoekraanile jõudis. 2019. aastaga saab EV 100 filmiprogrammi seega lõppenuks lugeda. Kokku jõudis kinolinale viis mängufilmi, üks täispikk animafilm, dokumentaalfilm ja dokumentaalfilmide kassett ning draamasari. Eesti Filmi Instituudi (EFI) kaudu eraldati toetusi 8,68 miljoni euro ulatuses.

Kinokunsti arenguks ja vaatajate huvi kasvuks on loodud tugevad eeldused, kuid kahjuks ei ole 2019. aastaks endiselt rajatud piisavalt jätkusuutlikku rahastamise süsteemi, mis tagaks professionaalse filmikunsti arengu. EV 100 filmiprogrammi raames toodetud filmide eripära võrreldes tavakorras toetatud filmidega seisnes eelkõige võimaluses toota Eesti mõistes oluliselt kõrgema eelarvega filme. EFI eraldas mängufilmidele 720 tuhat kuni 1,2 miljonit eurot, mis võimaldas nende eelarve viia keskmiselt ligikaudu miljoni euroni. Filmile „Tõde ja õigus“ eraldati 2,187 miljonit eurot ning selle kogueelarve oli ligi 2,4 miljonit. Euroopa Audiovisuaalse Vaatluskeskuse andmetel toodetakse Euroopas ligikaudu 1500 kinos linastumisele jõudvat mängufilmi, mediaan-eelarvega 2,07 miljonit eurot. Seejuures ainult 22% toodetavatest mängufilmidest on 1 miljonist eurost väiksema eelarvega. 43% Euroopa mängufilmide eelarve on vahemikus 1–3 miljonit eurot ja ülejäänud 35%, ehk enam kui 500 mängufilmi, on suurema eelarvega kui 3 miljonit eurot. Eesti Filmi Instituudi 2019. aasta tootmiseelarve on 4,1 miljonit ja sellest mängufilmide eelarve 1,9 miljonit eurot.¹⁷ Lisaks moodustab ringhäälingute finantseering Euroopas keskmiselt 25% filmide eelarvetest, kuid Eestis ringhäälingud filmide eelarvetesse peaaegu ei panusta.¹⁸

Eeltoodust järeldub, et Eesti jääb oma praeguste toetusmahtudega oluliselt alla Euroopa keskmise ning Eesti filmi võimekus konkureerida rahvusvahelisel turul isegi keskmise eelarvega filmidega on äärmiselt väike. Siinkohal on poliitikakujundajatel oluline mõttekoht, kuidas tagada filmikunsti elujõuline areng ja rahvusvaheline konkurentsivõime, võttes samas arvesse Eesti suurusega riigi võimekust filmikunsti toetada.

2018. ja 2019. aastal toetas riik Eesti Kultuurkapitali kaudu ligi 430 tuhande euroga Eesti regionaalse kinovõrgu arendamist ja kinodesse digitaalse projektsiooni- ja helitehnika soetamist. Seeläbi said mitmed väiksemad kohad, nagu Tõrva, Kilingi-Nõmme, Kose, Põltsamaa, Mustvee, Rapla, Järva-Jaani ja Vändra uue projektsioonitehnika, millega kinokunsti üle-eestiline kättesaadavus oluliselt paranes.

¹⁷ Eesti Filmi Instituudi 2019. aasta korrigeeritud eelarve

¹⁸ Fiction Film Financing in Europe. Big Picture Book. European Audiovisual Observatory, lk 29 jj.

Suvel pakkus Eesti meediaruumis laialdast kõneainet Christopher Nolani uue mängufilmi „Tenet“ võtted Tallinna eri paigus. Tegemist oli esimese selletaolise rahvusvahelise projektiga, mis on tee Eestisse leidnud. Seega on Eestis ühelt poolt eeldused filmikunsti rahvusvahelistumiseks teiste maade filmiette võtete ja -tegijatega küll loodud, kuid teisalt vajavad tingimused rahvusvahelisteks filmivõteteks Eestis parandamist. Näiteks on Film Estonia toetusprogrammi maht praegu vaid 2 miljonit eurot, mida tõsteti Christopher Nolani filmi „Tenet“ toetuseks erandkorras ligi 5 miljoni euro võrra. Selline lähenemine ei anna Eestit potentsiaalse võttepaigana nägevatele filmitegijatele piisavat kindlust, et ka neile eraldatakse valitsuse otsusega toetust sarnaselt Nolani projektile. Seetõttu peab Film Estonia toetusmeetme tingimuste rakendamine olema senisest läbipaistvam ning toetusmahult konkurentsivõimelisem. Samuti on Eestist puudu rahvusvahelise tasemega filmistuudio, mille rajamist on juba mitu aastat planeeritud ja mis filmivaldkonna arengule olulise tõuke annaks.

Tallinna Ülikooli Balti filmi, meedia, kunstide ja kommunikatsiooni instituut (BFM) on kaasaegne ja rahvusvaheline audiovisuaalmeedia valdkonnas hinnatud haridust andev kõrgkool. BFMi eesti- ja ingliskeelsetel õppekavadel saab omandada erialast haridust kõigil kolmel kõrghariduse tasemel: bakalaureuse-, magistri- ja doktoriõppes. BFMi tippkeskusest MEDIT on kujunenud valdkonna juhtiv teadus- ja uurimisüksus, kelle eestvedamisel teostatakse rahvusvahelisi kultuuriloo, digihumanitaaria, meediamajanduse ning teiste valdkondade teadusprojekte. Elukestva õppe eesmärkidest lähtuvalt pakub BFM mitmekülgseid täiendkoolituse võimalusi kõigile huvilistele. Spetsiaalselt kujundatud kursustel pakutakse üldhariduskoolide õpetajale audiovisuaalvaldkonna täiendõpet. Kultuurivaldkonna teadmispõhise arengu seisukohalt on rõõmustav, et 2019. aastal käivitus just kultuurivaldkonna andmete analüüsile keskenduv uurimisprogramm CUDAN, mille käigus komplekteeritakse kultuuriandmete süvaanalüüsiga tegelev meeskond.

Helikunst

2019. aastal jätkas riik oluliste valdkonda edendavate eesmärkide elluviimist helikunsti valdkonnas, kui toetas tipptasemel muusikakollektiivide ja korraldajate tegevusi riigisiselt ja rahvusvaheliselt ning tugistruktuuride toimimist. Valdonna ajaloolist aktiivsust ja tugevust ilmastasid kolme märgilise muusikahariduse keskuse 100. juubelite tähistamised. Tippsündmuseks kujunes Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia (EMTA) 100 aasta juubeli tähistamine ning uue saalikompleksi avamine, mis hakkab oluliselt mõjutama nii muusikahariduse kui ka kontserdikorralduse käekäiku kogu Eestis. Sügisel täitis 100. tegutsemisaasta ka Georg Otsa nimelisel Tallinna muusikakoolil ja Heino Elleri nimelisel Tartu muusikakoolil, kelle oluliseks ülesandeks on muuhulgas ette valmistada noori astumaks Eesti Muusika- ja Teatriakadeemiasse.

Aasta jooksul oli endiselt märgata ka Eesti Vabariigi 100. sünnipäeva tähistamise positiivset aktiveerivat mõju valdkondlikule ettevõtlikkusele ja saavutustele, mis väljendus senisest veelgi aktiivsemas rahvusvahelises tegevuses ning rahvusvahelise kompetentsi kaasamises kodustesse ettevõtmistesse.

Muusikavaldkonna algatusel on senisest aktiivsemalt päevakorda tõusnud muusikakollektiividele tänapäevaste harjutus- ja esinemisruumide arendamise teema, mille keskmes on rahvusopera uus maja ning harjutusruumid Eesti Riiklikule

Sümfooniaorkestrile ja Eesti Filharmoonia Kammerkoorile. Uue suunana käivitus muusikaettevõtluse haridusprogrammi testaasta Georg Otsa nimelises Tallinna Muusikakoolis ning algas ettevalmistus perioodiks 2021–2028, mil Loov Euroopa toetusprogrammide üks fookus on muusikavaldkond.

Eesti kollektiive saatis edu nii rahvusvahelistel suurfestivalidel kui ka maailma kontserdielude esindussaalides. Sõlmiti uusi mõjukaid rahvusvahelisi koostöökokkuleppeid, mis tagavad interpretidele ja heliloojatele laiema kandepinna maailmas lisaks võimalusele kasutada senisest enam Loov Euroopa toetusi. Eesti muusikute rahvusvahelist aktiivsust kinnitas ka Kultuuriministeeriumi poolt muusikavaldkonnas korraldatud küsitlus, mille kohaselt kuuluvad Eesti muusikud või organisatsioonid üle 40 rahvusvahelisse erialaliitu või katusorganisatsiooni.

Erialastest pika mõjuga suursündmustest toimus tänavu Eestis üle 50 riiki hõlmava rahvusvahelise nüüdismuusika katusorganisatsiooni ISCMi (The International Society for Contemporary Music) aastakonverents ja festival, mida korraldas Eesti Heliloojate Liit. Sellega oli Eesti heliloojatel ja interpretidel erakordne võimalus saada otsekontakte teiste riikide kolleegidega. Samal ajal toimus Eestis ka üle 30 riiki kaasava rahvusvahelise muusikainfokeskuste katusorganisatsiooni IAMICu (International Association of Music Information Centres) aastakoosolek. Eesti muusikute rahvusvaheline edu kulmineerus väärikate auhindadega: rahvusvaheliste klassikalise muusika auhindade (International Classical Music Awards) zürri tunnustas dirigent Tõnu Kaljustet kaasaegse muusika audio- ja videosalvestuste kategoorias ning bariton Lauri Vasarat videokategoorias. Ka koorimuusika jaoks oli aasta tunnustusterohke – mõjukaim oli Euroopa Ringhäälingute Liidu rahvusvahelise koorikonkursi Let The Peoples Sing võit kammernaiskoorile Sireen.

2019. aastal toetas Kultuuriministeerium kolme riigi osalusega sihtasutust: SA Eesti Riiklikku Sümfooniaorkestrit, SA Eesti Kontserti ja SA Eesti Filharmoonia Kammerkoori. Lisaks toetati 13 muusikavaldkonna tugiorganisatsiooni ja kollektiivi kogusummas 10,4 miljoni euroga. Muusikavaldkonna nelja taotlusvooru kaudu jagati kontserdikorralduseks ning kollektiivide regulaarseks tegevuseks 1,2 miljoni euro ulatuses toetusi.

SA Eesti Pillifondi kui muusikavaldkonnas edukaima erarahastuse kaasaja omanduses on 2019. aasta lõpu seisuga üheksa hinnalist keelpilli ja kaks poognat, mis on antud kasutamiseks Eesti tippinterpretidele. Aasta fookuses olid seminarisessioonid fondi tulevastele investoritele ning koolitused pillimeistritele koostöös Suurbritannia ja Saksamaa ekspertidega. Need tagavad, et tulevikus on rahvusvahelisel tasemel pillimeistreid ka Eestis. Pillifondi tegevuse laiemaks avalikuks tutvustamiseks ja keelpillide kohta teabe tõstmiseks jätkus koostöös Eesti Kontserdiga kontserdisari „Pillifondi pillid Raekojas“ ning tegevused Helsingis, mis avardasid oluliselt Eesti Pillifondi haaret.

Eraldi väärib Eesti muusikaelu rikastamisel, kodumaise heliloomingu propageerimisel ja rahvusvahelisel areenil Eesti tutvustamisel esiletõstmist Eesti Festivaliorkester Paavo Järvi juhtimisel, kes andis 2019. aasta esimeses pooles kuus kontserti Jaapanis. Vaid veidi üle aasta avatud Arvo Pärdi Keskus tõi Eestisse üle 30 tuhande muusikaprofessionaali, meediaesindaja ja huvilise üle maailma.

Üle poole Kultuuriministeeriumi toetatud projektidest ja kontserdikorraldajatest on aktiivsed nii regionaalselt kui ka noorteprogrammide korraldamises. SA Eesti Kontsert korraldas maakondades üle 400 kontserdi, mille puhul on piirkondliku muusikaelu aktiveerijana oluline roll SA Eesti Kontserdi haldusalas olevatel kontserdimajadel Jõhvis, Tartus ja Pärnus. Vähemalt 40 Kultuuriministeeriumi toetusprogrammide vahendeid saanud

festivali ja kontserdikorraldajat-kollektiivi tegutsevad edukalt väljaspool Tallinna, kaasates kohalikke kogukondi. Eesti Muusikanõukogu korraldatud rahvusvaheline muusikapäev viis 1. oktoobril žanriliselt mitmekesise paleti muusikat üle 100 kontserdiga ka neisse Eesti piirkondadesse, mille elanikel on vahetuid muusikakogemusi harva.

Muusikaelu korraldajad on olnud väga aktiivsed ka eri vanuses ja huvidega noortele sündmustel korraldamisel ning neile uute loominguliste väljendusvõimaluste loomisel. Alates 2019. aastast annab Kultuuriministeerium välja Artur Lemba nimelist loomingulist stipendiumi klaveri, heliloomingu ja muusikateaduse eriala üliõpilastele. Uuesti käivitus läbi aegade üks edukamaid noorte muusikute konkursse „Klassikatähed“, järjepidev on olnud Jazzkaare festivali rahvusvahelise haardega noorteprogramm, Eesti Heliloojate Liidu Loomelabori programm ning Põhjamaade Sümfooniaorkestri noore publiku programm, mis tõi ainuüksi 2019. aastal kontserdisaalidesse 3600 last.

Samal ajal toimusid ka traditsioonilised noortele suunatud ettevõtmised: SA Eesti Kontsert korraldas üle Eesti vähemalt 350 koolikontserti ning mitme festivali ja kollektiivi kavas on lastekontserte või lastele ja noortele suunatud tegevusi (Rahvusvaheline Pärnu Muusikafestival, Eesti Muusika Päevad, Jazzkaar, Eesti Riiklik Sümfooniaorkester jt). Eesti Kontserdi eestvedamisel toimus esimest korda rahvusvaheline laste muusikafestival „Big Bang“, mis hõlmab kaheksa riigi kontserdiorganisatsioone ja on rahastatud Loov Euroopa programmist. Tänu Loov Euroopa rahastusele toimus Eestis rahvusvahelise kitarrifestivali raames esimest korda noorte kitarristide konkurs „Eurostrings“, kus oli esindajaid üle 20 riigist.

Rahvusoper Estonia andis 2019. aastal kokku 395 etendust ja kontserti, mille hulgas oli kuus uuslavastust. Külalisetendustega käidi Jõhvis, Pärnus, Tartus, Viljandis, Paides, Rakveres ja Haapsalus. Välistegevused viisid rahvusoperi loomingulise kollektiivi Moskvasse Suurde Teatrisse, kus maailma ooperi üks esindussaale oli estoonlaste päralt ühe nädala. Teatribussi vahendusel said rahvusoperi kolmest etendustest osa Pärnu, Viljandi, Tartu ja Narva inimesed. Lisaks korraldas Rahvusoper Estonia lastele ja noortele seitse erinevat haridusprojekti.

2019. aastal toetasid Kultuuriministeerium ja Eesti Kultuurkapital Eesti heliloojate loomingulist tegevust, mille tulemusel sündisid Eesti juhtivatele muusikakollektiividele ja interpreetidele suurvormid ja kammerteosed, mille esmaettekanded toimusid nii Eestis kui ka välismaal. Suurimad Eesti heliloomingu tellijad ja propageerijad on festivalid Eesti Muusika Päevad (2019. aastal üle 20 uudisteose maailmaesiettekanded eri põlvkondade heliloojatelt) ja Afekt, kollektiividest Eesti Filharmoonia Kammerkoor, Eesti Riiklik Sümfooniaorkester, Eesti Rahvusmeeskoor, Tallinna Kammerorkester, ansambel U:, Collegium Musicale jt. Eesti heliloojate uudislooming on kõlanud maailma juhtivatel süva- ja nüüdismuusika kontaktsündmustel. Eesti Muusika Infokeskuse (EMIK) andmetel toimusid 2018. aastal vähemalt 180 teose maailmaesiettekanded, mis oli 50 teost rohkem kui 2017. aastal. 2019. aasta tulemused selguvad 2020. veebruaris. EMIKi digitaalses käsikirjade kataloogis on üle 10 tuhande teose ja kataloogimine koostöös Eesti Muusikafondiga jätkub.

Muusikavaldkonna ettevõtlussuunda arendab jõuliselt valdkondlik arenduskeskus MTÜ Music Estonia (ME), millel oli 2019. aastal 63 liiget (võrreldes 2018. aastaga kasv 35%). ME osaleb kahes rahvusvahelise kaasfinantseerimisega projektis ning kuulub Euroopa Komisjoni hanke „European Music Export Strategy“ juhtgruppi ja rahvusvaheliste mõjuorganisatsioonide European Music Exporters Exchange ja International Association of

Music Information Centres juhtkonda. Lisaks osaleb ME „Baltic Artists in Development“ programmis, mida rahastab Rootsi Instituut.

2019. aastal koordineeris Music Estonia Eesti delegatsiooni järgmistel muusikavaldkonna kontaktsündmustel-messidel: Reeperbahn (Hamburg, jaanuar), jazzahead! (Bremen, aprill), Classical:NEXT (Rotterdam, mai), Eurosonic Noorderslag (Hamburg, oktoober), Womex (Tampere, oktoober). Lisaks esindati Eestit viiel muusikatööstusega seotud esitlusfestivalil ja konverentsil.

Tulemuslikult kasutati Soomes toimunud folkmuusika rahvusvahelist kontaktsündmust Womexit tavapärasest mõjukama hüppelauana, sest tänu sündmuspaiga geograafilisele lähedusele oli mess finantsiliselt kättesaadavam. Eestit esindas messil üle 40-liikmeline delegatsioon. Olulisematele Womexi külalistele korraldati messi eel ja järel tutvumisreis Eestisse, tänu millele õnnestus Eesti folgi ja džässmuusikutel tugevdada professionaalseid kontakte oluliste festivalikorraldajate, ajakirjanike ja muusikaagentidega. Eestis on välja töötamisel uued unikaalsed muusikaettevõtetele suunatud arendusprogrammid ning Eesti ja Soome kontserdipaikade koostööprojekt. Aktiivselt osaletakse Loov Euroopa „Music Moves Europe“ taotlusvooru väljatöötamisel. Tänu ME tegevustele peaks Eesti muusika-sektoris olema tulevikus rohkem iseseisvaid ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimelisi muusikaettevõtteid.

Kultuuriministeeriumi meetmetest eraldatud toetuste kaasabil keskenduvad muusikavaldkonna ettevõtlusele ja tugistruktuuride loomisele ka Eesti Muusika Infokeskus, loomemajandus- ja *showcase*-festival Tallinn Music Week ning uue tulijana Eesti Heliloojate Liit Baltimaade klassikalise- ja nüüdismuusika ühendajana, kes on 2020. aastast käivituva festivali Balti Muusika Päevad eestvedaja. Organisatsioonidest on rahvusvaheliselt aktiivsed nii SA Eesti Kontsert kui ka Eesti Jazzliit ja Jazzkaar, Tallinn Music Week, Estonian Record Productions ja Pille Lille Muusikute Fond, kelle vahendusel toimuvad meie muusikute ulatuslikud välistuudid ja rahvusvahelised koostööprojektid. Eesti Jazzliidul valmis perioodiks 2021–2030 Eesti džässi arengustrateegia.

Kirjandus ja kirjastamine

Eestlaste lugemislaua on endiselt palju huvitavat kirjavara. Siiski on nii nimetuste arv kui ka tiraažid eelmise aastaga võrreldes langenud. Kui Eesti Rahvusraamatukogu andmetel anti 2017. aastal raamatuid ja brošüüre välja 3916 nimetust, siis aasta hiljem, 2018. aastal oli see number langenud 3792 peale. Ka trükiarvud on koguni poole miljoni eksemplari võrra langenud. 2019. aasta kohta andmed veel puuduvad. Kirjastuste olukord on muutunud keerulisemaks, sest langenud on nimetuste arv ja trükiarv.

Endiselt on populaarne Eesti algupärane ilukirjandus – nii kodumaise lugeja silmis kui ka rahvusvaheliselt.

Raske on ületada 2018. aasta saavutust, kui Eesti oli koos Läti ja Leeduga peakülaline Londoni raamatumessil ning mil tõlgiti 110 eestikeelset teost 30 võõrkeelde. 2019. aasta detsembri seisuga on tõlgitud 61 teost 19 keelde. Jätkuvalt on Eesti Kirjanduse Teabekeskuse andmeil Eesti tõlgituim autor Piret Raud. Pärast Londoni messilt saadud erilist tähelepanu on Eesti kirjanikud oodatud külalised rahvusvahelistel raamatumessidel ja

kirjandusfestivalidel ning Eestit kutsutakse ja oodatakse paljude raamatumesside peakülaliseks.

Eesti raamatud jõuavad rahvusvahelise publikuni riigi toel ja Eesti Kirjastuste Liidu korraldamisel rahvusvahelistel raamatumessidel, kus Eesti Kirjanduse Teabekeskus ja Eesti Lastekirjanduse Keskus tutvustavad ja pakuvad väliskirjastajatele uuemat Eesti autorite loomingut. Oma rahvusstendi ja väljapanekuga on Eesti esindatud Bologna, Londoni, Frankfurdi ja Helsingi raamatumessidel.

Uute teoste sünnile aitavad kaasa kirjandusvõistlused ja võimalus pühenduda loomingule. Aega ja võimalust kirjutamisele keskenduda annab kindlasti kirjanikupalk. 2019. aastal said koos Eesti Kirjanike Liidu toetusega kirjanikupalka 12 kirjanikku ning kirjanikupalka makstakse järgmistelgi aastatel. 2020.–2022. aastatel hakkab kirjanikupalka saama viis uut kirjanikku, kelle valis komisjon välja 2019. aasta lõpul.

Kirjanikupalga eelarve eraldab Kultuuriministeerium toetusena loomeliidule ning palga saajad valib välja ja palka maksab Eesti Kirjanike Liit. Palga eesmärk on võimaldada tippvormis vabakutselistel kirjanikel pühenduda pikema perioodi vältel loometööle ja rikastada seeläbi Eesti kultuuri. Kirjanikupalk tagab vabakutselistele tipp-professionaalidele töötasu ja sotsiaalsed garantiid.

Uute kirjanike ja lugejate kasvatamise tähtsat tööd teeb Eesti Lastekirjanduse Keskus. Lastekirjanduse Keskus on valdkonna kompetentsikeskus, kes kogub, säilitab ja vahendab eesti laste- ja noortekirjandust ning annab iga päev panuse lastekirjanduse populariseerimisele ja lastele kättesaadavaks tegemisele. Laste ja noorte lugemus on riigile tähtis, sest avara silmaringiga, avatud meele ning rikkaliku sõnavaraga eesti keelt valdavad ühiskonna liikmed on tähtsad.

Eesti Lastekirjanduse Keskus korraldab aasta ringi seminare ja õpitubasid lasteaia- ja klassiõpetajatele nii uuemast lastekirjandusest kui ka viisidest, kuidas lapsi lugema meelitada. Väga populaarsed on koolitused lastevanematele ja õpetajatele laste lugemisharjumuste kujundamiseks. Järjest enam koguvad populaarsust laste ja noorte loovkirjutamise kursused, mis annab omakorda lootust, et kirjanike järelkasv on tagatud.

Riigi toel ja Eesti Lastekirjanduse Keskuse eesvedamisel korraldati kuni 7-aastaste laste lugemislaua rikastamiseks juba seitsmes Põlvepikuraamatu konkurss. Konkursile esitatakse käsikirjad koos illustratsioonidega, mis peavad olema võrdselt heal tasemel ja moodustama ühtse terviku. Konkursi algatas 2006. aastal Kultuuriministeerium.

2019. aastal Edgar Valteri 90. sünniaastapäeva tähistades anti Regina Lukk-Toomperele üle esimene Edgar Valteri nimeline illustratsioonipremia. Premia kutsus ellu Eesti Lastekirjanduse Keskus, et väärtustada ja tunnustada eesti raamatukunstnike loomingut. Premia eesmärgiks on jäädvustada illustraatori ja lastekirjaniku Edgar Valteri mälestust ning edendada ja toetada eesti lastekirjanduse arengut.

Kujutav kunst

Eesti kunstielus oli 2019. aasta toimekas ja tulemusterohke. 100-aastane Eesti Kunstimuuseum tähistas juubelit näitusesajuga Tallinnas, Haapsalus, Valgas, Jaapanis Sakus, Soomes Järvenpää ja Itaalias Torinos. Samas 9-aastane galerii Temnikova&Kasela murdis aga kunstituru absoluutsesse tippu, esitledes Eesti kunstnike

teoseid esimest korda Baseli kunstimesil Art Basel (Kris Lemsalu) ja selle kuraatori-näitusel Unlimited (Kaarel Kurismaa) ning Londoni Frieze kunstimesil (Jaanus Samma). Viljandis alustas tegevust eraalgatuslik Rüki galerii ning Tallinnas Telliskivi loomelinnakus avas suve hakul ukseid eraalgatusena Eestisse laienenud Rootsi fotokeskus Fotografiska, mille avanäituste publikunumbrid ulatusid sadadesse tuhandetesse.

Kunstivaldkonna rahvusvahelistumist ja valdkonnas tegutsevate ettevõtjate ekspordivõimekuse kasvu toetatakse muuhulgas Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse kaudu loomemajanduse arendamise meetmest. 2019. aasta lõpul avati Noblessneri sadamalinnakus investeringutoetuse abil valminud Kai kunstikeskus ja „Avatud ARS“ projekti raames renoveeritud ARSi kunstilinnaku osa, mis lõi juurde paindlikult kasutatavaid ja kunstnike vajadustele vastavaid töökohti, studio- ja ateljeepindu. Aasta algul toimunud loomemajanduse meetme uues investeringute taotlusvoorus sai rahastuse kolm kunstivaldkonna projekti. Paljassaarde rajatakse kunstikompleks Naked Island, mis pakuks tänapäevast töökeskkonda, paindlikke kasutustingimusi ning inspireerivat atmosfääri töökodades, kuhu on töötama oodatud kunstnikud, disainerid, käsitöölised, kujundajad, restauraatorid ja teised loomingulise manuaalse töö tegijad, kes kasutavad töötamiseks n-ö raskeid, musti ja tolmuseid tehnoloogiad. Kaasaegse Kunsti Eesti Keskus loob *online*-arhiivi ehk infokeskuse, mille abil jõuaksid kunstivaldkonna väikeettevõtjad ja loovisikud väliskontaktideni ning seeläbi suureneks kunstieksport ja kunstivaldkonna teenuste kättesaadavus Eestis. Kaasaegse kunsti müügikeskkonna NOAR toetuse kaudu ajakohastatakse digitaalselt kunsti info- ja müügikeskkonna noear.eu disaini ja funktsioone, muudetakse see informatiivsemaks ja kasutajasõbralikumaks ning tõhustatakse igapäevaseid tehnilisi protsesse, et sihtgruppidel oleks keskkonda lihtne ja mugav kasutada. Lisaks toetati loomemajanduse arendamise meetmest rahvusvaheliste ajakirjanike, kriitikute ja kunstiprofessionaalide osalemist Kai kunstikeskuse avamisel, et teha teavitustööd väliskanalites, tutvustamaks nii avatavat kunstikeskust, Tallinna Fotokuud, kunstimesi Foto Tallinn kui ka Tallinna kaasaegse kunsti organisatsioonide sügisprogramme.

2019. aastal lõppes Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskuse (EKKAK) projekt kaasaegse kunsti valdkonna rahvusvahelistumise edendamiseks, mis oli suunatud Eestis tegutsevate galeriide, kaasaegse kunsti ettevõtete ja organisatsioonide rahvusvahelise koostöösutlikkuse arendamisele, partnerorganisatsioonidele oluliste tugiteenuste pakkumisele, tiptasemel rahvusvaheliste koostööprojektide algatamisele ja läbiviimisele Eesti kunstnike osavõtul ning Eesti ettevõtjate, kunstikogujate ja -toetajate kaasamisele kunsti valdkonna tegevusse ja rahastusse. Samuti lõppes Eesti Kunstnike Liidu ellu viidud „Avatud ARS“ sisutegevuste arendamise projekt, mille tulemusena loodud tugiteenused toetavad Eesti tarbekunstnike ja disainerite konkurentsivõime kasvu, loovettevõtete majandusliku efektiivsuse ja ekspordivõimekuse suurenemist ning müügi olulist kasvu. Aasta lõpul toimunud loomemajanduse tugistruktuuride taotlusvoorus sai rahastuse EKKAK uus projekt, mille eesmärk on kunstivaldkonna organisatsioonide ekspordivõimekuse suurendamise ja rahvusvahelistumise toetamise jätkamine.

Kultuuriministerium jätkas 2019. aastal kunstivaldkonna rahastamisega seonduvatele murekohtadele lahenduste otsimist. Valdkonna institutsionaalne baas on veel nõrk ning kogu väärtusahela ulatuses ei jätku piisavalt ressursi, et tagada pikas vaates jätkusuutlik kunstielu. Ühe olulise sammuna tegutseb nüüdsest täielikult ministeriumi toetusel SA Kunstihoone, kuid jätkub ka teiste riigieelarvest toetust saanud näituseasutuste – Eesti Kunstnike Liidu galeriide ning Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi tegevuse osaline

rahastamine. Eesti Kultuurkapitali kujutava- ja rakenduskunsti sihtkapital on aga endiselt kunstivaldkonna tegevuste peamine rahastaja, panustades valdkonda suurema summa kui Kultuuriministeerium oma eelarvest. Sihtkapitali vahenditest jõuab järjest suurem osa uute algatuste toetamiseks – Tallinna Fotokuu festival saab nüüdsest arvestada püsitoetusega ning mitmed residentuurid ja uued näitusepaigad arendus- ja projektitoetustega. Endiselt sõltuvad riigi kunstimuseumid oma põhitegevustes osaliselt Eesti Kultuurkapitalist, kujundades konkurentsi tihedaks ning vähendades muuhulgas üksikkunstnike võimalusi loomestipendiumidele.

Riigieelarve vahenditest jätkub kunstnikupalga meede. 2020. aastal toetab Kultuuriministeerium Eesti Kunstnike Liiduga sõlmitud lepingu alusel kokku 13 kunstniku töö tasustamist kolme aasta vältel. Koos kunstnikupalgalistega on kogu kunstivaldkonnas 22 riigilt palka saavat töötajat. Ülejäänud professionaalid tegutsevad eraõiguslikel alustel, mistõttu ei kajastu nende tasud riigi palgaarvestuses ning nende sissetulekuid riigi kultuuritöötajate palgatõus ei mõjuta.

Kultuurieelarvest panustati 2019. aastal investeringusummasid Kunstihoone näituseruumide uste ja akende renoveerimise ning näituste ligipääsetavuse parandamise kõrval ka Eesti Kunstiakadeemia Narva kunstiresidentuuri renoveerimisse koostöös hoone omaniku NarvaGate OÜga. 2020. aastast on Narvas olemas ajakohased töö- ja eluruumid külaliskunstnikele ning käivitub täies mahus rahvusvaheline residentuuriprogramm.

Kunstieliu rahvusvahelistumine jätkus 2019. aastal suure hooga. Erakordselt suur arv tegevkunstnikke jõudis suure isikunäituseni mõnes olulises välisinstitutsioonis (Marge Monko, Jaan Toomik, Tanja Muravskaja, Kris Lemsalu, Kristina Norman, Merike Estna, Kaido Ole, Holger Loodus jpt). Veelgi suurem hulk kunstnikke osales arvukatel rühmanäitustel eri kontinentidel. Ka vanema põlvkonna kunstnikke on üha süsteemsemalt rahvusvahelisse vaatevälja lülitatud – lisaks eespool mainitud Kaarel Kurismaa installatsioonile Baseli kunstimesi kuraatorinäitusel toimus lõppenud aastal Anu Põdra loomingu ülevaatenäitus Soomes Pori kunstimuseumis. Igal teisel aastal toimuv Veneetsia kunstibiennaal on kunstnikele endiselt olulisim rahvusvaheline väljund. Eesti rahvuspaviljoni esindusprojektid on Veneetsias peaaegu alati pärvinud erialapubliku tunnustavat tagasisidet. Seekordne Kris Lemsalu installatsioon „Birth V – Hi and Bye“ toimus kunstipubliku jaoks uutes tööstusliku maiguga ruumides Giudecca saarel ning tõi kokku ligi 30 tuhat vaatajat ja jõudis oluliste kunstiväljaannete parimate rahvuspaviljonide soovitusnimekirjadesse. Edukaks kujunes ka Baltimaade koostöö kommunikatsiooni ja ühisürituste osas Veneetsias.

Seda, et Eesti rahvusvaheline maine kunstimaana on praegu väga hea, tõestas ka asjaolu, et Tallinna Kunstihoone tihedal kuraatorikonkursil osalesid kunstiprofessionaalid nii New Yorgist ja Los Angelesest kui ka Oslost ja Helsingist. Kunstihoone näitusetegevus toimus läbivaldt aktiivse rahvusvahelise koostöö lainel ning aasta lõpetas Tallinnas koostöös Õiguskantsleri Kantselei ja Brüsseli Argose meediakunstikeskusega välja toodud näitus „Sõna mõjutus: puue, suhtlus, katkestus“ mis keskendub ligipääsetavuse ja puude teemadele ning nende käsitlemisele kaasaegses kunstis. Selle näituse ettevalmistuste raames parandati Kultuuriministeeriumi toel oluliselt ka Kunstihoone ruumide ja tegevuste ligipääsetavust erivajadustega inimestele. Koos partneritega nagu Pompidou keskus, Ludwig Museum, Aalto Ülikool, Tirana Art Lab, Weiss AG ja ZKM kandideeris Kunstihoone projektiga „Beyond Matter“ edukalt Euroopa Komisjoni toetusele. Selle projekti raames tuuakse Tallinnas 2022. aastal välja väga ambitsioonikas virtuaalreaalsust käsitlev näitus ning demonstreeritakse partnerite kõrgetasemelisi digiprojekte. Eesti näitusi kajastasid

regulaarselt mitmed rahvusvahelised erialaväljaanded. Kõige laiemat meediatähelepanu pälvisid kevadel Kumu kaasaegse kunsti korrusel toimunud näitus „Rick Owens ja Tommy Cash. Süütud ja neetud“ ning Kai kunstikeskuse avamine sügisel Tallinnas koos samal ajal toimunud Tallinna Fotokuu kunstifestivaliga.

Eesti kunstiprofessionaalid on hästi võrgustunud ning Eestit külastavate rahvusvaheliste kunstikontaktide arv kasvab jõudsalt. Möödunud aastal korraldati koos Põhjamaade võrgustikega mitmeid uurimisvisiite nii rühmadele kui ka üksikutele ekspertidele, väga laiapõhjaline ring kunstiprofessionaale külastas siinseid kunstisündmusi, näitusi ja festivale. Kasvanud on Eestis tegutsevate kunstiresidentuuride arv ning sügisel võttis esimesed välisresidentid vastu ka Kai kunstikeskus Tallinnas, millest sai esimene süsteemse programmiga residentuurikeskus pealinnas. Samas tuli sügisel teade vanima kunstiresidentuuri – Mooste mõisa valitsejamajas tegutsenud MoKSi tegevuse peatamisest. Üle 20 aasta Eestit rahvusvahelisel kunstikaardil hoidnud omaalgatus tuleb pärast energiapausi loodetavasti uute ideedega tagasi.

Eesti kunstnikud osalevad riigi toel kahes väga mainekas rahvusvahelises residentuuri-programmis. Teist korda oli Kaasaegse Kunsti Eesti Keskuse vahendusel kahel Eesti kunstnikul võimalus veeta pool aastat – Anna Škodenkol kevadel ja Tõnis Saadojal sügisel – Brüsselis WIELSi kunstikeskuse studioresidentuuris. Viienda eestlasena osales Laura Pöld oktoobris ja novembris New Yorgi ISCP (International Studio & Curatorial Program) residentuuris, mida vahendab Eesti Kaasaegse Kunsti Arenduskeskus.

Regionaalsete näitusemajade areng on riigi vaates jäänud pigem tagaplaanile. Suurt osa kohalike näituseasutusi peavad üleval kohalike omavalitsuste või erasektori toetused, aga ka kolmanda sektori organisatsioonid (nii omatulu kui ka isikliku entusiasmi toel). Näituseelu tagamisel on kandev roll Eesti Kultuurkapitalil. 2019. aasta näituste statistika valmib 2020. aasta alguses, kuid 2018. aastal toimus Eestis 864 näitust 92 professionaalse kunsti eksponeerimisele keskendunud näitusepaigas 22 linnas ja külas. 184 korral osales neil näitustel ka mõni väliskunstnik või -kuraator ning korraldajate hinnangul külastas neid näitusi umbes 1,4 miljonit inimest. Praegu on heal tasemel näitusekeskkonnad loodud eelkõige Tallinnasse ja Tartusse. Väiksemate kohtade galeriivõrgustik (aga ka pikalt suuremate investeringuteta jäänud näitusepinnad suurtes linnades) vajab lähiaastatel jõulist panustamist. Samas on mitmete kesksete kunstiinstitutsioonide (Tartu Kunstimaja, Tallinna Kunstihoone, Narva Kunstigalerii, Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseum) tehniline seisukord vilets ning vajab kiiret järeleaitamist. Kõik – nii alustavad kui ka pikalt tegutsevad galeriid ja näitusemajad, ja seda sõltumata võimalikust osalusest kunstiturul – vajaksid praegusega võrreldes oluliselt suuremat avalikku toetust, eriti investeringute ja halduskulude osas. Näitusemajade tehnilise varustatuse vallas on veel palju arenguruumi ning ka erialased täiendkoolitused näitusekorraldajatele peavad jätkuma. Lahenduste leidmine kunstielu regionaalse arengu jätkusuutlikuks arendamiseks on ministeeriumil kavas järgmiste aastate jooksul.

Riiklike kunstimuuseumide ja riigi asutatud sihtasutuse Eesti Kunstimuuseum näitusegevus on olnud jätkuvalt kõrgel tasemel ja mitmekesine. Suur on nii rahvusvaheliste koostööprojektide kui ka välismaal korraldatud näituste arv. Eesti Kunstimuuseumi 100 aasta juubeli tähistamiseks korraldati rikkalik ja mitmekesine näituseprogramm Eestis, aga jõuti ka mitme välisprojekti elluviimiseni. Kunstimuuseumide kogumispoliitika jätkub stabiilselt, seda peamiselt Eesti Kultuurkapitali toel, kelle toetusel ostetakse süsteemselt Eesti nüüdiskunsti. Eesti Kultuurkapital rahastab arvestatavas mahus ka muuseumide näituste ja trükiste väljatoomist ning sündmuste korraldamist.

Samuti jätkub muuseumide organisatsioonivormi reform, mille käigus on kavas sihtasutusteks muuta ka Tartu Kunstimuuseum ning Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum.

Ka kunstitururu areng, eelkõige rahvusvahelisel suunal, jätkus jõudsalt. Eesti galeristid osalesid arvukatel kunstimesidel – näiteks Temnikova & Kasela oli esindatud messidel The Armory Show (New York), Art Basel (Statements ja Unlimited seksioonid), Cosmoco (Moskva), Frieze London ja Paris Internationale, Tartus tegutsev Kogo galerii aga esimest korda Unseen messil Amsterdams. Osaliselt toetati suurmessidel osalemist ka Kultuuriministeeriumi taotlusvooru „Eesti kultuur maailmas“ vahenditest. Suurem Eesti galeriide delegatsioon võttis osa Leedu kunstimesist ArtVilnius. Traditsiooniks on kujunenud ka mittetulunduslike algatuste osalemine alternatiivmessidel, mis võimaldavad lisaks kunsti müügile arendada kunstisuhteid ja luua kunstnikele nähtavust turuväliselt. Näiteks Fotokunstnike Ühendus osales juba teist korda Torino messil „The Others“, kus nende esitletud kunstnik Hedi Jaansoo pälvis residentuuripreemia. Septembris toimus Tallinnas järjekordne kunstimes, seekord pealkirjaga „Foto Tallinn“ – seal osalesid ka mitmed välisgaleriid ning ületati kõik senised müügi- ja publikurekordid.

Kunsteoste tellimise seaduse raames toimus 2019. aastal valmis 14 kunsteost 495 tuhande euro väärtuses. Seaduse rakendamisel on jätkuvalt suurima tellijana kogenuimaks lülits Riigi Kinnisvara AS, kes viib toimuvatest kunstihangetest läbi enamiku. Asjaosalised on kogemuste põhjal välja toonud mitmeid ebakõlasid seaduse rakendamisel. Seaduse parema toimimise tagamiseks soovib Kultuuriministeerium arutelusid osapooltega jätkata.

Kujutava kunsti valdkonna potentsiaal on nii kodumaise kunstielu edendamisel kui ka rahvusvahelise läbilöögi saavutamisel väga suur. Viimastel aastatel on hüppeline areng, eriti rahvusvahelises koostöös ning põlvkondadeüleses kaasatuses kinnitanud, et täiendavad võimalused tegevuste stabiliseerimiseks ja kunsti ökosüsteemi kõigi lülide tasakaalustatud toimimiseks aitaksid tagada kunstielu arengu jätkumist ning tehtud investeeringute realiseerumist. Kunagi eksperimendina käivitatud kunstnikupalga algatus on end tõestanud ning vääriks mahu olulist kasvu, et kunstivaldkonnas oleks stabiilne loometöö võimalik teiste loomevaldkondadega võrreldavas mahus ning vabakutseliste loovisikute võimalused sotsiaalsete garantiide tagamiseks avarduks. Valdkonna organisatsioonid juhivad praegu võimekad, motiveeritud ja hästi võrgustunud eksperdid ning kunstnike looming on omanäoline ja silmapaistev. Valdkonna vajadusi arvestava rahastuspoliitika jätkumisel on kunstielu areng positiivne kindlasti ka lähiaastatel.

Kultuuriajakirjandus ja meedia

Pealkirjadele, klikkidele ja aina tihedamini ärihuvidel allutatud meediakeskkonnas peab kultuuriajakirjandus pakkuma võimalust süveneda, mõtiskleda ja arutleda tänapäeva olulistel teemadel.

Eestis moodustab kultuuriajakirjandus võrgustiku, mille osadeks on riigi toetatud väljaanded, Eesti Rahvusringhääling ja erameedia. Siinkohal keskendume Sihtasutuse Kultuurileht väljaannetele ja avalik-õiguslikule Eesti Rahvusringhäälingule (ERR).

Kultuuriministeeriumi asutatud ja finantseeritav SA Kultuurileht annab jätkuvalt välja Eesti tähtsamaid kultuuriajakirju ja -ajalehti: Akadeemia, Diplomaatia, Hea Laps, Keel ja Kirjandus, Kunst.ee, Looming, Loomingu Raamatukogu, Muusika, Müürileht, Sirp,

Teater.Muusika.Kino, Täheke (2019. aastal anti välja ka vene-, võru-, setu- ja mulgikeelsena), võrukeelne Uma Leht, Vikerkaar, Õpetajate Leht ja Värske Rõhk.

SA Kultuurileht väljaannete palett annab kultuuriajakirjanduse lugejatele veelgi parema võimaluse olla kursis Eesti kultuuri ja nüüdisaegsete mõttevooludega. Eesti kultuuriväljaanded pakuvad võimalust mõtestada kunstiloomingut ning nende kaudu toimuvad arutelud ühiskonna, teaduse ja hariduse, keskkonna ning kultuuri seoste üle. SA Kultuurileht pakub lugemist nii lastele kui ka täiskasvanutele.

Kuna ajakiri Loomingu Raamatukogu (LR) on kogu oma ilmumise vältel olnud lugejate seas väga populaarne, otsustati 2019. aastal algatada LRi kuldsari „Kuldsed sõnad“, mis sisaldab kuue kümnendi lemmikuid. Sari hakkab ilmuma 2020. aasta jaanuarist ning toob aastas kuus korda lugejate ette valiku Loomingu Raamatukogus läbi aegade ilmunud teostest.

2019. aastal toimusid ajakirjade Akadeemia ja Muusika peatoimetajate valimised, mille tulemusena jätkavad endised peatoimetajad Toomas Kiho ja Ila Rimmel.

Tänu Haridus- ja Teadusministeeriumile on kõikides Eesti koolides võimalik lugeda ajakirja Akadeemia ja enam kui 500 koolis ajakirja Hea Laps. Haridus- ja Teadusministeerium rahastab Õpetajate Lehe väljaandmist ning toetab ajalehe Sirp teadusrubriiki (igas numbris teadusinfo leheküljed).

Kultuuripoliitiliselt on väga oluline, et kultuuriajakirjad oleksid lugejatele võimalikult kättesaadavad. Selleks on digiteeritud ajakirjade Looming, Akadeemia, Vikerkaar, Teater.Muusika.Kino, Kunst.ee ja Täheke kõik aastakäigud ning need on kolm kuud pärast ilmumist tasuta kättesaadavad Rahvusraamatukogu digitaalarhiivis DIGAR. Samuti saab ajakirju Looming, Vikerkaar, Teater.Muusika.Kino, Akadeemia, Keel ja Kirjandus ning Muusika tellida ja lugeda e-ajakirjadena. Kõik paberajakirjade tellijad saavad juurdepääsu ka ajakirja digivariandile.

Avalik-õiguslik Eesti Rahvusringhääling tootis 2019. aastal kolme teleprogrammi ja viite raadioprogrammi. 2019. aastal lähtus ERR oma tegevustes strateegilistest eesmärkidest, milleks on kvaliteetne ja usaldusväärne ajakirjandus, keele ja kultuuri edendamine ning võimalikult paljudeni jõudmine sõltumata ajast, kohast ja seadmest.

Vastupidiselt Euroopa trendidele, kus teleri vaatamisele pühendatud aeg langeb, on 2019. aastal Eesti telekanalite vaatamisele pühendatud aeg ja igapäevaste vaatajate hulk olnud tõusutrendis. Eesti elanikud pühendasid 2019. aastal enim aega ERRi telekanalite vaatamisele – 19,3% kogu vaatamisajast. Eesti Televisioon on alates 2017. aasta septembrist olnud kõige vaadatum telekanal Eestis ning kasvab ka ERRi teiste telekanalite vaadatavus. Kanali ETV+ igapäevaste vaatajate arv ja vaatamise aeg on nelja tegutsemisaasta jooksul näidanud pidevat tõusu, nagu ka ETV2 vaatamisele pühendatud aeg. Kantar Emori raadiouuringu andmetel on ERRi raadiote osakaal kasvanud aastaga 12%. Uuringu andmeil on suurima päevase kuulajaskonnaga raadiojaam Eestis Vikerraadio, venekeelsetest jaamadest on esikohal Raadio 4. ERRi veebidel on 2019. aasta 10 kuu jooksul olnud keskmiselt 541 tuhat unikaalset külastajat nädalas. Kultuuriportaali kultuur.err.ee on keskmiselt 34 tuhat lugejat nädalas.

Kõiki ERRi üksuseid ühendavaks suursündmuseks oli 2019. aasta suvel toimunud laulu- ja tantsupidu, mida vahendasid kõik ERRi kanalid. Lisaks otseülekannetele oli raadio- ja teleprogrammide kavas rohkesti erisaateid ja sarju ning juubeliteo info koondus portaali selleks loodud erilehel. Auditooriumi huvi saadete ja ülekannete vastu oli erakordselt suur.

Senisest enam kasutati suursündmuste vahendamisel eri platvormide võimalusi ja koostööd. Laulu- ja tantsupeo ülekandeid jälgis ERRi kanalite vahendusel rohkem kui pool miljonit inimest.

Kultuurivaldkonna sündmuste vahendamist jätkas kultuurimagasin „OP”. Koostööprojekt Eesti Filmi Instituudi ja Eesti Kultuurkapitaliga tõi 2019. aastal eetrisse uued dokumentaalportreed. Sügishooaja vältel jõudsid ETV ja ETV+ eetrisse persoonilood märgilistest vene emakeelega Eesti inimestest, kellest paljud tegutsevad kultuurivaldkonnas. ETV2 jäädvustab Eesti kultuuri ja ühiskonna oluliste inimeste mõtted iganädalases saates „Plekktrumm”. Kord kuus toodab ETV2 Eesti noortemuusika kokkuvõtvat saadet „R2TV”.

Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaal on keskkond, kust kultuurihuviline leiab teavet Eesti ja maailma kultuuris toimuva kohta (uudised, videod, galeriid, intervjuud koos kommentaaridega). Järjest enam pakub kultuuriportaal platvormi kultuuri sündmuste ülekanneteks ning tihenendud on koostöö teiste riiklikult toetatavate, SA Kulturileht all ilmuvate kultuuriväljaannetega, ja ERRi üksustega. Koostööväljaannete artiklid ilmuvad regulaarselt kultuuriportaalis ja ERRi saateid kajastatakse nii lõikude, refereeringute kui ka terviksaadetena.

2020. aasta alguses avab ERR uue voogedastuskeskkonna, mis pakub kvaliteetset audiovisuaalsisu ja lisavõimalusi ERRi traditsioonilistele kanalitele. Voogedastuskeskkonna üks eesmärke on kõnetada noori, kellel praegu teleri või raadio tarbimise harjumus puudub. Esimese etapina valmis 2019. aastal lastele ja noortele suunatud keskkond Lasteekraan.ee, mida kasutab praeguseks 8000–10 000 last nädalas. 2019. aastal võttis ERR tehnoloogilise uuendusena kasutusele uue isikustatud kontode süsteemi, mille tulemusena saavad end portaalis kasutajaks registreerinud Eesti alalised elanikud vaadata ERRi telekanalite sisu kõikides Euroopa Liidu riikides.

ERRi arhiiv jätkab arhiivimaterjalide digiteerimist. 2019. aasta lõpuks on massdigiteeritud uudiste- ja videoarhiivi analoogkassetid ning jätkub hellilintide, filmide ja fotode digiteerimine. Kokku lisandus 2019. aastal 3200 videofaili, 5600 audiofaili ja 16 000 fotot.

Kultuuriline mitmekesisus

Kultuuripoliitika üks eesmärke on toetada Eesti rahvusvähemuste kultuuri ja rahvusliku identiteedi säilitamist. Rahvusvähemused moodustavad üldrahvastikust 30% – sinna kuuluvad ajaloolised rahvusvähemused (rootslased, juudid, sakslased, Eesti vanausulised jt) ja teised NSVLi ajal Eestisse elama asunud rahvused (venelased, ukrainlased, aserid, tatarlased jt). Kultuuriministeeriumi 2019. aasta tegevused, mis panustasid eesmärgi saavutamisse, jagunevad kolmeks: rahvusvähemuste kultuurielu riiklik toetamine, sh rahastamisreeglite korrastamine, rahvusvähemuste kaasamine ning uute kultuuriteenuste arendamine. Lisaks viidi 2019. aastal läbi valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020” rakendusplaani 2014–2018 vahehindamine¹⁹, mille raames hinnati rahvusvähemustele suunatud tegevuste asjakohasust.

¹⁹ Vt https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/le2020_re_vh_02.04.19.pdf (05.12.2019)

Rahvusvähemuste kultuurielu toetamist on Eestis rakendatud alates taasiseseisvumisest. Sarnaselt varasemate aastatega jätkati 2019. aastal kolme toetusmeetme elluviimist: rahvusvähemuste katusorganisatsioonide ja kultuuriseltside toetamist ning vähemusrahvuste kultuuriautonoomia taotlusvooru. Vanasuliste vaimset pärandkultuuri toetab Rahvakultuuri Keskuse Peipsiveere pärandkultuuri toetusmeede. Meetmed on suunatud rahvusvähemuste katusorganisatsioonidele, kultuuriseltsidele, pühapäevakoolidele ja kultuuriomavalitsustele. Selle tulemusena toetatakse Eestis 40 rahvusrühma kultuurielu.

Riigipoolset tegevustoetust said 18 katusorganisatsiooni kogusummas ca 450 tuhat eurot. Katusorganisatsioonidesse kuulub 250 kultuuriseltsi. Rahvusvähemuste katusorganisatsioonid ja nende allseltsid on ajalooliselt koondanud eeskätt Harjumaale ja Ida-Virumaale ning vähesel määral ka mujale Eestisse (Tartu, Pärnu, Valga). Integratsiooni Sihtasutus korraldas katusorganisatsioonidele loomemajandust tutvustava õppereisi Viljandimaale²⁰ ja koolituse kultuuriürituste turundusest. 20 kultuuriseltsi said projektitoetust avalike ja kogukondlikult oluliste ürituste elluviimiseks nagu Ukraina kultuuri rahvusvaheline lastenoorte festival „Kvitõ Ukrainy“, rahvusvaheline Euroopa Tatari pärimuskultuuri festival „Sabantuy“ ja vanausuliste „Naboika päev“ Peipsimaa Külustuskeskuses. Katusorganisatsioonid ja kultuuriseltsed toetatakse mittetulundussektori põhimõtete ja rahastamisreeglite alusel, mida täpsustati ja kehtestati esimest korda terviktekstina toetuse andmise tingimustena²¹, et ühtlustada vahendite jagamist ja kasutamist ning muuta protsess läbipaistvaks ja taotlejatele selgeks.

Kultuuriautonoomia eelarvest eraldati tegevustoetust Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse SA-le ja Eestisoomlaste Kultuuriomavalitsuse SA-le. Olulisimatest tegevustest võib mainida 2019. aastal toimunud Rootsi vähemusrahvuse kultuuriomavalitsuse kultuurinõukogu valimisi ja Rootsi Päev 2019 toimumist Vormsil, mil tähistati sealse Püha Olavi kiriku rajamise 800. aastapäeva. Ingerisoomlased korraldasid Harjumaal Kosel XXIX laulu- ja tantsupeo.

Olulise edusammuna²² saab esile tõsta Euroopa Komisjoni rahastusega 12-kuulise romade lõimumist toetava projekti algatamise. Projekt pakub roma noortele individuaalseid ja rühmakoolitusi, et tõsta nende eneseusku ja motivatsiooni osaleda ühiskonna elus. Samuti jätkatakse 2018. aastal alustatud roma lastega töötavate õpetajate koolitamist, avalikkusele roma kultuuri ja traditsiooni tutvustavate ürituste korraldamist, toetatakse roma noorte Balti koostöö edendamist ning tugevdatakse Kultuuriministeeriumi juures tegutseva romade lõimumise nõukoja kontakte kohalike omavalitsustega, kus elab arvukamalt romasid.

Mitmed uuringud näitavad, et rahvusvähemuste ja eestlaste kultuuriseltside koostöö on seni olnud pigem tagasihoidlik²³. Seepärast on lisaks traditsioonilistele kaasamisvormidele, nagu Kultuuriministeeriumi juures tegutsevad rahvusvähemuste kultuurinõukoda, Ida-Virumaa rahvuskultuuriseltside ümarlaud ning romade nõukoda, hakanud Integratsiooni Sihtasutus kasutama koostööpäevaku formaati. Koostööpäevak toetab eri rahvusest

²⁰ Õppereisil kohtuti Viljandimaa omatulu teenivate ja kultuuri valdkonnas tegutsevate eestikeelsete mittetulundusühingutega.

²¹ Kultuuriministri määrused 07.01.2019 „Rahvusvähemuste katusorganisatsioonide toetamise tingimused ja kord“ ning 23.02.2019 „Rahvusvähemuste kultuuriseltside toetamise tingimused ja kord“

²² Antud juhul peab rõhutama, et Kultuuriministeeriumil on esimesena õnnestunud käivitada romade kogukonna projekt Eestis. Koostöövõimalusi alustati ja prooviti planeerida alates 2007. aastast.

²³ Koostööd takistavad samad tegurid erinevate sotsiaalsete võrgustike, vähese riigikeele oskuse tõttu jne.

seltside esindajate isiklike kontakte ning aitab seltsidel käivitada ühisprojekte. Rahvusvähemusseltse kaasati ka 2019. aasta veebruaris toimunud Sillamäe kultuurifoorumil „Kultuur ja haridus järgmise kümnendi lävel“, et aidata kaasa kodanikuühiskonna algatustele ja vabatahtlikule tööle kogukondade arendamisel. Eesti ja vene noorte vaheliste kontaktide loomisele aitab kaasa MTÜ VeniVidiVici, kes korraldab õpilasvahetusi. 2019. aastal osalesid õpilasvahetuses 20 üldhariduskooli – peamiselt Tallinnast, Narvast, Kohtla-Järvelt ja Jõhvist.

Uued algatused, kus keskenduti kultuurile ja spordile eri rahvusest inimeste koostöövõimalusena, olid järgmised: projekt „Kultuurisamm“²⁴, mis tutvustab rahvusvähemustele Eesti kultuurielu Eesti kultuuriasutuste teenuste kaudu ning rahvusvahelise kaitse saajate kultuuri- ja spordiprogramm „Meie Eesti: inimesed, kohad, helid, maitset“ ning „Kultuuriasutuste teenusedisaini koolitus- ja mentorprogramm“²⁵. Samuti korraldavad eesti keele majad Tallinnas ja Narvas²⁶ eesti keele ja kultuuri klubisid ning keelekohvikuid.

Valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ rakendusplaani vahehindamine näitas, et riiklik toetamine mängib olulist rolli rahvusvähemuste kultuurielu ja identiteedi säilitamisel. Ainult mittetasustatud vabatahtlike abiga ei oleks rahvusvähemuste kultuurielu Eestis tänasel kujul võimalikuks saanud. Väljakutsed, millega rahvusvähemuste organisatsioonid tänapäeval silmitsi seisavad ja mille ületamist peaks toetama, on rahvusvähemuste organisatsioonide tuluallikate mitmekesistamine, haldusvõimekuse tõstmine, nooremate põlvkondade kaasamine tegevustesse ja koostöö eesti kultuuriseltsidega. Samuti on muutunud sisserände kasvuga aktuaalseks uussisserändajate kaasamine kultuuri-tegevusse ning nende koostöö Eesti kultuuriseltsidega. Selle puhul on oluline toetada sihtrühma kaasamist ja koostööd, uurides nende huvi ja vajadust kultuurieluga seostuda.

Muinsuskaitse

2019. aasta oli muinsuskaitse jaoks suurte muutuste aasta. Esiteks jõustus uus muinsuskaitseeadus ning teiseks sai uue struktuuri ja uued ülesanded, sealhulgas ka muuseumivaldkonna arendajana, Muinsuskaitseamet.

Uus muinsuskaitseeadus jõustus 1. mail 2019. Sellele eelnes pikk, pea viis aastat kestnud ettevalmistusprotsess, mille käigus selgitati välja probleemkohad, kaasati huvirühmad ja ministriumid. Eelnõu saadeti esimesele kooskõlastusringile juba 2015. aasta alguses, kuid jäi seejärel riigieelarvelist lisarahastust ootama. Järgmised kaks aastat töid kaasa riigieelarve muudatuse ja jõuti kokkuleppele muinsuskaitse valdkonna lisarahastamises 1,4 miljoni euro ulatuses. See raha lisandus otseselt hüvitisteks kultuurimälestise omanikele seadusest tulenevate nõuete ja kitsenduste kompenseerimiseks.

²⁴ <https://estinst.ee/tegevused/kultuurisamm> (05.12.2019)

²⁵ Projekt on valminud Kultuuriministeeriumi ja Siseministeeriumi koostööna, mida rahastatakse Siseministeeriumi Varjupaiga-, rände- ja integratsioonifondist.

²⁶ <https://integratsioon.ee/eesti-keele-majad> (05.12.2019)

Uue seaduse eesmärk on luua parem tasakaal mälestiste omanike kohustuste ja õiguste vahel, et tagada seeläbi kultuurimälestiste pikaajaline säilimine. Vajadus seaduse muutmise järele tulenes elust enesest. Esiteks vaatas mälestiste registrist vastu ebameeldiv tööde: kolmandiku ehitismälestiste juures on seisundimärke „avariiline“ või „halb“. Teiseks oli eraomanike hulgas tehtud 2014. aastal põhjalik uuring²⁷, mis tõi probleemidena välja vajaduse avalikes huvides seatud piirangute tasakaalustamiseks, vajaduse praktilise nõustamise järele, aga ka muinsuskaitsete ja finantside nappuse. Kolmandaks olid mitmed seaduse punktid saanud takistuseks muinsuskaitse igapäevatoos.

Kuna enamik mälestistest kuulub eraomanikele (ehitistest koguni 80%), oli loogiline keskenduda ühe lähtekohana omanike ja riigi suhetele, sest mälestiste käekäik sõltub suuresti omanike motivatsioonist ja hoiakutest. Nii annabki uus seadus juurde senisest rohkem paindlikkust, lihtsustab asjaajamist, vähendab bürokraatiat, eristab kitsendusi mälestise liikide kaupa, seab sisse hüvitised ja suurendab toetusi. Lisaks tehti mitmed muudatused spetsiaalselt arheoloogiapärandi tõhusamaks kaitseks, et võidelda maailmas üha rohkem leviva kultuuriväärtuste illegaalse kaubandusega.

Esimest korda kehtib muinsuskaitstes kompensatsioonisüsteem, mille järgi hüvitatakse mälestise omanikule see osa töödest, mis tuleneb otseselt muinsuskaitse seadusest – see on uuringute ja muinsuskaitse järelevalve kulu. Lisaks saab omanik muinsuskaitse eritingimused nüüdsest riigilt tasuta. Hüvitis on osaline ja üksinda see ehitismälestisi aastakümnete pikkusest remondivõlast välja ei aita, kuid samm tasakaalukama süsteemi suunas on tehtud. Hüvitisi tuleb kombineerida toetustega, mille maht 2019. aastal samuti kasvas.

Hüvitiste ja toetuste maht kokku on 2,86 miljonit eurot. Sellele lisandus 2019. aastal võimalus taotleda tagastatud ehitismälestiste korrastamiseks raha Vabariigi Valitsuse omandireformi reservfondist. Nimelt muudeti muinsuskaitse seadusega koos ka erastamisest laekuva raha kasutamise seadust. Selle alusel eraldas valitsus Kultuuriministeriumile 1 miljonit eurot, et anda see toetuseks omandireformi käigus tagastatud ehitismälestistele. Toetust saab kasutada 2020. aastal ning see on mõeldud nende hoonete seisukorra parandamiseks, mis olid õigusvastaselt võõrandatud ja mida omanikel ei olnud võimalik Nõukogude võimu perioodil heaperemehelikult hooldada. Üldine tendents näitab, et suuremates Eesti linnades on ehitismälestised heas või rahuldavas seisukorras, seevastu maapiirkondades, kus elanikkond kahaneb ja paljud hooned jäävad kasutusest välja, on ehitismälestiste olukord halvem. Seega aitavad täiendavad vahendid lisaks okupatsioonikahjude hüvitamisele toetada just maapiirkondi.

Lisaks algatas Kultuuriministerium 2019. aastal kaks täiesti uut toetusmeetet. Alates 2020. aastast on võimalik väikelinnade ajaloolisi keskusi korrastada Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra Finantsmehhanismi programmi „Kohalik areng ja vaesuse vähendamine“ toel. Lähiaastatel investeeritakse selle programmi kaudu sotsiaalkaitse ja kohaliku arengusse hulk välisvahendeid, sh 3,3 miljonit eurot kultuuripärandisse, täpsemalt muinsuskaitsealadesse, mis asuvad väikelinnade ajaloolistes keskustes. Ette on valmistatud taotlusvoor, mille eesmärk on restaureerida ja võtta tühjana seisvad või

²⁷ Koostajad Tallinna Ülikooli Eesti Tuleviku-uuringute Instituut ja Eesti Kunstiakadeemia muinsuskaitse ja konserveerimise osakond, 2014. Tellija Riigikantselei Säästva Arengu komisjon. Kättesaadav: <https://riigikantselei.ee/et/valitsuse-toetamine/saastev-areng/saastva-arengu-komisjoni-raportid>.

alakesutatud hooned kasutusele ning elavdada seeläbi linnasüdameid kahaneva elanikkonnaga piirkondades. Korrastatud ja kasutuses olevad kultuuriväärtusega hooned parandavad elukeskkonda, muutes seda atraktiivsemaks, ning panustavad märkimisväärselt ehitus- ja turismisektorisse ning tööhöivesse.

Teine meede, mis 2019. aastal käivitus, on taluarhitektuuri toetamine. Selleks eraldati riigieelarvest aastateks 2019–2022 igal aastal 100 tuhat eurot taluelamute korrastamiseks. Taluhoonestus on kõige arvukam ja Eesti maamaastikku enim kujundanud element läbi aegade. Taluarhitektuuri korrastamise toetamine aitab neid hooned kasutusele võtta ja kasutuses hoida ning samal ajal kohalikke kultuuri- ja ehitustraditsioone elujõulisena hoida. Katsejärgus sai toetust küsida katusekatte vahetamiseks, sõltumata sellest, kas hoone on muinsuskaitse all või mitte. Toetuse vastu oli erakordne huvi, mistõttu otsustas Kultuuriministeerium lisada eelarvele omalt poolt teise 100 tuhat eurot ning taotlusvooriga kindlasti jätkata.

Möödunud aastal läbis hulga muutusi ka Muinsuskaitseamet. Uuendatud said ameti põhimäärus ja struktuur ning tööprotsesse korraldati ümber selliselt, et oleks võimalus teha rohkem ennetavat tööd nii muinsuskaitse kui ka muuseumivaldkonnas. Muinsuskaitseamet koostas uue strateegia ja erinevate valdkondade alastrateegiad. Järgmistel aastatel on ameti tegevuste keskmes mälestiste omanikele suunatud nõustamisteenuse ümberkujundamine, mida tehakse avalike teenuste arendamise programmi abil. Arendatud on ka omanikele ja avalikkusele suunatud e-teenuseid – mälestiste register on struktuurivahendite abil saamas uut funktsionaalsust. Lisaks muinsuskaitse valdkonnale hakkas Muinsuskaitseamet täitma muuseumide arenduskeskuse rolli, mis on samm põhjamaade mudeli suunas, kus neid kaht kultuuripärandi sõsarvaldkonda koos arendatakse. Muuseumid said endale ameti kujul valitsusasutuse tasandil tugiüksuse. Kahe valdkonna tegevustes on palju sarnast: kogumine ja kaitse alla võtmine, säilitamine ja hoidmine ning kultuuripärandi tutvustamine. On teemasid, kus muuseumide ja muinsuskaitsete tegevus on juba praegu tihedalt põimunud, kuid on ka kasutamata potentsiaali, eelkõige kultuuripärandi tutvustamisel, haridusprogrammides ning arendustegevustes.

2019. aastal alustas tööd Muinsuskaitse Nõukogu uus koosseis, kes käib koos järgmised neli aastat. Muinsuskaitse Nõukogu on Kultuuriministeeriumi juures tegutsev nõuandev kogu, kuhu kuuluvad erinevate elualade eksperdid ja muinsuskaitsega seotud sektorite esindajad. Juba varasemate koostööpartnerite kõrval (Eesti Arhitektide Liit, Eesti Muinsuskaitse Selts, ICOMOS²⁸ Eesti, Riigi Kinnisvara Aktsiaselts, Eesti Kunstiakadeemia jpt) toovad nüüdsest oma vaate muinsuskaitse nõukogusse Eesti Mõisate Ühendus, Eesti Omanike Keskliit, Eesti Linnade ja Valdade Liit ning Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse turismiarenduskeskus.

Seaduse uuenduskuurist jagub tööd veel mitmeks aastaks. 2019. aasta lõpuks said uuendatud halduslepingud nelja omavalitsusega muinsuskaitsealaste riiklike ülesannete delegeerimiseks (Tallinn, Tartu ja Narva). Järgneval neljal aastal uuendatakse kõigi Eesti

²⁸ ICOMOS (inglise keeles International Council on Monuments and Sites; prantsuse keeles Conseil International des Monuments et des Sites) on UNESCO järelevalve all tegutsev eraõiguslik spetsialistide ühendus, mille eesmärk on igakülgne kinnismälestistega tegelemine riiklikul ja rahvusvahelisel tasemel. Rohkem infot: <http://estonia.icomos.org/>

12 muinsuskaitseala kaitsekorralduskavasid. See protsess viiakse läbi omavalitsusi ja kohalikke kogukondi maksimaalselt kaasates. Kultuuriministeeriumil on kavas viia lähiaastatel läbi muinsuskaitseeaduse järelhindamine. See on osa tavapärasest õigusloome protsessist, millega hinnatakse tehtud muudatuste ellu rakendumist ja mõju. Kuna hüvitiste ja toetuste mõju avaldub teatud viivitusega, tuleb adekvaatse ülevaate saamiseks anda seadusele piisav rakendusperiood.

Muuseumid

Kultuuriministeeriumi haldusalasse kuulub seitse riigimuseumi ning 13 riigi osalusel asutatud muuseumide sihtasutust. Teiste ministeeriumide haldusalas on veel neli riigimuseumi: Eesti Maanteemuuseum Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi haldusalas, Eesti Loodusmuuseum Keskkonnaministeeriumi haldusalas, Eesti Sõjamuuseum – kindral Laidoneri muuseum Kaitseministeeriumi haldusalas, Eesti Tuletõrjemuuseum Siseministeeriumi haldusalas ning üks riigi osalusel asutatud muuseumide sihtasutus Maaeluministeeriumi haldusalas – SA Eesti Maaelumuuseumid. Kõik muuseumid panustavad riigi muuseumivaldkonna eesmärkidesse, pakkudes oma muuseumikogu temaatikast lähtuvaid haridusprogramme ning säilitades ja tutvustades Eesti kultuuripärandit.

Muuseumid on arenemas pelgalt hoiukohtadest kogukonna peegliks ja suhtlusplatvormiks. Nad on muutunud paindlikumaks, kiiresti kohanevaks, auditooriume kaasavaks kultuuri- ja hariduskeskuseks, kus loovus on ühendatud teadmise ja kogemusega ning kus külastaja saab ise luua uut teadmist ja jagada oma kogemusi. Riigi ülesanne on muuseumide selles protsessis igati toetada ning luua eeldused avalikkusele kvaliteetse muuseumikogemuse pakkumiseks.

Muuseumivaldkonna olulisimad märksõnad 2019. aastal olid ametkondlikud reformid ja infotehnoloogilised arendused. Reformid puudutavad Muinsuskaitseametite töö ümberkorraldamist ja riigi muuseumivõrgu korrastamist ning arendused on seotud muuseumide infosüsteemiga MuS ja tehisintellekti võimaluste katsetamisega muuseumides. Muudatuste ja arenduste laiemat mõju saab hinnata mõne aasta pärast, sest praegu on need otseselt puudutanud pigem muuseumitöötajaid kui -külastajaid. Pikemas perspektiivis on kõigi muudatuste eesmärk, et iga MuSi kasutaja, näituse või ürituse külastaja, haridusprogrammis osaleja, kodu-uuriija või teadlane või muul põhjusel muuseumisse tulija saaks veel parema muuseumikogemuse kui praegu.

2019. aastal taasavasid oma ukseid mitmed muuseumid, mis renoveerisid oma hooneid tervikuna või uuendasid püsiekspositsioone. Täieliku uuenduskuuri läbis Eesti Meremuuseumi filiaal Paksus Margareetas. Tartu Linnamuuseumi filiaal Tartu Lauulupeomuuseum avas uue püsinäituse „Oma viisi hoides“ ning Eesti Arhitektuurimuuseum lastele ja noortele mõeldud haridusliku püsiekspositsiooni „Uuri ruumi!“, mis õpetab kogema ruumi ja tabama arhitektuuri olemust. Statistika²⁹ näitab, et enim külastatakse muuseumide Tallinnas või Tartus, mis on mõistetav, sest neis linnades on muuseumide ning elanike ja turistide kõige rohkem. Samas püüab riik rohkem panustada ka

²⁹ Statistikaamet <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=KU05#>

teiste piirkondade muuseumidesse. Näiteks restaureeritakse praegu täielikult Narva linnust ning Narva Muuseumi uus püsiekspositsioon avatakse külastajatele 2020. aasta kevadel. 2019. aasta suvel valmis Haapsalu piiskopilinnuse muuseum ning Eesti Maanteemuuseum avas Põlvamaal Varbusel uues masinahallis püsinäituse „Masinate valitsemine“, mille kõige unikaalsem osa on liikluskasvatuse keskus, mis annab ülevaate auto mehaanikast, liiklusfüüsikast ja ohutust liiklemisest.

Muuseumide ja muinsuskaitse teemade koondamine alates 1. maist 2019 Muinsuskaitseametisse tulenes kultuuri valdkonna arengudokumendist „Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020“, mille kohaselt peab riik soodustama kultuuripärandi terviklikkuse põhimõttest lähtuvalt tihedat koostööd ja koordineeritud tegevust muuseumide ja muinsuskaitse vahel. See ümberkorraldus võimaldab kultuuriväärtuste valdkonda juhtida ühtselt ning ressursse paindlikumalt ja efektiivsemalt kasutada. Nüüd saavad Muinsuskaitseametist kõik muuseumid, olenemata nende juriidilisest või omandivormist, nõu ja tuge erinevates küsimustes: eelkõige muuseumiseaduse rakendamisest ja muuseumi üldisest töökorraldusest, muuseumikogudest, autoriõigustest ja andmekaitsest. Muinsuskaitseamet korraldab ka muuseumitöötajatele koolitusi, töötab välja juhendeid, tellib uuringuid ja analüüse, juurutab standardeid. Kultuuriministeerium jäi muuseumidele kontaktiks investeeringute ja riigi antava tegevustoetuse küsimustes. Samuti on ministeeriumi korraldada õigusloome ja muuseumivaldkonna strateegiline planeerimine.

Muuseumivõrgu kujundamisel on jätkuvalt lähtutud asutuste tegevuse jätkusuutlikkuse ja muuseumide mitmekesisuse tagamise põhimõttest. 2019. aastal alustasid endiste riigimuuseumide asemel tegevust Sihtasutus Eesti Ajaloomuuseum ja Sihtasutus Rannarootsi Muuseum. Kui varasema plaani kohaselt pidi muuseumivõrgu korrastamine olema lõpule viidud 2019. aasta jooksul, siis seoses uue valitsuse ametisse asumisega Kultuuriministeeriumi haldusala riigimuuseumide ümberkorraldamine sihtasutusteks peatus. Vabariigi Valitsus kiitis 1. augusti 2019 valitsuskabineti istungil heaks riigireformi uue tegevuskava, mille kohaselt tuleb muuseumivõrgu korrastamine lõpule viia 2020. aasta jooksul. Kultuuriministeeriumi haldusalas on tegevusvormi ümberkujundamise ootel Eesti Arhitektuurimuuseum, Eesti Tarbekunsti- ja Disainimuuseum, Viljandi Muuseum, Tartu Kunstimuuseum ja Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum. Kavas on analüüsida ka Eesti Rahva Muuseumi muutmist avalik-õiguslikuks juriidiliseks isikuks.

Riigi üks eesmärke on toetada muuseumidesse kogutud mälu ja teadmiste lahtimõtestamist ning avalikku kasutusse toomist, mh tänapäevaste e-lahenduste ja kogude digiteerimisega. Selle eesmärgi saavutamisel on üks vahenditest muuseumide infosüsteem ehk MuIS, mis on praeguseks aga nii moraalselt kui ka tehniliselt vananenud. Muinsuskaitseameti ülesanne on ka MuISi arendamine. 2019. aasta lõpus algas koostöös Registrate ja Infosüsteemide Keskusega MuIS 2.0 loomise esimene etapp. Projekti maksumus on ligi pool miljonit eurot ning seda rahastatakse struktuurifondidest. 2020. aasta lõpuks peab valmima kasutatavuse analüüs kogu uuele infosüsteemile, prototüüp ja esimene osa uuest tarkvarast – kuus muuseumitöötaja ja avaliku keskkonna moodulit. Eesmärk on luua uus infosüsteem, mis vastab tänapäevastele vajadustele, toetab optimaalselt muuseumide tööd ning võimaldab paremat ligipääsu muuseumides leiduvale kultuuripärandile.

IT-valdkonnas oli 2019. aasta muuseumide jaoks üsna uuendusmeelne. Kultuuriministeeriumi ja Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi koostöös toimusid 2019. aasta alguses töötoad, mille eesmärk oli leida andmeanalüütikal ja tehisintellektil põhinevaid lahendusi avaliku sektori asutuste väljakutsetele. Muuseumivaldkonnas loodi nende töötubade tulemusena lausa kaks projekti, mida veab Muinsuskaitseamet: järgmise

aasta jooksul peaks valmima kahe tehisintellekti ehk krati prototüübid, millest üks aitab museaale tõhusamalt kirjeldada ja teine hõlbustab museaalide inventuuride tegemist ning konserveerimistööde planeerimist. 2019. aastal toimus Eestis ka esimene muuseumihäkaton, mille eesmärk oli panna kratid muuseumide näituste ja publikuprogrammide heaks tööle. Häkatoni võitis Eesti Loodusmuuseum ideega arendada muuseumi haridusprogramme personaalsemaks, lähtudes õpilase oskustest ja huvidest. Muuseumidel nagu ka teistel mäluasutusel on Eestis olnud võimalus võtta krattide arendamisel liidriroll, sest meil on käimas ka kultuuripärandi digiteerimise üleriigiline projekt, mille käigus digiteeritakse väga suur hulk kultuuripärandit ehk andmeid, mida krattide arendamisel saaks edukalt kasutada.

2019. aastal jätkati muuseumide ühishoidlate rajamise kontseptsiooni edasiarendamisega ning kogemusi käidi kogumas Soome ja Rootsi kolleegidelt. Ühishoidlate rajamise peaeesmärk on tagada riiklike muuseumikogude pikaajaline säilimine, kuid hoidlad panustavad oluliselt ka kultuuripärandi paremasse kättesaadavusse. Põhja-Eesti ühishoidla pakuks museaalide säilitamise teenust laiemalt koos konserveerimis-, restaureerimis- ja digiteerimisteenustega. Lõuna-Eesti ühishoidla krundiotsingute käigus tekkis idee rajada see Eesti Rahva Muuseumi kõrvale Raadi mõisavaremetesse avahoidlana. Raadi avahoidla võiks töötada suurepäraselt sümbioosis ERMi külastusega. Sellest võidaksid kõik – riiklik kultuurimälestis saab uue elu, museaalid on hoitud ja külastajatele maksimaalselt avatud (hetkel on muuseumikogudest eksponeeritud ca 5%) ning külastajatel on lisapõhjus Raadile tulemiseks. Selle idee tehniline teostus vajab veel täiendavaid uuringuid. 2020. aastal on plaanis välja töötada ühishoidlate arhitektuurivõistluste lähteülesanded. Jätkuvalt on fookuses muuseumihariduse teemad. 2019. aastal valmis Kutsekoja OSKA³⁰ esimene kultuuri- ja loometegevuse tööjõu- ja oskuste vajaduse uuring³¹, mille raames uuriti ka muuseumivaldkonna vajadusi aastani 2026. Uuring esitas muu hulgas ettepanekud haridussüsteemile valdkonna vajaduste rahuldamiseks. Et olla atraktiivsed ja mitmefunktsioonilised kultuuri- ja hariduskeskused, vajavad muuseumid erialase väljaõppega spetsialiste. Uuring tõi välja kasvava vajaduse muuseumipedagoogika ja -didaktika teadmistega töötajate järele. Selleks, et muuseumid saaksid täita ka hariduskeskuse rolli, on vaja pakkuda muuseumipedagoogika täiendõpet.

Riigieelarve vahendite nappuse tõttu ei ole kahjuks rakendunud õpilaste muuseumitundides osalemise toetussüsteem, mille ettepaneku Kultuuriministeerium ja Haridus- ja Teadusministeerium 2019. aasta kevadel ühiselt esitasid. Teemaga minnakse edasi 2020. aastal. Kultuuriministeeriumi juures koos käiva muuseuminõukogu ettepanekul võiks muuseumiõpe olla osa ka formaalharidusest.

Nagu tõi välja ka OSKA uuring³², on muuseumide külastatavus viimase kümnendi jooksul oluliselt kasvanud ning kasvutrendi näitavad ka muuseumide pakutavad haridustegevused eri sihtrühmadele. See tähendab, et kultuuripärandi kogumise, hoidmise, uurimise ja eksponeerimise kõrval on kasvanud muuseumi kui haridusasutuse roll ning oluliselt on

³⁰ OSKA – tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteem

³¹ „Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele – kultuur ja loometegevus I: etenduskunstid, käsitöö, museoloogia, muusika, raamatukogundus, sport“ <http://oska.kutsekoda.ee/field/kultuur-ja-loometegevus-i/>

³² http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2019/10/OSKA-Kultuur-ja-loometegevus_I-osa_uuringuaruanne_2019_16.10.2019.pdf lk 10

laienenud pakutavate teenuste valik. Aina olulisemaks muutub kõrgel tasemel ja sihtrühmale sobiva teenuse tagamine, millele on suunatud ka riigi rahaline ja seadusandlik toetus. 2019. aasta lõpus läbi viidud muuseumiseaduse rakendamise järelanalüüsi tulemuste põhjal valmistatakse 2020. aastal ette muuseumiseaduse muudatusettepanekud. Eraldi tähelepanu alla võetakse muuseumide rahastussüsteemi korrastamine.

Raamatukogud

Kolmandat aastat järjest võib positiivseks lugeda laenutuste arvu tõusu rahvaraamatukogudes, mis 2018. aastal küündis ligi 10,4 miljonini. Samas on Eesti raamatukogude valdkond jõudnud faasi, kus jätkusuutlikkuse tagamiseks on vaja teha innovatsioonisamm. Eesti e-riik areneb ja kodanikud vajavad avalikelt asutustelt uusi teenuseid, mida raamatukogud oma avatuse, laiahaardelise võrgustiku ning infopädevate töötajatega pakkuda saavad. Oluline on taasäratada inimeste huvi raamatukogude vastu, tugevdada kasvavate kontaktide kaudu kogukondi, luua huvitavam elukeskkond ning toetada Eesti kultuuri ja ettevõtlust laiemalt.

Milline võiks olla raamatukogu 2.0? Selle küsimuse üle arutati 2019. aasta suvel Kagu-Eestis ametnike välitööde raames toimunud loometalgul „Vunki mano!“. Sel korral sai nii talgulistelt kui ka veebis loometalguid jälginud publikult suurima arvu toetushääli mõttearendus, mille eesmärk oli viia raamatukogud massidesse. Raamatukogu teenuste laiendamisele keskenduva pilootprojekti nimi oli „Trehvämi Rõugõn #trehvpunkt“. Idee kasvas välja Setomaal Treski küünis toimunud raamatukogude tuleviku seminari diskussioonist „Rahvaraamatukogud: riik ja kohalik omavalitsus, kelle visioon ja plaan?“. Esitletud tulevikuraamatukogudes võiksid näiteks asuda nii riigi, ettevõtja kui ka idufirma kaugtöökontor, tugi Eesti e-teenustele, videokonverentsi võimalused, arutelude ja ürituste korraldamise võimalused, aga ka lastehoid ja tööriistavahetuspunkt või pakiautomaat. Pilootprojekt on kavas läbi viia Rõuge vallas. Projekti eesmärk on tagada teenuste kättesaadavus võimalikult lähedal elanikele, toetada raamatukogude jätkusuutlikkust ning tugevdada seeläbi kogukonda.

Juurdepääsu e-riigi teenustele raamatukogud praegu täiel määral pakkuda veel ei suuda. Kuigi lugeja saab oma nutitelefoni või muu seadme raamatukogu WiFi-võrku lülitada 77% kohaliku omavalitsuse rahvaraamatukogus (nt Saaremaal kõigis), siis ligi neljandikus raamatukogudest saab internetist e-teenuseid tarbida ainult raamatukogu seadmetest. Olukord on muutumas, sest tänu Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumi rakendatava uue põlvkonna lairibavõrkude arendamise meetmetele on internetiühenduste arv paranenud (nt viies raamatukogus Tartumaal). Teisalt puuduvad mitmetes väiksemates rahvaraamatukogudes arvutid, mis võimaldaksid e-teenuste kasutamist. Kohalikud omavalitsused jätkavad jõudumööda raamatukogude internetiühenduste kiiruste tõstmist ja uue tehnoloogia soetamist.

Rahvaraamatukogudel on jätkuvalt oluline roll tagada kõigile Eesti elanikele võrdsed võimalused, et end harida ja kultuurist osa saada, aga ka lugemisharjumusi ja digioskusi arendada. Käimasoleva rahvaraamatukogu seaduse uuendamise protsessis töötatakse välja uued koostöövormid raamatukoguvõrgu ja teenuste arendamiseks, et raamatukoguteenus tervikuna muutuks tänapäevaseks ning lugeja vajadustele vastavaks. Seaduseelnõu valmib 2020. aasta lõpuks.

2017. aastal toimunud haldusreform mõjutas jätkuvalt ka 2019. aastal rahvaraamatukogude töökorraldust ja selle juhtimist. Suurenenud rahvaarvu ja territooriumiga omavalitsused (nt Saaremaa, Tori, Peipsiääre, Röpina, Läänerranna, Järva, Rapla vald) liitsid valla raamatukogud ja teenused ühe juhtimise alla, mis võimaldab teenuse kvaliteeti ühtlustada ja tõsta. Näiteks liitusid 2019. aastal Saaremaa valla 26 raamatukogu Saare Maakonna Keskraamatukoguga. Raamatukogude ühendamine on võimaldanud kasutada paindlikumalt eelarvet, ühtlustada töötasusid, optimeerida majandamiskulusid ning uuendada tehnilisi vahendeid ja sisustust (nt Pärnumaal). Jõgeva Linnaraamatukogu sai uued ruumid renoveeritud Jõgeva Põhikooli juurdeehituses. Samas on muret tekitavaks tendentsiks (nt Harjumaal) raamatukogude töötajate koormuse vähendamine ja sellest tulenev raamatukogude lahtiolekuaegade lühenemine – see võib muuta teenuse vähem kättesaadavaks. 2020. aastal jätkub omavalitsuste rahvaraamatukoguteenuse ümberkorraldamine.

Raamatukoguteenuse kättesaadavuse üks olulisi komponente on infotehnoloogilised süsteemid ja nende veebipõhised teenused. Tervikuna võimaldab digitaliseerimine raamatukogudel oma teenused kasutajale mugavamaks muuta. Rahvusraamatukogu avas ööpäev läbi töötava raamatukapi, kus lugemisvara kättesaamine ja tagastamine käib ID-kaardi alusel. Lääne Maakonna Keskraamatukogu saadab alates 2019. aastast laenutatud raamatu igasse Omniva pakiautomaati Eestis (tasulise teenusena). Põltsamaa raamatukogus ja Jõgeva linnaraamatukogus võeti kasutusele teavikute laenutuse iseteenindus. Raadiolaineid kasutavale teenussüsteemile üleminekut juurutavad lisaks teadusraamatukogudele ka esimesed rahvaraamatukogud, näiteks Viljandi Linnaraamatukogu ja Hiiu Valla Raamatukogu ning sellele üleminekut kavandab ka Tallinna Keskraamatukogu. Raamatukogude juurde lisandub aina uusi tagastuskaste, mis võimaldavad raamatu tagastada ka raamatukogu kinniolekuaegadel. MTÜ Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi (ELNET Konsortsium) raamatukogud jätkavad Tartu ja Tallinna andmebaaside liitmisel tekkinud topeltkirjete kokkuviimist ning e-kataloogi ESTER, Eesti artiklite andmebaasi ISE ja teiste hallatavate infokogude arendamist.

2018. aastal alanud raamatukogude ja teiste mäluasutuste koostöö valdkondadeülese suuremahulise digiteerimise ettevalmistamisega jõudis 2019. aastal esimeste praktiliste tulemusteni – alustati trükiste, dokumentide ja esemete digiteerimisega. Kultuuripärandi digiteerimine jätkub ka 2020. aastal. Lisaks eelnimetatutele digiteeritakse fotosid, filme ja kunsti. Samuti alustatakse eelnevatele analüüsidele ja eri pärandivaldkondade vahelistele kokkulepetele tuginedes pikaajaliste digitaalsete säilitamise süsteemide arendamisega. Näiteks hangib Eesti Rahvusraamatukogu rahvustrükise digitaalarhiivi tarkvara ning arendatakse muuseumide infosüsteemi MuS.

Raamatukoguteenuste arendamise ja elukestva õppe toetamise eeldus on erialaselt pädevad raamatukoguhoidjad, kelle koolitamiseks toetas Kultuuriministeerium 2019. aasta jooksul 28 projekti. Innovaatiliste lahenduste kasutusele võtmiseks on üha olulisem maailma parimate raamatukogudega tutvumine. 2019. aastal osalesid raamatukoguhoidjad rahvusvahelisel raamatukoguteenuste messil Generation Code (Euroopa Parlamendis Brüsselis) ning Rahvusvahelise Raamatukoguühingute ja Institutsioonide Liidu (IFLA) aastakonverentsil Ateenas. Samuti oli populaarne õppevisiidipaik Helsingi Linnaraamatukogu uus hoone ja teenuskeskus Oodi. Samas käidi kogemusi vahetamas ka Eestis Põlvamaa ja Ida-Virumaa raamatukogudes. Tähelepanuvääriv õppereis toimus Iirimaa, kus käisid 20 raamatukogu direktorit ja peaspetsialisti. Reisi eesmärk oli tutvuda Iirimaa

ühtse rahvaraamatukogude võrguga, väga hästi rakendatud üleriigilise raamatukogusüsteemiga, automatiseeritud tööprotsessidega ning riiklike programmide tegevustega.

2019. aastal lõppes Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ellu kutsutud ja Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud digitaalse kirjaoskuse suurendamise koolitusprojekt „e-Kogukond“. 2019. aasta lõpuks on BCS Koolitus ASi ja Eesti Rahvusraamatukogu digitaalse kirjaoskuse baasoskuste juhendajakoolituse läbinud 1000 raamatukogutöötajat, kes oskavad nüüd kogukonna inimesi avaliku ja erasektori e-teenuste kasutamisel juhendada. Üle 100 raamatukogu kõigis maakondades toetas ITvaatlikkuse kampaaniat nõuandepunktidega küberturvalisuse küsimustes. Raamatukogudest ja nende töötajatest on saanud igapäevane tugi kogukonna elanikele e-teenuste, arvutite ja nutiseadmete kasutamisel.

Valdkonna partnerorganisatsioon MTÜ Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing (ERÜ) andis olulise panuse kultuuripoliitika kujundamisse. Ühing on oluliselt tõstnud nii traditsiooniliste kui ka innovaatiliste tegevuste kvaliteeti ning edendanud koostööd. 2019. aastal algatas ühing koos Creativity Labiga koolitusprogrammi, mille eesmärk on raamatukogu töötajate juhtimiselase võimekuse tõstmine. Koolitus jätkub 2020. aastal.

2019. aastal on märgatavalt hoogustunud raamatukogude tegevus laste- ja noorte lugemisharjumuste kujundamisel. Näiteks toimusid suvelugemised Keilas, Viimsis, Turbas ja Raasikul. Narvas jätkusid projektid „Lugemiskoerad“, „Raamatukogu kotis“, „Lauamängude klubi“ jm. Tartumaal toimusid lasteraamatupäev „Rõõm lugemisest“, juttude ja luuletuste kirjutamise konkursid ning kirjandusviktoriinid. Ida-Virumaa raamatukogud on algatanud põnevad projektid, kus enne arvutikasutamist tuleb raamatut lugeda. Kui alguses tekitas see lastes võõristust, siis nüüd tehakse seda juba rõõmuga.

Üle-eestilised raamatukogude üritused ja raamatukogupäevad „Kohtume raamatukogus“ olid kantud eesti keele ning laulu- ja tantsupeo teema-aastast. Tegeleti eesti keele kohvikute korraldamisega, et toetada elanike eesti keele õpet vabas vormis vestluste abil ja algatati koostööprojekte, mis tutvustavad pagulasperede lastele raamatukogusid ja nende teenuseid. Raamatukogudes toimus palju põnevaid kohtumisi kirjanike, luuletajate, teatriinimeste, Youtube'i sisuloojate, blogijate, õpetajate, kodu-uurijate, ristsõnade koostajate, meditsiinitöötajate ja looduseuurijatega, viipekeelepäeval vaegkuuljate ja teiste valdkondade inimestega. Raamatukogudes oli sadu näitusi ja väljapanekuid. Toimusid kirjanduse- ja muusikaõhtud, tegutsesid kirjanduskohvikud, lugemisklubid, öölugemised ja ühised pannkoogihommikud. Projektipõhiselt said raamatukoguhoidja ametit proovida ka kohalikud tuntud inimesed – vallavanemad, haridus-, kultuuri- ja sotsiaalnõunikud, linnapead jt.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing korraldas 2019. aastal esimest korda kohalikele omavalitsustele teabepäeva, et ühiselt arutada raamatukogude arendamist. 2019. aastal oli ka aktiivne Balti riikide raamatukoguühingute koostöö. Olulise panuse valdkondadeülese koostöö arendamiseks andsid jätkuvalt „Raamatukogud-muuseumid-noored“ projektid, mis suurendasid kultuuri- ja mäluasutuste koostööd noortekeskustega ning kaasasid noori kultuuritegevustesse ja -loomesse.

Raamatukogu valdkond jälgib ühiskonna arengu trende ja tegeleb väljakutsetele lahenduste leidmisega. Näiteks Tallinna Keskraamatukogu on aktiivne täiskasvanute õppimist ja elukestvat õpet toetavates tegevustes – raamatukogu pälvis selle eest 2019. aastal MTÜ Eesti Täiskasvanute Koolitajate Assotsiatsiooni (ANDRAS) aasta õpitoetuse tunnustuse. Samuti laiendas Tallinna Keskraamatukogu 2019. aastal senioritele

tegevushommikute korraldamise projekti, viies see kõigisse linnaosadesse. Tallinna linna ja Sotsiaalministeeriumi toel käivitatud projekt loob eeldused, et seniorid saaksid olla informeeritud ja aktiivsed ühiskonnaliikmed ning seeläbi tõuseks nende elukvaliteet. Lisaks väljaannete laenutusele pakuvad raamatukogud teisigi uusi olulisi ja vajalikke teenuseid. Näiteks vererõhu mõõtmine, lamineerimine, paberihundi kasutamine ning kogukonnale oluliste vahendite ja esemete, näiteks laua- ja õuemängude, lugemise abivahendite, spordi- ja seljamassaaživahendite jms laenutamine.

Nägemispuudega inimestele parema kultuurist osasaamise võimaluse tagavad Eesti Pimedate Raamatukogus igal aastal valmistatud ja Veebiraamatukogus 855 lugejale kasutatavaks tehtud üle 4300 eesti- ja võõrkeelset heli, e-raamatut ning ajalehte ja ajakirja.

2019. aastal avas Viimsi vald tänapäevase, atraktiivse, inspireeriva ja ühistegevust soodustava rahvaraamatukogu neli korda suuremal pinnal kaubanduskeskuses, milles on stuudiod muusika ja videote tegemiseks, lasteraamatukogu, noortekeskus, saal sajale inimesele ning lisaks hulgaliselt võimalusi ürituste korraldamiseks. 2019. aastal käivitus Eesti Rahvusraamatukogu hoone rekonstrueerimise protsess, et kujundada sellest moodne kultuuri- ja hariduskeskus, kus hakkavad paiknema ruumid ka Rahvusarhiivi Tallinna osakondadele, sh Filmiarhiivile. Rahvusraamatukogu eesmärk on tagada terve Eesti raamatukoguvõrgu vaates hästi toimivad ja kliendisõbralikud e-lahendused, mis toetavad informatsioonile juurdepääsu ning elukestva õppe pakkumist. Algatatud on mitmed kesksete teenuste arendusprojektid, nagu e-väljaannete laenutuskeskkond, ühtne raamatukogusüsteem ning projekt „Raamatud liikuma“. Rahvusraamatukogu seisab selle eest, et raamatukogudesse jõuaksid tänapäevased ja uuendusmeelsed lahendused. Selleks on algatatud kaks tehisintellekti rakenduse prototüüpi, nn krati väljatöötamist, millest üks on „automaatne märksõnastamine“, mis aitab sisemisi protsesse optimeerida ning samas loob lisaväärtuse kasutajatele. Teine on „küsi meilt“ teenuse arendus, mis aitab tagada raamatukoguteenuse seitse päeva nädalas ööpäev läbi ning vähendab ka raamatukogutöötajate töökoormust. Rahvusraamatukogu kui hariduse omandamise ja õpitegevuse toetaja pakub eri vanuserühmadele laias valikus teematunde, infokirjaoskuse ja meediapädevuste koolitusi ning toetab digipädevuste omandamist laiemalt. Eesti keele aasta ja õppimise kuu tähistamiseks valmisid Rahvusraamatukogu ja Multilingua Keelekeskuse koostöös otsimismängud erinevatele keeletasemetele. Mängude eesmärk on pakkuda igas vanuses õppijatele elamusi ning interaktiivseid, mängulisi ja praktilisi õppimisvõimalusi. Suurnäitus „Laulupeoraamatukogu. Eesti laulupidu sõnas, pildis ja helis“ ning sellega seotud igapäevased tasuta ekskursioonid ja haridusprogrammid õpilastele töid külastajani üldlaulupidude traditsiooni trükikultuuri eri väljendusvormide kaudu.

Rahvakultuur

Rahvakultuur hõlmab eesti pärimuskultuuri ja rahvuslikel traditsioonidel põhinevat kunstilist harrastustegevust, rahvuslike ja paikkondlike kultuuritraditsioonide uurimist, hoidmist ja jäädvustamist, avalikke kultuurisündmusi ning rahvakultuuri seltsitegevust, koolitust ja täiendõpet.

Lähtuvalt Vabariigi Valitsuse 2017. aastal tehtud otsusest viia osa riigipalgalisi töökohti Tallinnast välja, asub Rahvakultuuri Keskus alates 2019. aasta jaanuarist Viljandis. Lõplik kolimine sai teoks 2019. aasta oktoobris, kui avati peamaja taga asuv koolitusmaja.

Keskuse kolimisega uuendati osaliselt meeskonda ja korraldati ümber igapäevane töö. Uus meeskond algatas 2019. aastal mitmeid olulisi projekte, nagu arengustrateegia koostamine, stiiliraamatu konkurss ja uue kodulehe loomine. Lisaks sellele vedas Rahvakultuuri Keskus laulu- ja tantsupeo vaatamiseks vajalike ekraanide paigaldamise ideed, mille kaudu sai peost osa terve Eesti. Asutusest on saanud oluline arendus- ja kompetentsi keskus kogu rahvakultuuri jaoks. Koolituste korraldamise suurim väljakutse Viljandis on aga puudulik transport – puuduvad otseühendused maakondade keskustest või need on harvad. Seepärast on vajalik jätkata koolitustegevusi osaliselt ka Tallinnas. Kolimise käigus tekkis esimest korda võimalus leida Tallinnasse rahvakultuurispetsialist. Arvestades rahvakultuuri kollektiivide suurt hulka Tallinnas ei suutnud Harjumaa rahvakultuurispetsialist huvigruppide vajadustele seni täiel määral vastata. Tallinna spetsialist panustas 2019. aastal ka suuresti laulu- ja tantsupeo õnnestumisse.

Rahvakultuuri üks olulisemaid väljakutseid järgneval aastal on andmete kogumise süsteemide korrastamine. 2007. aastal loodi Rahvakultuuri Keskuse juurde rahvakultuuri andmekogu. 2009. aastal loodi aga laulu- ja tantsupeo osalejate tarbeks eraldi register, mida peab Eesti Laulu- ja Tantsupeo SA. Andmekogu ja register on nii valdkonna poliitika kujundamiseks ja protsesside hindamiseks kui ka peo korraldamise töövahenditena väga vajalikud, kuid mõlemad on vananenud ja sisaldavad dubleerivaid andmeid. Seetõttu on järgnevatel aastatel kavas luua ühtselt toimiv ja tänapäeva nõuetele vastav infosüsteem.

Hasartmängumaksu seaduse ja kultuurkapitali seaduse muutmisest lähtuvalt muutus 2019. aastast hasartmängu vahenditest laekuva kultuurivaldkonna toetuste eraldamine. Toetus on nüüdsest regionaalse kultuuritegevuse toetus ning selle menetlemine anti üle Rahvakultuuri Keskusele. Selleks, et hinnata uue süsteemi vastavust valdkondlikele vajadustele, on 2020. aastal plaanis teha vahekokkuvõtte.

Rahvakultuuri Keskus on Eestis ka UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitsekonventsiooni rakendusasutus. Konventsioon näeb ette konventsiooniosalisriikide kohustust pidada oma UNESCO vaimse kultuuripärandi nimistut, mis on üks osa laiemast kultuuripärandi hoidmise ja väärtustamise protsessist. 2019. aasta alguses täitus Eesti nimistus 100 sissekannet. Keskus tänas ja tunnustas sissekannete tegijaid selleks spetsiaalselt loodud meenete ja tänusünnimusega. Keskuse vaimse kultuuripärandi osakonnal ning maakondade rahvakultuuri spetsialistidel käib koos kogukondadega vaimse kultuuripärandi kaardistamiseks regulaarne töö ja meie vaimse pärandi kandmine nimistusse jätkub.

2018. aastal asutati Tartu Ülikooli kultuuriteaduste instituudi juurde vaimse kultuuripärandi rakendusuringute UNESCO õppetool. 2019. aasta märtsis sõlmisid UNESCO ja Tartu Ülikool koostöökokkuleppe, mis pani ametliku aluse koostööraamistikule UNESCO ja õppetooli vahel. UNESCO õppetooli nimetus ja positsioon on ainulaadne nii Tartu Ülikoolis kui ka terves Eestis. Paljude maailma riikide ühinemine UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooniga on kasvatanud vajadust spetsialistide järele, kes mõistavad kultuuripärandi olemust, sellega seotud ühiskondlikke protsesse ning sotsiaalset ja majanduslikku konteksti. Vaimse kultuuripärandi rakendusuringute UNESCO õppetooli eesmärk on neid protsesse toetada ja jälgida – luua teadusuuringutega uusi tõlgendusi, valmistada üliõpilasi ette tööks selles kiiresti arenevas valdkonnas ning luua juba tegutsevatele praktikutele võimalused kogemusi vahetada ja uuemate uurimistulemustega kursis olla.

Vaimse kultuuripärandi valdkonnas oli 2019. aastal esimest korda võimalus enda teadmisi professionaalset täiendada, sest Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia ja Rahvakultuuri

Keskuse koostöös loodi õppeaine „Vaimne kultuuripärand“. Õppeaine eesmärk oli avardada õppija teadlikkust vaimsest kultuuripärandist ning anda oskus märgata ja väärtustada traditsiooniliste teadmiste, oskuste ja kommete rolli kestliku ühiskonna kujunemisel. Õppeaine raames käsitleti selliseid teemasid, nagu vaimne kultuuripärand ja enesemääratlus, vaimse kultuuripärandi hoidmine ja roll kogukonna sidujana, vaimse pärandi uurimine ja vahendamine, vaimse pärandi ja loomemajanduse seosed ning vaimne kultuuripärand ja keskkond loominguilises eneseväljenduses.

2018. aasta lõpus laekus MTÜ-lt Eesti Haabjaselts Kultuuriministeriumile ettepanek kaaluda Soomaa haabjaehituse traditsiooni kandmist UNESCO inimkonna vaimse kultuuripärandi esindusnimekirja, võttes arvesse selle traditsiooni olulisust nii Eestis kui ka meie hõimurahvaste seas. Soomaa haabjaehituse tunnustamine UNESCO poolt motiveeriks kindlasti ka vastava pärandi kandjaid nii Eestis kui ka meie hõimurahvaste seas otsima sellele täiendavat tunnustust ja tuge eri tasanditelt ning looks uusi, sh rahvusvahelisi koostöövõimalusi ühepuupaadi³³ ehitajate ja selle pärandi populariseerijate vahel. 2019. aastal on Soomaa kogukond aktiivselt tegelenud Rahvakultuuri Keskuse ja UNESCO Eesti Rahvusliku Komisjoni nõustamisel taotluse ning traditsiooni tutvustava filmi koostamisega. Kande esitamise tähtaeg UNESCO-le on 2020. aasta märtsis.

ÜRO Peaassamblee kuulutas 2019. aasta põlisrahvaste keelte aastaks ja määras selle juhiks UNESCO. Eestis tähistati aastat põliskeelte aastana fookusega eesti murdekeeltele. Kultuuriministerium toetab murdekeelte säilimist ja arengut eri kultuuriruumide toetusmeetmete kaudu, mida haldab Rahvakultuuri Keskus. Keskuse kaudu on toetanud murdekeeltega seonduvalt aabitsate, lugemike, töövihikute, ajalehtede ja muude murdekeelsete trükiste väljaandmist, sõnastike ja sõnaraamatute koostamist, keelepese korraldamist lasteaedades, murdekeelsete lastelaagrite korraldamist, murdekeelsete kirjutiste konkursse, murdekeelse lasteajakirja Täheke väljaandmist jne. Keel, murre või murrak on elujõulised vaid siis, kui kohalik kogukond neid väärtustab, kasutab ning järeltulevale põlvkonnale õpetada püüab. Kõige enam on meie kogukondades võru, seto, mulgi ja kihnu keele kõnelejaid. Teiste murdekeelte kasutamine ja arendamine on tunduvalt tagasihoidlikum. Eri piirkondade murdekeelte kõla ning keelest arusaamist on huvilistel võimalik näiteks proovida tööpäeviti kell 18.45 Vikerraadios. Esmaspäeval edastatakse seto-, teisipäeval mulgi-, kolmapäeval sõrve-, muhu- ja hiiu-, neljapäeval võru- ning reedel kihnukeelseid piirkondlikke uudiseid. See on olnud kultuuriruumide ja ERRi suurim ning kestvam ühisprojekt.

Kultuuriministerium on juba 2012. aastast delegeerinud rahvakultuuri valdkonna toetuste menetlemise Rahvakultuuri Keskusele. Tulenevalt riigieelarve seaduse muudatusest muutis Kultuuriministerium koostöös Rahvakultuuri Keskusega 2018.–2019. aastal senised ministri käskkirjaga kinnitatud toetusprogrammid ministri määrusteks, mis jõustusid 2019. aastal toetuste jagamisega. Lisaks ühines Rahvakultuuri Keskus 2019. aastal Kultuuriministeriumi toetuste taotluskeskkonnaga. Uus süsteem on taotlejate jaoks olnud kohati küllaltki keeruline. Taotluskeskkonna arendus jätkub ja enamus murekohti plaanitakse lahendada 2020. aasta jooksul.

³³ Paat tahutakse välja ühest puutüvest, kasutades tavaliselt jämedat haava- või pärnapuud.

Olulise rahvusvahelise pärimusüritusena toimus Eestis 2019. aasta mai lõpus ja juuni alguses folkloorifestival Baltica, mis on osa ülemaailmsest folklooriliikumisest. Viimase festivali fookuses oli kolm teemat – paikkondlik eripära, pidu ja keel. Baltica on ainuke festival maailmas, mis toimub igal aastal järgemööda eri riikides. See Eesti, Läti ja Leedu suurim rahvakultuurialane ühisprojekt sai alguse 1987. aastal ning toimub kordamööda kõikides Balti riikides. Esimene festival peeti 1987. aastal Leedus, teine 1988. aastal Lätis ja kolmas 1989. aastal Eestis. Baltica on ainuke folkloorifestival Eestis, mis keskendub folkloori ajaloolistele vormidele, tõstes esile meie rikkaliku pärimuse ehedad, stiliseerimata ja seadmata traditsioonid ning väärtused, mida need endas kannavad. Baltica tunnuseks on autentne sisu, pärimuse erinevate vormide (laul, tants, pillimäng, kombid jms) sidumine ning folkloorirühmade ja üksikesitajate üle-eestiline kaasatus. Baltica festivalid toimuvad koostöös rahvusvahelise organisatsiooniga CIOFF³⁴ ning toovad alati kaasa ka välismaiseid külalisi nii Balti riikidest kui ka kaugematest maadest.

2018. aastal korraldati Eestis esimest korda rahvusvahelist maskide festivali „Hakkame santimal“ ja selle hoog ei raugenud ka 2019. aastal. Festivali eesmärk on meie esivanemate mardi- ja kadrisandi traditsiooni elluäratamine ning populariseerimine, seda just noorema põlvkonna hulgas. On oluline, et traditsioon saaks taas tuntuks, omaks ja ägedaks nii noorte kui ka täiskasvanute seas igas Eesti paigas. Eesti Folkloorinõukogu ja Rahvakultuuri Keskuse 2019. aasta fookus oli kadripäeval. Lisaks santimiskommete harrastamisele kutsuti 2019. aastal kõiki kadri- ja mardisante ennast registreerima „rahvaloendusel“. Üleriigilisel rahvaloendusel pani end kirja 325 seltskonda mardisante ja 276 seltskonda kadrisante, kokku 601 seltskonda ja 3929 inimest kõigist Eesti maakondadest.

³⁴ International Council of Organizations of Folklore Festivals and Folk Arts

